НАПАГАТОВЕ

ДЗЯРЖВАЕНВЫДАТ

1

1933

ПРАЛЕТАРЫ ЎСІХ КРАІН, ЗЛУЧАЙЦЕСЯ!

НАПАГАТОВЕ

ШТОМЕСЯЧНАЯ ВАЕННА-АБАРОНЧАЯ ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКАЯ ЧАСОПІСЬ—ОРГАН АРГКАМІТЭТУ САЮЗУ САВЕЦКІХ ПІСЬМЕНЬНІКАЎ БССР

ПАД РЭДАКЦЫЯЙ
Л. АРАНШТАМА (адказны рэдактар),
АНДРЭЯ АЛЕКСАНДРОВІЧА,
Л. БЭНДЭ (намесьнік рэдактара),
Ф. ГОЛЬДМАНА,
К. КРАПІВЫ
і В. ШАПАВАЛАРА

№ 1

СТУДЗЕНЬ

1933

ДЗЯРЖАЎНАЕ ВАЕННАЕ ВЫДАВЕЦТВА БССР
МЕНСК—1933

ЗЬМЕСТ

З мінулага

Крытыка і публіцыстыка

Бібліяграфія

Уп. Галоўлітбелу № 57 Зак. 259—6000 экз. Гомель, „Палесдрук“

СЛАВА ЖАЛЕЗНАЙ КАГОРЦЕ ЧАКІСТАЎ

Ў ДЗЕНЬ пятнаццатай гадавіны слаўнага існаваньня любімага дзіцяці пралетарскай дыктатуры—АДПУ—Рэвалюцыйны ваенны савет БВА пасылае сваё гарачае чырвонаармейскае прывітаньне жалезнай кагорце палкага бальшавіка—чэкіста Дзяржынскага, бязьлітасна паражаючага ворагаў рэвалюцыі і зорка ахоўваючага недатыкальнасьць савецкіх граніц.

СССР—адзіная ў сьвеце краіна, дзе на чале ўлады стаіць перамогшы пралетарыят. СССР—адзіная ў сьвеце дзяржава дыктатуры пралетарыяту. СССР, пад кіраўніцтвам ленінскай партыі, яе правадыра тав. Сталіна, намаганьнямі мільёнаў, перамагаючы і ламячы шалёныя супраціўленьні клясавага ворага, пераможна заканчвае першую пяцігодку і вялікасна стаіць на дарозе другой пяцігодкі—пяцігодкі пабудовы бясклясавага сацыялістычнага грамадзтва.

Мы будуем сацыялізм, абкружаныя ворагамі, і таму так вялізна і ганаровa работа кожнага работніка АДПУ, кожнага пагранічніка.

„ВЧК“,—гаварыў Уладзімер Ільліч Ленін,—гэта тая ўстанова, якая была нашай зьнішчальнай зброяй супроць шматлікіх змоў, шматлікіх замахаў на савецкую ўладу“.

Меч пралетарскай дыктатуры тысячы разоў ўхоўваў Краіну саветаў ад злоснага памыканьня на яе ворагаў. Тысячы і сотні разоў ЧК-АДПУ даводзіла сваю бязьмерную адданасьць справе Леніна, справе сацыялізму і іменна таму ўся подласьць ворага, уся ганебнасьць яго правакацый была накіравана на тое, каб закідаць гразьзю бальшавікоў-чакістаў. „Няма такіх легенд, якіх-бы ня склалі пра ДПУ, няма такога паклёпу, які-б не распаўсюджвалі пра ДПУ. А што гэта азначае? Гэта азначае, што ДПУ правільна

ахоўвае інтарэсы рэвалюцыі“ (Сталін). Гэта ганаровая бальшавіцкая ацэнка работы АДПУ, дадзеная правадыром партыі, яшчэ раз падкрэсьлівае, што ў нашых радох няма званьня ганаровей за чакіста, няма работы больш цяжкай і ганаровей, чым работа чакіста.

Вышэй баявую пільнасьць! Больш дбайна ахоўваць савецкія межы. Слава жалезнай кагорце чакістаў, бар'еру рэспублікі саветаў, праз якіх ня пераскочыць ніводная контррэвалюцыя, не разьбіўшы сабе ушчэнт галаву.

Кам. войскам БВА—*Уварэвіч.*
Член РВС—*Араншатам.*

ПЯТНАЦЦАЦЬ ГОД НА ВАРЦЕ САЦЫЯЛІСТЫЧНАЙ БАЦЬКАЎШЧЫНЫ

У ПОЛЫМІ вялікіх баёў, у грохаце гармат, нарадзілася 15 год назад першая ў сьвеце дзяржава працоўных.

Адразу пасьля Кастрычніцкай перамогі ў 1917 г. партыі і савецкай уладзе прышлося арганізаваць узброеную абарону пралетарскай дыктатуры ад нападу ўнутранай і міжнароднай контррэвалюцыі.

Не дабітыя рэвалюцыяй актыўныя і кіруючыя кадры нізьвергнутых клясаў, пры вялізарным падтрыманьні і простым кіраўніцтве міжнароднай буржуазіі пачалі зьбіраць свае сілы. Частка з іх засталася на мясцох, частка ўцякла на Дон, Кубань, Украіну, Сібір і за межы. Сабатажам, тэрарам, змовамі, паўстаньнямі і простай атакай белых і імпэрыялістычных арміі імкнуліся яны затапіць пралетарскую рэвалюцыю ў крыві, задушыць маладую Савецкую краіну— грамадзянскай вайной і гаспадарчай разрухай.

Старарэжымнае чыноўніцтва і буржуазная інтэлігенцыя, контррэвалюцыйнае афіцэрства, кулацтва, царкоўнікі, партыі эс-эраў і меншавікоў—складалі аснову контррэвалюцыі, якая не застанаўлівалася ні перад чым у барацьбе супроць улады Саветаў.

Пралетарыят, пад кіраўніцтвам камуністычнай партыі, мабілізаваў усе свае сілы для падаўленьня контррэвалюцыі. Ён арганізаваў Чырвоную армію для барацьбы з узброенымі ворагамі, ён арганізаваў Усерасійскую надзвычайную камісію (ВЧК) для падаўленьня ўсіх патайных сіл контррэвалюцыі, для барацьбы са змовамі, паўстаньнямі, сабатажам, спэкуляцыяй, шпіянажам і іншымі формамі контррэвалюцыі.

У нас няма іншага адказу, акрамя адказу ўстановы, якая б знала кожны крок змоўніка і умела-б быць не ўгаворваючым, а караючым безадкладна. „Без такой установы,— гаварыў т. Ленін пра ВЧК на IX зьезьдзе Саветаў,—улада

працоўных існаваць ня можа, пакуль будуць існаваць на сьвеце эксплёататары, якія ня маюць жаданьня паднесьці рабочым і сялянам на талерцы свае правы памешчыкаў, свае правы капіталістых". ВЧК на справе была такой установай.

Моцнае і пэўнае кіраўніцтва бальшавіцкай партыі, выключная ўвага Ўладзімера Ільліча Леніна, напружаная, нястомная работа вялізарнейшага арганізатара, лепшага з лепшых сыноў партыі, першага старшыні ВЧК—Фэлікса Эдмундавіча Дзяржынскага — зрабілі ВЧК-АДПУ і яго войскі, такой грознай сілай, пагрозай буржуазіі, няўсыпным вартаўніком рэвалюцыі, аголеным мячом пралетарыяту.

Увесь цяжар першай абароны Кастрычнікавай рэвалюцыі ад буржуазна-памешчыцкай контррэвалюцыі лёг на плечы ВЧК.

ВЧК, кіруемая камуністычнай партыяй, абкружаная павагай, падтрымкай і любоўю мільёнаў пралетарыяў Савецкай краіны— разграміла: азьвярэлых афіцэраў і юнкераў у Ленінградзе, „афіцэрскі саюз", „чорную гвардыю"—анархізм, змовы замежных паслоў, „Саюз абароны радзімы і волі". Савінкова, Лева-эсэраўскі мяцеж, „Саюз адраджэньня", „Тактычны цэнтр", „Нацыянальны цэнтр", рад шпіёнскіх арганізацый, царкоўнікаў—саюз рускага манашаства, саюз Міхаіла Архангела і г. д.; зламала сабатаж чыноўніцтва, ліквідавала марадзёрскую спэкуляцыю; вяла барацьбу з ворагамі дыктатуры пралетарыяту ў галіне гаспадарчага, культурнага будаўніцтва і інш.

Па сканчэньні грамадзянскай вайны і з пераходам да новай эканамічнай палітыкі ВЧК рэарганізавана ў АДПУ.

Клясавая барацьба пралетарыяту з капіталістычнымі элемэнтамі набыла другія формы. Нашыя ворагі разьлічвалі контррэвалюцыйнай работай у гаспадарчым апараце, прамысловасьці, кааперацыі—затармазіць аднаўленьне разбуранай вайной народнай гаспадаркі.

Потым заданьні зарубежных інтэрвэнтаў і Саюзу былых рускіх прамыслоўцаў і банкіраў („Торгпром"), арганізацыі: контррэвалюцыянэраў спэцыялістаў—„Прампартыя", „Саюзнае Бюро меншавікоў" і рад іншых груповак узялі стаўку на падрыхтоўку інтэрвэнцыі праз шкодніцтва ў плянавых органах, у прамысловасьці, у забясьпечаньні, на транспарце і ў сельскай гаспадарцы. Яны-ж арганізавалі шпіянаж, на

карысьць інтэрвэнтаў і падтрыманьне контррэвалюцыйнай дзейнасьці кулацтва, па зрыву мерапрыемстваў партыі ў галіне сацыялістычнай рэканструкцыі сельскай гаспадаркі.

Дбайнасьцю і ўпартасьцю АДПУ і гэтая стаўка ворагаў была біта.

Пад кіраўніцтвам камуністычнай партыі, абапіраючыся на вялізарныя сымпатыі і падтрымку працоўных, ВЧК-АДПУ з гонарам выканала свае задачы на працягу ўсёй сваёй 15-гадовай гісторыі. З гонарам выконвае АДПУ свае задачы і цяпер, бо АДПУ загартавала ў барацьбе з ворагамі свае рады, выхавала ў радох чакістаў бязьмежную адданасьць справе пралетарскай рэвалюцыі, справе Ленінскай партыі, іх поўную баявую адданасьць, няпрымірымасьць да класавага ворага і яго агентаў, умеласьць распазнаць гэтага ворага пад якою-б маскай ён не хаваўся і рашуча з ім змагацца.

Чакісты БССР пад кіраўніцтвам ЦК КП(б)Б, нанесьлі не адзін сакрушальны ўдар контррэвалюцыйным арганізацыям на Беларусі, умацоўваючы гэтым дыктатуру пралетарыяту, ахоўваючы хуткі рост і росквіт сацыялістычнага будаўніцтва БССР, як неад'емнай часткі Савецкага саюзу.

АДПУ, працягваючы славутыя традыцыі ВЧК, адзначае сваю 15-ую гадавіну ў новай абстаноўцы, у абстаноўцы, калі стабілізацыя капіталізму скончана і ўзрастае пагроза новай інтэрвэнцыі супроць СССР.

З краіны адсталай, з краіны, якая была разбурана вайной і інтэрвэнцыяй, з краіны дробнага і найдрабнейшага земляробства, пралетарыят СССР, кіруемы Камуністычнай партыяй на чале з т. Сталіным, пры падтрыманьні працоўных і прыгнечаных мас усяго сьвету, ператварае СССР у краіну буйнейшай сацыялістычнай індустрыі і сацыялістычнага земляробства, у краіну Днепральстанаў, Магнітабудаў і Ангарабудаў. Закончана пабудова фундаманту сацыялізму і беспаваротна вырашана пытаньне „хто—каго“ на карысьць сацыялізму як у горадзе, так і на вёсцы. СССР канчаткова замацаваўся на сацыялістычным шляху.

Сусьветны імпэрыялізм, ахоплены нябачаным у гісторыі эканамічным крызісам, разьдзіраемы сваімі ўнутранымі супярэчнасьцямі, імкнецца знайсьці выхад з становішча, якое стварылася, за кошт узмацненьня эксплёатацыі працоўных мас,

за коштновага падзелу калёнійі паўкалёній,—шляхам новай імпэрыялістычнай вайны і ў першую чаргу вайны супроць СССР.

Працоўныя масы БССР, упарта працуючы па сацыялістычным будаўніцтве ўсяе краіны, на рубяжы двух сьветаў, на важнейшым ваенна-стратэгічным вучастку, у першую чаргу павінны быць гатовы да сустрэчы ворага ва ўсеўзбраеньні.

Працоўныя масы Беларусі не павінны забывацца ні на хвіліну на неабходнасьць умацаваньня абароназдольнасьц нашай краіны, пра ўзмацненьне ўвагі нашай слаўнай Чырвонай арміі, аб аказаньні практычнай дапамогі часьцям пагранахновы, органам і войскам АДПУ у барацьбе з усякімі праявамі контррэвалюцыі.

Мы маем вырзную пэрспэктыву пабудовы бясклясавага грамадзтва ў другой пяцігодцы, пэрспэктыву гіганцкага росту нашай гаспадаркі і матэрыяльна-культурнага ўзроўню працоўных СССР. Але чым больш пасьпяхова ідзе будаўніцтва сацыялізму, тым больш упартае і жорсткае супраціўленьне рэшткаў клясавых ворагаў унутры краіны.

Мы ідзем да бясклясавага грамадзтва, але шлях да гэтага грамадзтва ляжыць праз узмацненьне пралетарскай дыктатуры. Адным з асноўных органаў дыктатуры пралетарыяту зьяўляецца АДПУ.

Далейшае ўмацаваньне АДПУ, яго войск азначае ўзмацненьне дыктатуры пралетарыяту, забесьпячэньне будаўніцтва бясклясавага, сацыялістычнага грамадзтва.

ВЧК-АДПУ і яе 15-гадовая дзейнасьць маюць усясьветна-гістарычнае значэньне, бо справа абароны сацыялістычнага будаўніцтва ў СССР, як ударнай брыгады сусьветнай рэвалюцыі, зьяўляецца справай міжнароднага пралетарыяту.

Хай-жа памятаюць нашыя ворагі, што „АДПУ патрэбна рэвалюцыі і АДПУ будзе жыць у нас на страх ворагам пралетарыяту" (Сталін).

Пад сьцягам Леніна, пад кіраўніцтвам ленінскага ЦК і правадыра рабочай клясы т. Сталіна, зьлітаваныя аддана-сьцю справе пралетарскай рэвалюцыі, чакісты па-ранейшаму будуць аддана змагацца за справу партыі, за справу рабочай клясы, за сацыялізм.

Слава баявым чакістам, пільным вартаўнікам сацыялістычнай бацькаўшчыны!

СЬЦЯПАН ЛІХАДЗІЕЎСКІ

ДУША І СЭРЦА

(СТАРОНКІ З КНІГІ „ПАЎДНЁВАЯ ВАХТА")

1. Лінкор.

Сонца і мора.

Пристань імя трэцяга Інтэрнацыяналу сьвеціцца прыгожымі белымі калюмнамі. Да яе бязупынна з рокатам, з шумам, пырскамі лёгка і плаўна падыходзяць паравыя катэры. Яны прывозяць на бераг і бяруць з берагу камандзіраў і чырвонафлётцаў. Адводзяць іх на лінкор, на крэйсэры, на эсмінцы.

На сцэмэнтаваных ступеньках пристані стаяць і сядзяць чырвонафлётцы. Сядзяць, кураць і чакаюць сваіх катэраў. Вось гурт маракоў. На лентачках іхніх басказырак сьвеціцца назалотай: „Парыская Камуна".

— З лінкора, таварышы?

— Так так! З „Парыскай"...

Дзесяткі вачэй дапытліва і настарожана абмерваюць поглядам незнаёмца.

— У госьці да вас.

— А, з Беларусі?! Ад шэфаў?!—і сьцяна незразумеласьці прарвана. Знаёмства простае і таварыскае.

— Надоўга да нас?

— Ды сапраўдным мараком стаць пасьпееце! У нас гэта хутка. Калектыўнае шэфства прымем над шэфам!

Частуемся папяросамі—першы этап амаль кожнага знаёмства.

— Дык, значыць, зараз на карабель? Глядзеце вунь ён наш прыгажун!—у голасе чырвонафлётца выразна чуецца нотка нейкай нявыказнай гордасьці.

У бухце на рэйдзе стаяць караблі. На густа-сінім фоне вады іхнія сьветла-шэрыя абрысы паўстаюць выразна і акрэсьлена, як добра праяўлены нэгатыў. Сярод іх вылучаецца лінейны карабель „Парыская Камуна". Вылучаецца ён сваім большым памерам, вышынёю мачт, сваімі буйнымі дымаходнымі трубамі, цёмна-шэрай афарбоўкай бортавай брані.

Уздоўж і ўпоперак бухты снуюць катэры, узмахваюць вёсламі шлюпкі, ледзь прыкметна перасоўваюцца транспартныя судны.

— Спартакіяда ў нас зараз. Па афішах, відаць, ужо ведаеце. Вось і народу нашага на беразе багата,— тлумачыць тав. Краюха (прозьвішча выплыла пры далейшым знаёмстве), загарэлы, асувораны морам і плячысты марак:—покуль катэр дык можна і на заплыў паглядзець... Каманды спаборнічаюць..

Новаадкрытая водная станцыя „Дынама“ тут-жа побач каля прыстані. Яна кішыць людзьмі. Севастопаль высыпаў наглядаць плаваньне. Штацкая вопратка перамешана са сьнежнаю бялявасьцю морскай формы.

— Ну, як нашы?—зьвяртаецца Краюха да чырвонафлётца, напэўна таксама лінкораўца.

— А вось, самы разгар! Покуль што яшчэ не здаюць!— кідае ён на хаду і сьпяшаецца да сваей каманды. На яго-ных загарэлых плячох зьзяюць пад сонцам кроплі крыштальнай вады.

Стройныя гнуткія целы па камандзе кідаюцца ў ваду з галавою. Рукі ўзрываюць кару воднай паверхні. Плывуны ідуць „на сажонкі“, спосабам „ля-брас“.

Да прыстані падышоў лінкораўскі катэр.

Дакладваю аднаму з камандзіраў пра свой прыезд, паказваю дакуманты.

— Садзецеся! — кіўком галавы камандзір паказвае на катэр.

Набліжаемся да лінкора. Перад вачыма—цытадэль на вадзе.

Лінкоры—кляса ваенных караблёў. Іх галоўнае прызначэньне—барацьба з лінкорамі супраціўніка. Яны—асноўная сіла эскадры. Вачыма-ж флёту—крэйсэры, эскадраныя мінаносцы, старажавыя катэры.

Перад вачыма цытадэль, узброеная, забраняваная, пабудаваная мудрасьцю чалавечага розуму, зложаная з безьлічы самых складаных мэханізмаў.

З бартоў выглядаюць пікі гармат бортавай артылерыі. Грузныя вежы гармат асноўнага калібру разьмяркованы па ўсей даўжыні верхней палубы. Мачты ўзносяць у вышыню ценькія лініі радыё-антэн, утрымліваюць на сабе адгаліненьні рэй. На шлюпбалках падвешаны лёгкія шлюпкі.

На барту карабля вахценны камандзір з мэталёвым рупарам у руках рыхтуецца да прыёму катэра. Ён загадвае, да якога зрэзу—правага ці левага прычаліць. Правярае дакуманты на звальненьне, прапускі. Ногі ў белых паўбацінках мільгацяць па ступеньках трапу. Людзі, што прыбылі з катэрам, рассыпаюцца па караблі. Дзяжурны чырвонафлёцец праводзіць мяне да каюты камісара карабля.

Знаёмства за знаёмствам.

З няпрывычкі губляешся ў карабельных лябірынтах, імкнешся запамятаць праходы і выхады, разьмеркаваньне каюот, памяшканьняў!

Каюта №... Тут зьмяшчаецца бюро камсамольскага калектыву лінкора. Яна маленькая, але ўтульная. У ёй нічога лішняга. Усё прыгнана, усё разьмяркована з дакладным разьлікам. Наглуха прымацаваны да палубы ложак, над ім другая пасьцель на жалезнай сетцы. Шафа, умывальнік, стол—на ім невялічкая машынка „Манарх" з папсаванаю літараю „у".

Жыльцы каюты №... тут-жа.

Вася Макееў, адкінуўшыся на сьпінку стула, голы да пояса, шчыльнага целаскладу чалавек, нізка пастрыжаны, са зьлёгку нахмуранымі чорнымі брывамі, апавядае пра работу лінкораўскага камсамолу, знаёміць з першымі „азамі" карабельнага распарадку. У такт гутаркі ён праводзіць далонямі па сваёй шырокай грудной клетцы, выкладае на стол свае моцныя рукі, загартаваныя ў фізычнай рабоце. Ня так даўно ён працаваў качагарам, а зараз адказным сакратаром калектыву.

Намесьнік сакратара, агітпроп Іван Шаўчук, перабірае папку з пратаколамі паседжаньняў і сходаў. Растрапаная шавялюра, расхрыстаны каўнер рабочай рубашкі, крупінкі поту на ветлым твары паўстаюць, як-бы ў якасьці знадворных сьведак ягонае працавітасьці. На ім ляжыць і ўся канцэлярыя калектыву і функцыі машыністкі. Ён адначасна з гэтым зьвязаны з адным з казэматаў, нясе абавязкі артылерыста.

— Дык значыць з сёньняшняга дня мараком ты ў нас,— падагульняе ні то пытаньнем, ні то звычайнаю заўвагаю Вася Макееў.

— Ды ўжо-ж... згаджаюся я.

* * *

У 6 гадзін сыгналяць на пабудку. Мэлёдычны горн нечаканасьцю разрывае ранішнюю гладзь і морскі спакой. У чырвонафлёцкай расшыфроўцы гэта азначае: „Уставай, уставай братокі" Горн разблытвае сеці здаровага сну. Апошні—як ранішняя смуга на ўсходзе сонца, што роўна зацягвае далягляд, стушоўвае мяжу між вадою і небам.

Смуга сну праходзіць. Варушацца у каютах, кубрыках, казэматах, на верхней палубе, на зрэзах. Разгінаюцца плечы, разводзяцца рукі. Пачынае працаваць мускулатура. І калі надвор'е цёплае (а халодным яно рэдка калі тут бывае) зьлёгку разамлелыя ад сну целы кідаюцца ў сьвежасьць морскай вады.

Сонца зьлізвае вільгаць з масыўнай брані шэрых гарматных вежаў. Суворыя жэрлы гармат асноўнага калібра ў чахлох. Яны чакаюць баявых практыкаваньняў. Чакае асноўны калібр, чакае бортавая артылерыя. Зэніткі бесьперапынна наглядаюць за паветранымі вышынямі. Так пачынаецца баявы дзень лінкора.

У рынду выбіла чатыры шклянкі. Гэта азначае 8 гадзін.

— На сьцяг зважай!—праносіцца каманда.

Камандзіры чырвонафлётцы, што знаходзяцца на верхняй палубе, вокамгненна выстрайваюцца. Твары зьвернуты на ют карабля.

Пад гукі горна на юце павольна ўздымаецца ваеннаморскі сьцяг.

Качагары і артылерысты, электрыкі і машыністы, снабжэнцы і хімікі праводзяць гадзіну баявой падрыхтоўкі. Групамі, каля баявых мэханізмаў, на верхняй палубе, выслухоўваючы сваіх камандзіраў, распрацоўваючы КУ-32 [1]) яны засвойваюць свае абавязкі, авалодваюць тэхнікай свайго загадваньня. Вучацца аддаваць свой розум, свой вопыт, саміх сябе на агульную справу—абароны Краіны саветаў.

Працуюць па спэцыяльнасьцях. У швейнай майстэрні рыхтуюць адзеньне. Пекары робяць новы замес. У шавецкай правяць і шыюць абутак. Друкары рыхтуюць чарговы нумар карабельнай шматтыражкі. І кваліфікаваныя кокі гатуюць смачны флёцкі абед.

[1]) „Корабельный устав" 1932 г.

Перад полуднем ладзяць прыборку і 15-хвіліннае купаньне. Разьмясьціўшыся на верхняй палубе загараюць пад гарачым паўднёвым сонцам. Бачкавыя ідуць да камбузу. У бачкі наліваюць гарачую сьвежую страву, нясуць на верхнюю палубу. І тут ужо, расьсеўшыся купкамі, падаслаўшы пад сябе газэту, пад гучны лінкораўскі аркестр палуднуюць.

Зноўку работа па спэцыяльнасьці.

Пасьля вячэры ў карабельным клюбе зьбіраюцца чытаць газэты. Бяруць з бібліятэкі мастацкую літаратуру. Паасобныя з чырвонафлётцаў вывучаюць чужаземныя мовы.

Афармляюцца адпускныя дакуманты, біркі—звальняюць на бераг.

Чырвонафлётцы драяць ропу. Дасьціпна выгладжваюць вымытыя да сьнежнасьці форменку і штаны. Заладжваюць на безказырках лентачкі. Разьведзенаю крэйдаю замазваюць плямы на паўбацінках.

Акуратнасьць у захаваньні чыстаты адзеньня, усеагульная апратнасьць—закон чырвонафлёцкага побыту. Абы ў якім выглядзе чырвонафлёцец на бераг ня сыйдзе. У кішэні на ўсякі выпадак захоўваецца кавалачак крэйды. Кожная новая плямка ў момант зьнішчаецца.

Сышоўшы на баркас, садзячыся ня лаўку, падсьцілаюць пад сябе чыста вымытую насоўку.

Катэр пададзены. Жывым ланцужком каля вахценнага камандзіра праходзяць звольненыя на бераг. Баркас, што прычэплен да катэра, і сам катэр напаўняюцца. І рупар перадае скандэсаваны голас каманды вахценнага:

— Старшыня! Можна адвальваць!

— Ёсьць, адвальваць!—адказвае старшыня з катэра.

Морскія хвалі раступаюцца, шумна пенячыся, кідаючыся пырскамі. На сінім фоне мора катэр з чырвонафлётцамі—як лебядзіная стайка.

Пасьля чаю, пасьля вячэрняй праверкі на верхняй палубе глядзяць кіно. Белае палотнішча экрану разьвешана на страле. Яно зьлёгку варушыцца пад ветрам.

Стоячы, прысеўшы на кнэхты, сочаць за паасобнымі эпізодамі грамадзянскай вайны. Бачаць на экране свой лінкор, пазнаюць сваіх таварышоў, саміх сябе.

У кубрыках душна. І таму на верхняй палубе, на зрэзах пачынаюць зьяўляцца пасьцельныя скруткі. Расьцілаюць

матрасы, яшчэ пад сьвежым уражаньнем ад экрану, ад перажытага дня, багатага, насычанага рупнай работай, морам і сонцам.

На правым борце чуваць жвавую гутарку. Чырвонафлёцец, расьцілаючы пасьцель, дэклямуе:

У наших дней графа любви пустая.
Здесь никем не ставится „на вид".
Нет нигде и ни в одном уставе
Ни о девушках, ни о любви.

— Няпраўду паэт напісаў,—пярэчыць яму таварыш,

— Чаму няпраўду?—пытае той, хто дэклямаваў.

— Ну возьмем хоць-бы цябе. Амаль праз кожны дзень лісты атрымліваеш. Якая-ж тут пустата графы?!

Адказу першага ня чуваць і ўсе сьмяюцца.

Прыходзіць здаровы сон пад адкрытымі жнівенскімі зорамі.

Гукі над бухтай уночы выразныя і чутныя. Дзесьці шлёпае вёсламі па вадзе адзінокая шлюпка. Грукацяць цягнікі на Севастопаль з новай зьменай курортнікаў. Прыслухайся— і чуеш спакойнае і роўнае дыханьне лінкораўскіх машын. Узмоцнена працуе вэнтыляцыя. Яна манатонна шуміць і падае сьвежае паветра ў каюты, кубрыкі. У настарожаным спакоі адпачывае лінкораўская артылерыя.

І пад гэтыя выразныя,звонкія кансанансы ночы стаіць на сваіх пастох карабельная вахта.

2. Душа і сэрца

Разьвітайся, Масква, з камсамольцамі—ідзем у флёт добравольцамі.
(Прыпеўка.)

Вобраз прысадзістага і плячыстага чалавека з размашыстай хадой, вольнымі рухамі здаравенных рук, у морскай форме, з паласатым трыкутнікам цяльняшкі на грудзёх. перакрыжаванага брэзэнтовымі лентамі, набракшымі патронамі, узброенага вінтоўкаю і наганам, жыве між намі.

Хто ня помніць матросаў—камандзіраў чырвонагвардзейскіх атрадаў, радавых франтоў сухазем'я, герояў грамадзянскай вайны?

А флёт быў разношаны. А флёт быў у запусьценьні. Рэспубліка расла. Рэспубліка крыяла. Рэспубліка станаві-

лася на трывалыя ногі. Чырвоная армія брала Перакоп, расстрэльвала Калчака, асноўным калібрам лінкораў грамiла Царскае Сяло, занятае бандамі Юдзеніча. У пашарпаных шэрых шынэльках, прастрэленых сьвінцом і прасьвідраных суворымі ветрамі войн, варочаліся Глебы Чумалавы на свае заводы—аглядалі іх, аднаўлялі іх.

Рэспубліка расла і патрабавала надзейнай абароны. Сухаземныя цытадэлі былі забясьпечаны. Трэба было аўладаць і бурапенным морам. Вуснамі IX зьезду Саветаў рэспубліка сказала: „Быць флёту!“ І голас быў падтрыманы яе маладым пакаленьнем—над флётам ўзяў шэфства камсамол.

У цесныя каморкі камсамольскіх камітэтаў прыходзілі фабрычныя хлопцы з першым пушком на вуснах. Гарачыліся, патрабавалі, прасілі—і хавалі ў кішэню спэцовак пуцёўкі.

З Уралу і Масквы, з Архангельску і Таганрогу ехалі на Бальтыку, на Чорнамор'е. Ехалі ў флётыліі—Дняпроўскую, Касьпійскую, Амурскую.

На баявыя караблі,
да батарэй берагавой абароны,
у зэнітную артылерыю,
у часткі марской авіацыі,
на пасты службы назіраньня і сувязі
на дапаможныя судны,
у гідраграфічныя экспэдыцыі—
ішоў камсамольскі маладняк.

Быў час, калі на караблёх жылі такія „іванморы“. Рыцары цёмных і гразкіх гарадзкіх ускраін, рыцары вострай фінкі—іх вабіла сытасьць морскага пайка, шырыня натуры клёшніка са зьбітаю бесказыркаю на патыліцу і разгульная бесшабашнасьць сутарэньня публічных дамоў. Гэта яны былі „героямі“ сабатажу перад рэспублікай, „героямі“ вядомай Кранштадзкай авантуры 1921 году. Гэта ад іх прышлося ачышчацца маладому чырвонаму флёту.

Сапраўдныя „ваенморы“—дабравольцы з камсамольскага папаўненьня—прад'яўлялі свае дакуманты. Яны ў хуткім часе сталі гаспадарамі, „душой і сэрцам“ нашага флёту. Многія з іх надоўга засталіся на караблёх. Многія з іх

пасталі „морскімі ваўкамі", надзейным касьцяком флёту. Многія з іх прайшлі вялікі шлях ад радавога да камандзіра і камісара карабля.

І ім, старым камсамольцам, зараз камуністам, ёсьць багата пра што ўспамянуць.

—„Караблі разваленыя. Галюнамі пасталі. Мы чысьцім і мыем. Рамантуем і ўводзім у баявы строй. Харчуемся траской (Бальтыка), камсой (Чарнамор'е). Маем аўсяны хлеб. На Паваложжы—голад. Зьбіраем сход, мяркуемся і па паўфунта свайго пайка адлічваем таму, хто адчуў над сабою стыхію голаду.

— „Кляса ў Ваенна-морскім вучылішчы апальвалася раз на тыдзень. Губка прымярзала да дошкі. Выкладчыкі і вучні займаліся ў польтах і шапках, у кажухох і валёнках. Самым любімым месцам у будучых камандзіраў быў куток, дзе грэлі гарбату. Сюды падавалі пару для самавараў. Тут адаграваліся, тут арганізоўваліся, тут будавалі вялікія юнацкія пляны.

— „Чорнае мора закідана мінамі. Гэта—разьвітальны „падарунак" англа-францускай злучанай інтэрвэнцкай эскадры. У мора выходзілі тральшчыкі і ачышчалі мора ад мін. Пеністыя масы хваль узьнімаліся і наступалі. Змывалі вахценных—целы іх ішлі на дно, у стыхію рыб і мэдуз. А мы тралявалі.

— „Адрамантавалі „Камінтэрн"—першы крэйсэр чорнаморскага флёту. Ён уваходзіць у строй, як вучэбнае судно.—„Камінтэрн", гэтыя неразгубленыя рэшткі таго, што калісь называлася крэйсэрам, выходзіць з рамонту? Асьмельваецца ўзяць курс на мора?" Абываталь ня верыць. Ён упэўнены ў іншым. Ён сабраўся на беразе, ён прымасьціўся на лаўках Прымбулю, ён нарыхтаваны з усёю казытліваю цікавасьцю быць сьведкаю новай бяссэнсоўнай аварыі. А між тым „Камінтэрн" набірае поўны ход. Абываталь ня верыць. Абываталь зьбянтэжаны. Абываталь у роспачы. Ён шалее. Ён глыбока ўздыхае і суцяшае самога сябе: „Не, крэйсэр сам ня мог пайсьці! Не! Яго павялі падводныя лодкі". А нашы качагары падсыпаюць качагаркам вугальку, ды падсыпаюць. І сталёвы кіль напорна разрэзвае сьпіны хваль.

— „Многім давялося адразу апынуцца ў ролі палітківаў—нікоў—камсамольцы-ж. Маракі нішто сабе, а наконт палітыкі—слабіць.

— „Ведаеце, пытаю, хто такі Карл Маркс?“—„Ды гэта, адказваюць, вучоны, што ў Нямеччыне Савецкую ўладу рыхтуе“. Бачу—многа работы наперадзе. Ды давай навапочваць, дзень, за днём, дзень за днём разварушыў пакрысе—газэты рэгулярна чытаюць, пытаньні даюць, цікавяцца... Труднавата было... А паспрабуйце зараз такія пытаньні нашаму чырвонафлётцу паставіць!

— „Новы флёт—новы і побыт у ім. За кожную „дробязь“ трэба змагацца. Знайшліся ініцыятары. „Лігу барацьбы з матам“ арганізавалі (а мат так і вісеў ў паветры). Як-жа дзейнічаць? Дагаварыліся—за лаянку штрафаваць па капейцы. І што-ж? На першым пачатку „злосныя“ мацяршчыньнікі амаль усю сваю пэнсію на штрафы прасаджвалі... А пасьля паступова стрымлівацца пачалі. Разгарнулі культурна-масавую работу—драматычныя гурткі, музычныя, сцэну ажывілі самадзейным мастацтвам“.

Ім, старым камсамольцам, ёсьць багата пра што ўспамянуць. Пра гэраічнае і баявое, пра поўнакроўнае і вясёлае. Камсамольцы першага набору ёсьць і на лінкоры „Парыская Камуна“. Яны зараз—камандзірамі, кваліфікаванымі спэцыялістымі. Расстаўлены на адказных пастох. Такія таварышы, як Рэмэль (вечна рухавы, тлумачыць з запоем: у руках нарыхтаваны аловак, слова—вокамгненая ілюстрацыя, чарцёж), як старшы артылерыс Чалпанаў не аднойчы прэм'яваны, як Церахаў, як Стаўроўскі, як ўрач Ключнікаў, як іншыя—гордасьць лінкора, ягоны актыў.

Яны маюць дзесяцігадовы стаж морскай службы, службы ў Чырвоным флёце, службы Саюзу савецкіх рэспублік. Іх баявыя традыцыі засвойвае моладзь, якая прыходзіць што восень на караблі для новага папаўненьня. Яна вучыцца ў іх, пераймае іхні вопыт, звычкі, сама становіцца „душой і сэрцам“ флёту.

* * *

Іх багата, маладых харошых хлапцоў, перадавікоў-камсамольцаў. Таганрогцы, і масквічы, уральцы і ленінградцы, камсамольцы з Поўначы і камсамольцы з Беларусі—усе яны жывуць адным. Ці то будучы машыністамі, ці то электрыкамі, ці то камэндорамі—адзіную вахту нясуць яны. Біяграфія аднаго з іх—біяграфія соцень тысяч.

Іх вобразы, вобразы жывых людзей, людзей у ваеннай морскай форме, праходзяць прад вачыма сьветла і выразна.

Поўнатвары хлапец з даверчывымі мяккімі вачыма. Знаёмімся:

— Пятро Ляшкоў.

У гутарцы ягонай моцны беларускі акцэнт.

— Дык значыць землякі?!

Ён разгортвае „Чырвоную Зьмену“. Прабягае вачыма па назвах знаёмых гарадоў мясцовасьцяй. Знаходзіць знаёмыя прозьвішчы.

— Вось жыву тут, служу. І сачу,—як-жа там у нас? Газэты, праўда, для гэтага мала. Лісты рэгулярна атрымліваю. У адпуcкох бываю. Чулі можа—вёска Стары Бобр у Крупскім раёне ёсьць. Радзіма мая. Калгас там зараз.

Да 1927 году ён быў яшчэ за пастуха—ганяў на пасту сялянскія каровы. Зарабляў на адыходных промыслах—шпалы часаў. А пасьля прыехаў у Сталіна—работа ў шахтах. Работа грузчыкам на заводзе імя Коваля. І служба на лінкоры з канца 1930 г. Пятро Ляшкоў дастае срэбны партсыгар (шэфскі падарунак камсамольцаў Севастопальскага морскага заводу). Круціць цыгарку.

— А цяпер я машыністам. Экзамэн вытрымаў на малодшага камандзіра. Машыны свае—ведаю. Год быў членам прэзыдыуму ячэйкі, рэдагаваў насьценку „Ротар“, а зараз камсамольскі бюлетэнь выпускаю—зрыўшчыкаў спаборніцтва працягваем, на карыкатуру саджаем.

— Пра дысцыпліну кажаце? Праступкаў я сам ня маю покуль што—Пятро Ляшкоў ледзь прыкметна ўсьміхаецца:—заахвочваньні покуль што толькі... каля дзесяці назьбіраецца.

Пятро Ляшкоў з „Краснага чарноморца“, з „Правды“ рэгулярна робіць выразкі. Ён зьбірае іх, падбірае іх і пасьля разам з лістом да бацькоў кладзе іх у канвэрт. Разам з весткамі пра жыцьцё сына—чырвонафлётца Пятра Ляшкова—лістаносец прыносіць пастановы партыі і ураду, пра рэвалюцыйную законнасьць, пра ахову сацыялістычнай маёмасьці.

І ўяўляецца часам Пятру Ляшкову, як там, за тысячы кілёмэтраў, далёка ад мора і поўдню, у стара-бобрскім калгасе на Беларусі сьвеціцца лямпа ў вясковай хаце і гурт стара-бобрскіх калгасьнікаў перачытвае ад літары да літары

тое, што прынёс надоечы лістаносец з апошняй поштай. І ён радуецца гэтаму. І ў гэтым—часьцінка яго самога, яго—былога пастуха і часальшчыка шпал, шахцёра і лінкораўскага машыніста, камсамольскага работніка—члена партыі.

Павел Галаванаў таксама машыніст. Ударнік Пясочненскай фаянсавай фабрыкі (Заходняя вобласьць) з багатым вопытам работы на фронце калектывізацыі (брыгадзір па рамонце калгаснага інвэнтару) у баявых паходах лінкора стаіць на адказным пасту—ля манэўравага кляпана. Рацыяналізатар і спэцыяліст, ён гаспадарыць ў аднэй з галоўных машын. Ні аднае паломкі, ні аднаго скісаньня мэханізмаў пры ягонай вахце. Патрабавальны да сябе і падпарадкаваных яму, ён працуе чотка і дакладна, як мэханізм ручнога гадзіньніка, якім ён прэміяваны.

„Жывы ініцыятыўны хлапец“—так характарызуюць у бюро камсамольскага калектыву Валянціна Буракова, сакратара камсамольскай ячэйкі службы снабжэньня У ягонай хадзе, у ягоных рухах многа яшчэ чаго неабмужалага. На вуснах ягоных прабіваецца першы юнацкі пушок. І ён сапраўды яшчэ зусім малады. Нараджэньня 1911 году з піянэрскай работы разам з прызывам 1909 г. прышоў дабраводьцам у флёт. Флёт яго вырошчвае, флёт его выхоўвае. І Валянцін Буракоў з такім-жа гонарам выконвае свае абавязкі ў адміністрацыйна-фінансавай групе, як машыністы—каля качагарак, як камэндоры—каля гармат.

Чарнабрывы шчуплы чырвонафлёцец уваўшоў у каюту.

— Як маемся, Бяссонаў?—пытае Вася Макееў.

— Ды сёньня з лінкора выбіраюся.

— Куды?

— Камандаваньне на другі карабель пераводзіць.

— Ну і як жа ты?

— Еду,—на вачох у Бяссонава адлюстраваліся агенчыкі ледзь прыкметнага суму адвітаньня. Шкода хлапцоў. з якімі зжыўся, з якімі спрацаваўся, з якімі ў паходы хадзіў.

— Ну, што-ж, валяй, дружбак! Ды не здавай!

— Ды ўжож. Будзем трымацца.

Бяссонаў прынёс з сабою зьвязку фатаграфій. Хлопцы абменьваюцца сваімі здымкамі. Падпёршы далонямі твар,

яны доўга думаюць над тым, як-бы найлепей зрабіць надпіс, як-бы гэта цяплей і прыгажэй вышла.

Катэр пададзены. Бяссонаў разьвітваецца моцным поціскам рукі. Ён стройна зьбягае па трапу са сваім дарожным туфэрачкам. І калі катэр рушыў—ён плаўна размахвае ў паветры правай кісьцю чырвонафлётцам, што згрупаваліся на верхняй палубе. Вецер размахвае ленгачкі яго бесказыркі.

— Харошы таварыш!—Хтосьці цёпла кідае ў заключэньне.

Іх багата, харошых таварышоў, перадавікоў камуністаў і камсамольцаў. Яны касьцяком у флёце. Яны касьцяком на лінкоры, дзе партыйна- камсамольская праслойка даходзіць да 80 проц. Яны вядуць за сабой ўсю чырвонафлёцкую масу.

На дошцы для абвестак зьявіўся вялізарны плякат. Каляровым алоўкам старана абрысаваны твар. Сіні каўнерык форменкі з белымі палоскамі. Чырвоныя губы. Афарбаваныя ў чырвонае шчокі.

„Вось ён нетчык [1]) Тынкаяк!"

Каля дошкі спыніліся. Глядзелі і расплываліся ва усьмешцы.

— Вось дык абмалявалі!

— Нос, як у жывога!

— І губкі падфарбавалі!

— У другі раз не захоча красаваццa на дошцы!

З плякату глядзеў чалавек са зьбянтэжаным тварам. Чалавек, які парушыў дысцыпліну, зрабіў праступак. Чалавек, якога трэба судзіць. І яго судзілі. Яго асуджвалі таварышы. Асуджвалі за тое, што ён зрывае сацыялістычнае спаборніцтва між падразьдзяленьнямі, парушае адзін з пунктаў умовы, дзе гаворыцца: „в) змагацца за нуль дысцыплінарных праступкаў".

І ўявеце чырвонафлётца Тынкаяка, які падышоў да плякату і глядзіць на самога сябе. У Тынкаяка з плякату зьбянтэжаны твар. У Тынкаяка—жывога чалавека—твар яшчэ болей зьбянтэжаны. Тынкаяк—жывы чалавек—спачатку абураны. Кроў прылівае да шчок. Некалькі сэкунд ён спрабуе высьвет-

[1]) „Нетчыкамі" называюць чырвонафлётцаў, што не зьяўляюцца з берагу на карабель у цьвёрда вызначаны для іх час.

ліць: „І хто гэта размаляваў? Дазнаюся, абавязкова!" Потым гэтая думка дзесьці губляецца. „Малявалі ўсе, усе вось тыя, што праходзяць каля цябе, што стаяць з бакоў і глядзяць на цябе, малявалі ўсе твае таварышы"—хтосьці паказвае Тынкаяку—чалавеку. І Тынкаяк з плякату з гэтым згаджаецца.

І чырвонафлёцец Тынкаяк ужо сам пачынае судзіць таго Тынкаяка, які зрабіў праступак і трапіў на плякат. Ён парывіста паварочваецца і кудысьці сьпяшае... Гэта ён, праз пэўны час ужо, на запытаньне камсамольскага калектыву: „—Ну, а як з дысцыплінай?" пакрыўджана, штосьці ўспомніўшы, адкажа:

— З дысцыплінай? Бывала...

На правым зрэзе ідзе пасяджэньне бюро калектыву. Члены бюро ў поўным зборы. Саша Векшын, Шаўчук, Карсунскі, Бачкоў расьселіся на палубе, падгібаўшы ногі, абхваціўшы рукамі калені. Вася Макееў вядзе пасяджэньне. Ён хмурыць бровы, сьпісвае лісткі блёкноту, устаўляе свае заўвагі, і на гэтым звычайным пасяджэньні, дзе гавораць пра вынікі вучэбнай стральбы і адказ на ліст варненскіх маракоў, пра дысцыплінарны праступак камсамольца і ход палітвучобы ў машынавай групе, пра сувязь з шэфамі і пляны новага выхаду ў мора, як у люстры паўстаюць малюнкі штодзеннай баявой работы камсамолу, усяго жыцьця лінкора. Сюды прыходзяць на параду—у свой камсамольскі штаб. Сюды прыходзяць знайсьці дапамогу і кіраўніцтва. Тут людзі дамаўляюцца пра спрэчныя пытаньні. Тут засноўваюцца ніці камсамольскай згуртаванасьці, таварыскай чуласьці і суворай патрабавальнасьці.

МІКАЛАЙ МАКАЕЎ

СТРОЙ МАЎЧАЎ

(НОВЭЛЯ)

I

Яго слухаюць тры чалавекі. Слухаюць усёй сваёй істотай, каб не прапусьціць аніводнага слова. Яны шчыльна паселі на яго ложку ў маленькім і вільготным пакойчыку казармы.

Адна за аднэй успыхваюць сярнічкі, асьвятляючы напружаныя твары чатырох.

У казарме ўжо даўно ноч. І чацьвёра прыслухоўваюцца да кожнага шораху за дзьвярыма. Ім кожную хвіліну здаецца, што там ужо зьвіняць бліскучыя шпоры, што там, за дзьвярыма, ЁН—з новенькім пэрлямутравым стэкам прыслухоўваецца да іхняга шэпту.

Высокага худога салдата слухаюць уважліва. Ён расказвае ім пра вёску, пра самае блізкае ўсім у казарме. Твар Тодара Матусевіча бляды і даўгі. Ён здаецца яшчэ даўжэйшым, калі ўспыхвае сярнічка.

— Дык вось, хлопцы, навінак хоць адбаўляй. У Трахіма пан Радзівіл забраў карову. Дома плачуць. У Цімоха трэці дзень няма хлеба. Твой Язэп захварэў. Я нават ня рады быў, што быў у водпуску. Тут б'юць, а там... І салдат зрабіў выгляд, які добра зразумелі яго землякі-аднавяскоўцы.

— А нам кажуць...

— Ды кінь ты... І Матусевіч уздыхае. За ім міжволі ўздыхаюць усе.

— Кажуць... Яны табе скажуць.

— Сам пан афіцэр кажа.

— Афіцэр... І я да гэтага часу верыў афіцэру.

— А цяпер?

Зноў успыхнула сярнічка і Матусевіч выняў з кішэні скамечаны аркуш паперы. Усе маўчалі. Насьцярожана прыслухоўваліся.

— Што гэта?

Тодаравы слухачы не маглі чытаць. Яны былі няпісьменныя. Але кожны з іх адчуваў, што ў гэтым лісьце паперы ёсьць вялікая праўда.

— Толькі каб ні гуку ніхто. Хочаце, прачытаю.

Блiснула сярнічка і Матусевіч першы раз бачыў у сваіх землякоў боязкае жаданьне слухаць пра тое, што не дазволена слухаць панам афіцэрам.

II

— Раўнуйся!..

Афіцэр Юзэф Былінскі абвёў вачыма рад і нэрвова націскаючы рукі пачаў хадзіць.

— Салдаты! У мяне да вас. Цьфу, пся крэў...—Афіцэр ня ведаў з чаго пачаць сёньняшнюю прамову і злаваўся.— Наша армія... Наша айчызна, салдаты... Наша айчызна вельмі паважае і любіць тых, хто служыць ёй верай і праўдай і мы ўзнагароджваем такіх салдат. Але, калі салдат пачынае чытаць бандыцкае пісаньне, значыць ён здраджвае айчызьне. Салдаты, сёньня раніцой я знайшоў у карыдоры казармы адно такое пісаньне. Я пытаюся, хто прынёс яго сюды?

Строй маўчаў.

Афіцэр зноў абвёў усіх вачыма і нэрвова пачаў шчыпаць свае чорныя вусы.

— Матусевіч Тодар—працадзіў ён скрозь зубы і застанавіўся каля высокага худога салдата. Матусевіч зрабіў два крокі наперад, выцягнуўся, хутка прыклаў да казырка далонь і нібы замёр.

Строй маўчаў.

Некалькі чалавек пераглянуліся, але гэтага не заўважыў афіцэр.

— Матусевіч Тодар. Я прадстаўлю вас да ўзнагароды, калі вы скажэце, хто прынёс у казарму вось гэтую паперку, тым больш, вы былі ўчора дзяжурным. Вы павінны...

Матусевіч маўчаў. І калі афіцэр уставіўся на яго бліскучымі ад злосьці вачыма, ён спалохана загаварыў:

— Я быў дзяжурным па казарме, пане афіцэр, але я ня ведаю, хто прынёс гэтую паперку...

— Ня ведаеш?—Ха-ха-ха!..

Але ад гэтага сьмеху строй уздрыгануўся.

— Ня ведаю, пане афіцэр...

— Маўчаць, галганы! Адказвайце! Я пытаюся ў вас! І на твары спалоханага салдата, ад новенькага пэрлямутравага стэку зьявіўся крывавы рубец.

— Ня ведаеш? Сволач!.. І ўсе сволачы!.. Зважай!

І строй застыў, толькі моцна сьцiскаліся кулакі ў салдат. Яны адчувалі боль свайго таварыша.

— Псякрэ ў, бальшавiк!..--злаваўся афіцэр. Пэрлямутравы стэк бліскаў на сонцы сваёй лякірованай паверхняй, пераскокваў з аднэй рукі ў другую.

На твары левафлянговага вузкай дарожкай спаўзала кроў. Буйнымі крыштальнымі гарошынамі выпаўзалі з вачэй салёныя кроплі.

А строй маўчаў, задуменна апусьціўшы ўніз суровы як ніколі погляд.

Падышоў паручнік.

— Я загадваю вам адвесьці гэтых галганаў у цір. Павучэце іх страляць, пане паручнік.—І афіцэр, хутка павярнуўшыся, зьнік за вуглом казармы.

III

Афіцэр у ціры ўласнымі рукамі расклейваў новенькія мішэні, акуратна разгладжваючы іх па шчытох. Зьявіўся строй з паручнікам. Былінскі задаволена ўсьміхнуўся.

На дзьвюх наклееных зараз мішэнях быў намаляваны чырвонаармеец.

Афіцэр хацеў адпомсьціць бальшавіком за лістоўкі.

Салдаты пераглянуліся. Афіцэр скамандваў „зважай“.

Левафлянговы з крывавым рубцом на твары штосьці няпрыкметна шапнуў таварышу. Сакрэт левафлянговага схаваная іскрай быў пераданы астатнім.

— Пся крэў!.. Шарэнга! Пяць патронаў!... Агонь.

. . . .

Строй маўчаў. Пасьля чацьвертай чаргі стрэлаў Былінскі лютаваў ад злосьці і трос у паветры пэрлямутравым стэкам.

Ніводная з мішэняй, на якой быў намаляваны чырвонаармеец, ня была кранута кулямі. Былінскі быў бязьсільны ў сваёй зьвярынай злосьці. Ён адчуваў вялікае папярэджваньне ад сваіх салдат, „што верай і праўдай служыць айчызьне“. Ён павярнуў строй назад і ціха крочыў з імі да казармы.

А праз дзень...

IV

Пакой казармы вільготны і няпрытульны. Мёртвая гадзіна. Але нікто ня сьпіць. Усе пытлівым поглядам глядзяць на пусты ложак Матусевіча. Дзе ён? Тодарі?. Цішыня... І яго таварыш ціха-ціха гаворыць цяжкія, бязрадасныя, балючыя словы.

— Павесілі Тодара.

ТОДАР АЛЕСІН

ДАЛЕЙ

Скрозь цемень прабіваліся першыя праблескі золаку. Паплавы пакрываліся ранішнімі кроплямі срабрыстай расы. А з небасхілу хутка выплывала белае сьвятло, якое штораз, то ўсё далей і далей распаўзалася па вільготнай зямлі.

Крыху пазьней, калі полк падняўся на ногі, член бюро партыйнай ячэйкі Яўхіменка, ён-жа камсамольскі арганізатар узвода, увайшоў у ленкуток.

Праз вокны выглядала вясёлая лясная раніца, перапоўненая птушынымі сьпевамі.

Тымчасам Яўхіменка сядзеў за шахматным столікам і на чыстым полі невялічкага белага ліста разьмяркоўваў пункты тэзісаў дакладу на сёньняшні камсамольскі сход.

Хлопцы зьбіраліся на сход. Сядзелі. Чакалі. Дзяліліся думкамі пра выкананьне першай задачы і гутарылі аб сваёй працы на далейшы час. Чырвонаармеец Боня Пучкароў—рослы і плячысты—сваей гутаркай зьвярнуў увагу на сябе многіх хлапцоў. Ён узмоцнена агітаваў за „Аддзел пытаньняў“ у штодзёнцы.

— А як-жа гэта разумець?—запытаў у Пучкарова чырвонааармеец Ліміткін.

— Як?

— Але—пачуліся некалькі галасоў.

— Вельмі проста,—тлумачыў Пучкароў. У гэтым аддзеле будзем пісаць подлінна і справядлова колькі было сягодня зроблена заўваг камандзірам Ліміткіным па дрэннай устаноўцы кулямёта. Во! Подлінна і справядлова. Калі будуць Ліміткіным выпраўлены свае недахопы і г. д.

— Чуеш, Ліміткін,—каб больш прыцягнуць увагу да Ліміткіна, запытаўся чырвонаармеец Гародкін. А Пучкароў гаворыць праўду. Ня выправіўшы недахоп першай задачы ня пойдзеш далей да наступнай. Разумееш?

— Больш ты нічога ня прыдумаеш,—зласнавата аскірзануўся Ліміткін.

Некаторыя з хлапцоў усьміхнуліся, некаторыя далі свае заўвагі:

— Добрая будзе штука. Жывая. Вясёлая.

— Зрабіць такі аддзел.

— Пучкароў маладзец.

— Багата на якім матэрыяле,—далей тлумачыў Пучкароў,—можа рабіць такі аддзел: па няправільнай наводцы, па дрэннай устаноўцы цэлі і цэліка, па морганьні вачыма.

З ленкутку выбухнуў і пракаціўся між палатак адрывісты сьмех. Яўхіменка падняў галаву.

— Ну, хлопцы, давайце пачнем сход. Выдзяляйце кандыдатаў у прэзыдыум.

І пасыпаліся прозьвішчы камсамольцаў.

— Досыць. Хай праходзяць цалкам,—нехта крыкнуў з аўдыторыі.

— Супроць нікога няма? запэўніў Гародкін.

Крык павольна заціхаў. Члены прэзыдыуму займалі свае месцы. У Яўхіменкі на ілбу выцягнуліся тры, ледзь прыкметныя разоркі. Ён, падняўшы са століка лісток паперы, сьпісаны да самага ніжэйшага радка і пачаў сваю невялічкую прамову, асобныя моманты з якой хлопцы запомнілі назаўсёды:—і праглядаючы вынікі першай задачы, мы маем дасягненьні, такі, немалыя. Гэта праўда. От к прыкладу, Астапчук Васіль выканаў задачу на выдатна. Таксама Васілёнак, Царыкаў, Пучкароў і многа другіх нашых камсамольцаў. Але пахваліцца, рэбята, сваёй работай мы ня можам. Дзе наша дапамога адстаючым? А камандаваньне і партыйная арганізацыя ад нас гэтага вымагаюць. Ды, наогул трэба мець на ўвазе, што толькі выканаўшы. дадзеную задачу мы зможам ісьці далей. Гэта для нас закон. І гэта галоўнае. Дык, от я прапаную з сёньнешняга дня нашым камсамольцам узяць індывідуальныя шэфствы над адстаючымі і выконваць усе задачы на выдатна. Я скончыў.

Старшыня сходу стукнуў алоўкам па стале і сказаў: якія ў каго будуць пытаньні?

— У мяне, але ня пытаньне, але сказаць хачу.

— Ну, валяй, Астапчук.

— Ог, вазьмі Антося Барука. Мы з яго нават пакеплівоем, ён старанны хлапец. вось. А стральба яму не ўдаецца, дык чаму ж яго не прымацаваць да лепшага стралка і не навучыць страляць.

— Правільна,—перасказаў і Яўхіменка.

— Ну, вядома, правільна,—гаварылі хлапцы з прэзыдыуму і некаторыя хлапцы з аудыторыі.

— Пытаньне ясна. Давайце прапановы,—крычалі хлопцы

— Больш ніхто ня будзе выказвацца?—пытаў старшыня сходу.

— Не, не-е-е-е,—пракацілася водгульлем.

— Значыць, спрэчкі спыняем.

У рэзалюцыю запісалі:

„Лепшыя байцы камсамольцы нашага ўзвода бяруць індывідуальнае шэфства над камсамольцамі і беспартыйнымі таварышамі, што адстаюць у стральбе. Царыкаў бярэ шэфства над Алейнікавым, Васілёнак над Абрамчуком, Рохлін над Філіпенкам і Астапчук Васіль бярэ шэфства над Антосем Баруком.

Выклікаць на сацыялістычнае спаборніцтва першы ўзвод нашага эскадрона“.

Камсамольская арганізацыя ўзялася за ўпартую работу па дапамозе таварышом. Царыкаў вучыў Алейнікава, Васілёнак Абрамчука. А Васіль Астапчук вучыў Антося Барука—гэтага стараннага і энэргічнага хлапца, з сваясаблівымі прыгодамі і звычкамі...

* * *

У Антося Барука была такая прывычка: калі пачне з кім-небудзь гаварыць абавязкова падкіне ўгару левую руку, потым ашчарэпіць трыма пальцамі ў рубашцы гузік, які заўжды быў выцерты аж да бляску, і трымаецца... Убачыўшы руку на гузіку Антось злуецца:

— Чэрці яе ведаюць, калі яна ўзьбіраецца на яго.

І як ні стараўся Антось выжыць гэтую прывычку—ня мог А выжыць яе неабходна было хаця і таму, што яна часта была аб'ектам для кпін. Ужо і прыпеўка ва ўзводзе была:

„...А ў Антося Барука
Ёсьць нэрвовая рука“.

І ўсе-ж лічылі сваім абавязкам пры спатканьні з Антосем прыпомніць гэту напеўку.

Ішлі на догляд коняй. Адрывістыя крокі нагадвалі чалавека, які сячэ сукаватае палена, каб раскалоць яго. Гох,—гох,—гох,—чулася па бакох.

— Антось, Антось, сказаць табе нешта? — зьвярнуўся да Антося Боня Пучкароў, камсамолец другога ўзвода кулямётнага эскадрона.

Антось недаверліва паглядзеў Пучкарову ў вочы.

— Ну, скажы сабе...

— Сказаць, што над табою бярэ шэфства Аляксей Астапчук, во! Разумееш? Дапаможа табе навучыцца страляць... А ён табе ўдзяўбе ў галаву сакрэты стральбы. Хлапец во! —пры гэтым Пучкароў паставіў тырчма тоўсты закураны палец... Шэфства над табой бярэ Васіль, запамятай!

— Дзе ты пра гэта чуў? Калі праўду гаворыш,— не сьцярпеў Антось,—кажы праўду. Дай чэснае слова, бо ты і ўлетку жураўля замарозіш.

— Дзе я чуў?

— Але,—дапытваемым голасам буркнуў Антось.

— Учора быў камсамольскі сход. От і пачуў я на гэтым сходзе. Да цябе прымацавалі Астапчука. Бо ў яго толькі адно заданьне выканана на „вудачку". Разумееш?

— Разумею,—уставіў Антось.

— Ну, от далей гаварыў Пучкароў, а то ўсё „на добра" і на „выдатна". Дык от і ўзяў Астапчук шэфства над табою. Разумееш?

— Разумею,—сказаў Антось.

— А верыш?

Антось яшчэ раз паглядзеў на Бонаў твар, які дзе-ні дзе палопаўся ад загару, і скрозь зубы прагаварыў:

— Вер-р-р-у.

— Добра, што хаця верыш,—злосна прагаварыў Пучкароў, бо пераканаць зараз Антося Пучкароў лічыў для сябе нейкай заслугай.

— Дык ты можа і ня верыш таму, што Васіль адзін з лепшых кулямётчыкаў узвода і камсамольскай арганізацыі эскадрона.

— Веру? Я ведаю. Добра ведаю, што Астапчук такі— сказаў Антось і падумаў: цяпер я навучуся страляць. Ніхто ня ўпікне, што ня ўмею, пры мне будзе заўжды Васіль. Ён добры чалавек. Дапаможа мне асвоіць таямніцы другой задачы, я змагу без „хваста" перайсьці да трэцяй.

— А калі ён бярэ шэфства?

— З заўтрашняга дня.

Яны моўчкі ішлі на догляд коняй. Слухалі, як ціхі падвячорны вецер прабягаў між падгалістых хвоін і прымушаў іх ціханька шумець.

Прышлі.

Антось завіхаўся. Выграб з-пад ног у каня гной. Закінуў за ясьлі сьвежага сена, узяў мяккую, на палову зшараваную чорную шчотку і некалькі разоў правёў па сьпіне свайго буланага.

— Вышарую так, што і пылінкі не застанецца.

Конь раз по разу пераступаў з аднае нагі на другую, як-бы нэрвуючыся, што Антось без перастанку скрабе па яго скуры.

— Стой, дурненькі,—пачытаў Антось каня.—Хачу, каб ты быў як лялька, прыгожы. Але, што табе, конская морда, гаварыць, калі ты нічога не разумееш? Толькі глядзіш, каб пад'есьці, напіцца, ды на целе быць, як скормлены япрук.

„Не, я ня тое сказаў,—пранеслася ў галаве Антося думка,—мой конь мяне разумее, калі скажу „Булану", ён ставіць вушы наперад і пазірае на мяне доўга, доўга"...

Тым часам набліжаўся вечар. На пурпуровай сіневе вячэрняга неба рассыпаліся срэбрана-белыя зоры. Яны здавалася хацелі зрабіць сваю ласку людзям, быць ліхтарамі ў ночы.

— Догляд скончыўся. Чырвонаармейцы гурткамі зьбіраліся да палатак, сьпявалі:

Нас пабіць, пабіць хацелі
Нас пабіць стараліся...

А некаторыя стаялі гурткамі і чыталі нядаўна вывешаную штодзёнку. Больш усяго прыцягвалі да сябе ўвагі зьвесткі, хто над кім бярэ шэфства і задача, на якой кулямётчыкі павінны практыкавацца ў бліжэйшы час.

Падышоў і Антось да штодзёнкі. Яго вочы спаткалі слупок, на якім было напісана выразнымі чырвонымі літарамі:

Цэль—
12 фігур на фронце 20 мэтраў.
Адлегласьць—
400 мэтраў.
Сорак патронаў,
выстраліць за
45 сэкунд з
заражэньнем.
Ацэнка:
Паразіць 5 фігур—выдатна.
Чатыры фігуры—добра
Тры фігуры—
здавальняюча.

Задачу Антось прачытаў два разы. Потым адышоў ад штодзёнкі, глянуў навокал. Лес ды лес. Стрынгеляватыя высокія хвоі стаялі ціха, толькі купчастыя верхавіны калі-ні-калі ўскалыхнуцца ад вячэрняга ветрыку. Хвоі, як-бы наўмысьля ціха шумелі, каб не перабіваць думак Антося.

Цяпер Антось думаў толькі пра адно: навучыцца страляць, як Васіль, як Гаўрылюк і як многа іншых таварышоў па ўзводзе.

У вачох паўсталі літары штодзёнкі, а на ёй задача: цэль—12 фігур на фронце 20 мэтраў, адлегласьць 400 мэтраў...

Адрывістыя словы дзяжурнага „станавіся на вячэру" абарвалі Антосеву думку.

* * *

Палаткі застыглі ў маўклівасьці. Ноч адваёўвала свае правы. Навокал цішыня. Толькі ў палатцы, дзе жыў Антось, чырвонаармейцы зрэдку перакідваліся словамі. У гэтай палатцы ўжо ў прывычку ўвайшло больш асяродзіць гутарку навокал Антося.

Чырвонаармеец Боня Пучкароў кашлянуў і сумысьля танклявым голасам сказаў:

— Каб вы паглядзелі, хлопцы, як сягоньня Антось страляў, дык проста пацеха. Яшчэ ня ўсьпее прыкласьці пальца да спуска, а рот разявіць да немагаты. Баюся,—кажа,—каб не аглохнуць. Каб „Максімка",—кажа,—перапонак не паперарываў.

— А што-ж няпраўда, аскірзаўся Антось. Мне расказвалі, што аднаго разу на пазыцыі ў двух артылерыстых перапонкі лопнулі ад аднаго стрэлу. Во...

— Дык то-ж на пазыцыі ды пры гармаце, умяшаўся трэці чырвонаармеец.

— А пры кулямёце? Такіх выпадкаў гісторыя ня ведае.

Над палаткаю драмала разьвесістая хвоя. Учапіўся вецер за шышку, адарваў яе і кінуў. Шышка шлопнулася ў палатно

— Вось чулі? Подлінна і справядлова. У Антося перапонка лопнула,—давёў да ўсеагульнага веданьня Пучкароў.

— От і без пазыцыі абышлося,—падаў голас чырвонаармеец, што ляжаў каля Антося.

За апошнія тры дні ў Антося ні адна куля не трапіла ў мішэнь. І калі-б вы запыталі ў чырвонаармейцаў:

— Чаму?

Вам-бы ўсе папарадку пачалі пералічваць:

— Бесталковая сьпешка, у выніку якой кулямёт часта выходзіць з-за межаў мішэняй.

— Морганьне, губіцца лінія цэлі.

— Трусьлівасьць і гэта мацней за ўсё засела ў Антося. Баіцца стрэлу.

— Нерастароплівасьць.

— Няроўнамерны рух кулямёта пры расьсейваньні.

Такія прычыны навязваліся на ўсю Антосеву работу па стральбе. Пра іх Антось таксама ведаў. Таму ён ляжаў цяпер і думаў: „Усё што гавораць хлопцы—праўда. Яны-ж страляюць. Заданьне выконваюць. Ім нічога ня робіцца. Мне штосьці трэба зрабіць зараз-жа".

Апошнія словы Пучкарова, які гаварыў пра малыя дасягненьні Антося ў першай задачы, перарваў дзяжурны, што праходзіў паўз палатку.

— Час спаць, а ня вэрлах разводзіць. Раз адбой быў дык сьпі.

Хацелася доўга слухаць бязмоўны шэпат старога бору.

* * *

Яшчэ за гадзіну да пад'ёму прачнуўся Антось. Яму зараз спаць не хацелася. Радасьцю струменіла ідэя камсамольскай ячэйкі. Гэта-ж яна паклапацілася, каб Антось быў у першых радох байцоў. Гэта-ж яна прымацавала да Антося шэфа—Васіля.

З гэтымі думкамі Антося застаў пад'ёмны сыгнал. Антось раней за ўсіх таварышоў па палатцы ўстаў і падрыхтаваўся да зарадкі.

Па лесе пракаціўся голас і адклікнулася рэха:

— Станавіся-я-я!

Антось у галіне фізкультуры ішоў ня дрэнна. І асабліва яму ўдаваліся высокія бакавыя скачкі.

Чырвонаармеец Пялецкі ўбачыў, як Антось пераскочыў праз шнурок, што быў працягнуты над зямлёю ў мэтр і 40 сантымэтраў, усьміхнуўся:

— Во, брат, Антосева правая нага вышэй уздымаецца ў гару, чым левая рука.

Хлопцы ўсьміхнуліся. Антось пераскочыўшы праз шнурок таксама ўсьміхнуўся.

— А твой, от, язык падкідаецца ўгару, вышэй чым ногі.

Часамі Антосева рухавасьць і спрытнасьць наводзіла некаторых на дзіва, што Антось па фізкультуры выдатны чырвонаармеец, а па стральбе—трусьлівая нязгрэга. Некаторыя чырвонаармейцы і нават сам камандзір аддзяленьня тлумачылі гэта тым, што Антось да арміі амаль не займаўся стральбой...

Зарадка і сьнеданьне прайшлі да Антося неўзаметку. А пасьля догляду коняй, узвод накіраваўся на стрэльбішчы.

Ідучы, Васіль узмоцнена думаў пра свой абавязак. А перад ім стаяла суровая задача. Ён павінен дапамагчы Антосю прасунуцца далей—падысьці да наступнай задачы. Таму ў яго з галавы ня вылазіў учарашні камсамольскі сход і асабліва той момант сходу, калі член партыйнага калектыву т. Босы дакладваў пра значэньне задачы, пра ўмовы яе вырашэньня. Васілю добра запомнілася і радасная ўсьмешка камандзіра эскадрона, калі байцы бралі самаабавязкі.

— Я бяру на сябе абавязак выканаць на добра гэту задачу. Дапамагу адстаючым байцам,—гаварыў камсамолец Гурчанка.

Яшчэ было зроблена некалькі роўнатактных крокаў і ўзвод прышоў на стрэльбішча, на якім безьліч лазовых кустоў, быццам нехта знароўчанаю рукою расьсеяў іх тут. Далей расьцілаліся вялікія абшары балотнага абшарніка. Сюды часамі сьвішчучы пападалі кулі...

...Адна частка байцоў практыкавалася па задачы. Другія займаліся палітчыткаю. Антось з Васілём былі каля кулямёта. Антось мятусіўся. Рышэтаваў кулямёт, а Васіль уважліва сачыў. Яго вочы ўпіваліся ў кожны рух Антося.

Васіль думаў: З чаго пачынаць? Але прычыны самі пачалі выяўляцца. Недахопы самі напрашваліся на сваё зьнішчэньне.

Васіль зрабіў першы вывад.

— Слухай, Антось, перашкаджае табе ў працы твая ўласная нерастаропліваcьць. Разумееш? Твая ўласная нерастаропнасьць і тое, што ты часамі, бяз толку завіхаешся.

— Як гэта? паглядзеўшы ў вочы Васілю запытаў Антось.

— Як гэта? Як гэта? Не разумееш як гэта. От глядзіш сам,—гаварыў Васіль,—табе здаецца, што ты ня дрэнна навёў кулямёт. Ну, але навёў,—сьцьвярджаў Антось.

— А паглядзі на правушыны.

Антось паглядзеў і ўбачыў, што кулямёт, як быў на ніжняй правушыне, так і застаўся. А звычайна, і тым больш зараз (бо Антось практыкуецца, вучыцца, неабходна акуратнасьць у кожнай магулінцы) патрэбна было выкарыстоўваць сярэднюю правушыну. Антось паправіў. Васіль наўмысьля стрывожыў наводку.

— Наводзь нанова, выстраліш тры патроны.

Апошніх слоў Васіля Антось амаль што ня ўзяў пад увагу, не таму што не хацеў. Не, яго думка была накіравана на тое, каб зрабіць дасканалую наводку, каб ня ўпусьціць найменшай дэталі ў наводцы. Вось чаму апошнія словы Васіля „Выстраліць тры патроны“ як-бы не знайшлі сабе ўваходу ў вушшу Антося. Гэта Васіль заўважыў, але сваіх мэтадычных меркаваньняў нічога не сказаў.

— Ну, гатоў?—запытаў Васіль.

— Гатоў,—сьцьвярджаў Антось. Кулямёт падрыхтаваны да бою,—таварыш Васіль.

І стаяў кулямёт, як ваўчок, ён чакаў моманту, калі яму дазволяць загаварыць сваёй мовай. Ён зможа выкідаць кулі дасканала ў цэль.

Антось яшчэ раз праверыў мушку.

— Ты гатоў,—улізнуць са свайго месца.

Але мушка моцна трымала на сваёй вастраватай дзюбцы чарнаваты сподні пасак мішэні, што прытуліўся да невялічкага лазовага куста.

— Давай, стрэльні,—загадаў Васіль.

Антось націснуў на кнопку і па меры таго, як ціснуў, усё мацней моргаў, разьзяўляў рот. І, бадай што гэты раз Антось выстраліў-бы ня дрэнна, але суседнія кулямётчыкі, што таксама практыкаваліся па задачы, зрабілі два стрэлы. Ад гэтага Антось уздрыгнуў і ўжо сам не памятуе куды ён глядзеў, калі ў яго руках выстраліў кулямёт.

— Ну, колькі выстраліў патронаў,—пытаў Васіль.

— Шмат,—крыкнуў Антось.

Васіль засьмяяўся ды зноў пачаў тлумачыць.

— Не, Антось... каб скажам твой патрон быў баявы, то прасьвістала-б ўсяго адна куля. Вось, а з гэтага рэха, што водгульлем пракацілася па хвойніку, прыпадае толькі адно на твой стрэл.

Але Антось-жа быў упэўнены, што гэты раз зробіць пералом, у дадатны, вядома, бок. Таму крыху ўзлаваўся: Чаму адно рэха?

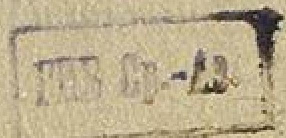
— А таму,—гаварыў Васіль. Я-ж табе загадаў выстраліць тры патроны. Чуў? Значыць патрэбна было зрабіць заражэньне для аўтаматычнага страляньня Ты-ж гэтага не зрабіў. Атрымаўся адзін стрэл. Гэта яшчэ ня ўсё. Маецца яшчэ і другое. Ведаеш, што?

— Ну,—жмурыўся Антось.

— Ты-ж баішся стрэлаў, разьзяўляеш рот і бязьмерна моргаеш. А тут, брат, марганьне шкодзіць. Пры такіх варунках не дасягнеш, браток, варашылаўскага стрэлу.

Васіль яшчэ раз пераказаў пра яго недахопы і сказаў:

— На гэтым сёньня кончым, заўтра будзеш практыкавацца толькі стральбе. Табе неабходна мець навык. Не баяцца стрэлаў, не маргаць.

Яны пайшлі да тавзрышоў, якія чыталі газэты.

Перад вачыма расьцілаліся перапалосыя, бязьмежныя палаткі з істужкамі далёкага пасінеўшага лесу. Ідучы Васіль думаў: „Патрэбны, патрэбны, як хлеб, як паветра, навык па стральбе. А работы дармы ня будзе. За тое, што ён навучыцца, гаворыць яго стараннасьць“.

І сапраўды Антось быў вельмі старанны хлопец. Пра гэта таксама ведалі ня толькі ў сваім узводзе, але далёка па-за ім.

Яны падышлі да групы, дзе чыталі газэты.

Камсамольскі арганізатар узвода т. Яўхіменка ўжо заканчваў распрацоўваць з групаю рэзалюцыю па дакладу т. Салтанава на сёмай канфэрэнцыі ЎсеЛКСМ.

Антось зьвярнуўся да Васіля:

— Шкада, што спачатку ня чулі гэтай чыткі.

Васіль глянуў на Антося, падумаў: „А ўсёж-ткі Антось старанны хлапец. Яму ўсё хочацца ведаць. Гэту рэзалюцыю,—гаварыў Васіль,—мы прапрацуем заўтра. А цяпер будзем слухаць далей.

Яўхіменка глянуў на байцоў.

— Пачытаем „Чырвоную Зьмену“. Прачытаем артыкул пра тое, як „сакратар Федзька ня ведае прычыны, чаму не адбыўся саюзны дзень“. Гэта было ў Віцебску, у камсамольскай ячэйцы сэры „Э“.

Чыталі: „Тымчасам была пятая гадзіна. Сход быў прызначаны ў чатыры“...

Камсамолец Рыгор Яўдакімаў, як-бы спачуваючы Федзьку уздыхнуў. Ого... і зьбіраюцца-ж яны. За гэты час можна два варожыя палкі перакасіць.

І чыталі далей: „Ня было дакладчыка, які павінен быў гаварыць пра вайсковую работу. Чаму так здарылася“...

— Таму, што мабыць дакладчык „у казу“ гуляў,—для жартаў сказануў Пучкароў. Умяшаўся Гародкін.

— Жарты жартамі, а гэта здарылася мабыць таму, што ў гэтай ячэйцы недаацэньваюць вайсковую работу. Ня маюць сувязі з вайсковымі часьцямі, а нашы хлопцы не падвялі.

— Віцебскія хлопцы таксама могуць не падвесьці,— паправіў Яўхіменка,—толькі патрэбна зацікаўленасьць і дысцыпліна. От, што. А дысцыпліна ў Федзькінай ячэйцы, як відаць бракуе...

Пасьля чытаньня ізноў практыкаваліся ў стральбе...

* * *

Датлявала ноч. Далёка з-за зямлі выплывау чырвоны круг сонца. Перасыпаны чырваньню яснапагодлівы небасхіл. Ранішнія росы нагадвалі сабою параскіданыя дыямэнтавыя каменьчыкі. Адчувалася бадзёрасьць, уздым. Таму вось Антось пасьля догляду коняй і сьнеданьня ішоў на стрэльбішчы з нейкім сваясаблівым настроем. Ён адчувау сабе яшчэ і таму, што яму сёньня, як і ўчора, дапамагае выжываць недахопы на месцы яго шэф Васіль.

Сонца набірала вышыню. Было гарачавата. Але гэта не перашкаджала Антосю ўпарта практыкавацца ў стральбе. Амаль цэлую гадзіну страляў з халастых патронаў Антось. Ён упарта жадаў набыць навык і сьмеласьць у стральбе. Да Антося падышоў Васіль.

— Ну, што, слухае „Максюк"?

— Слухае, таварыш Васіль,—адказаў Антось. Я яго, душа з яго вон, прымушаю страляць так, як хочацца мне самому.

— Добра—радаваўся вынікам саўмеснай работы Васіль. А, ну, браце, давай страляць з расьсейваньнем. І Васіль зьвярнуў Антосеву ўвагу ў бок 12-ці мішэняй.

Антось наводзіў кулямёт. Васіль хціва сачыў за работай падшэфнага.

— Навёў?—запытаў Васіль.

— Здаецца, што так,—адказаў Антось.

— Дык от, калі здаецца, то праглядзі яшчэ раз і скажы пэўна.

Антось перагледзіў і далажыў:

— Навёў.

— Ну, то страляй з расьсейваньнем па 12-ці фігурах,— загадаў Васіль.

Антось ня ўлічыў яшчэ аднаго моманту, ён сабраўся з сіламі і рашуча націснуў на спуск. Кулямёт застракатаў.

— Ці-ж так весьці расьсейваньне,—крыкнуў Васіль.

— А як?—абазваўся Антось і падумаў—„прыдзіраецца" пачаў.

Васіль тлумачыў.

— Каб замест гэтых 12-ці намалёваных фігур стаяла 12 чалавек, яны-б засталіся ўсе жывымі.

— Чаму?—аскірзнуўся Антось.

— Таму што ты раптам насеў на кулямёт і вывеў яго з межаў мішэняй. Разумееш чаму? Га? Вядзі кулямёт раўнамерна і з разьлікам. Гэта запамятуй раз на заўсёды.

— Каб яно згарэла! злаваўся Антось на сябе.

— Так што гэта, Антось, запомні. Таксама запамятай і тое, што пры расьсейваньні неабходна моцна заціскаць вінт тонкай наводкі. Інакшым выпадку цэль будзе зусім сапсавана. Разумееш, перарабі ўсё нанова.

Антось адвёў дула кулямёта назад да левай мішэні, прыплюшчыў левае вока.

— Ну, прабуй,—падганяў Васіль.

— Дрэнна, давай яшчэ раз спачатку, сказаў Васіль. Антось настарожана і паступова націскаў вялікім закураным пальцам на спуск, як-бы нешта разьлічваючы. І ў момант першага стрэлу дула раўнамерна прайшлося па чарняватых плямах 12 фігур.

Васіль радасна ўсьміхнуўся.

— Цяпер ужо „дванаццатка" чыстай не засталася. Хоць некалькі аб'ектаў ды вышлá са строю.

Антось усхвалёванным голасам запэўніваў Васіля.

— Хай пройдзе часу больш, ні адна мішэнь не застанецца без мае паметкі.

* * *

...Так праходзілі дні. Антось і Васіль—неразлучная пара На догляд коняй ідуць разам. Чысьціць кулямёты—разам. Васіль дапамагае Антосю вывучаць мэханізмы кулямёта...

І ў такіх штодзённых клопатах надышоў час праверкі працы Васіля па дапамозе і для Антося строгі экзамэн, ня вытрымаўшы якога ён ня зможа ісьці далей, ня зможа прыступаць да наступнай задачы. Надышоў рашаючы, залікòвы дзень.

Гэты дзень быў сонечны, але ня ціхі, не спакойны,—ветраны. Вецер чапляўся за колкія іголкі хвойніку, за лісты бярэзін і алешніку. Утвараўся густы і рэзкі шум лесу. На дарозе, што на поўкілёмэтра вялася ад стрэльбішча, ня раз падымалася шэрая хмара пылу і расставала на верхавінах маладога хвойніку.

Усё было ў нейкай рухавасьці. У нейкім клопаце. А вятры сьвісталі. Шумеў лес...

У цір прыходзілі паўзводна чырвонаармейцы.

Аддзяленьне, у якім быў Антось, павінна было адстрэльвацца першым.

— Ну, Антось, дзяржыся,—заклапочаным голасам гаварыў Васіль.

У Антося з-пад чорных броў аганькамі радасьці і хваляваньня блішчала пара чарнаватых вачэй.

— Апраўдаю, таварыш Васіль, усю нашу работу,—упэўнена гаварыў Антось.

Гэтыя словы заглушыў сыгналісты.

Антось падышоў да кулямёта. Спрытна лёг. Вачыма праверыў усе часткі мэханізму, што мелі тое ці іншае значэньне ў выкананьні задачы. Прыплюшчыў левае вока.

— Тра-та-тра-та-та...

— Здорава смаліць,—гаварылі паміж сабою чырвонаармейцы, што сядзелі ў бліндажы пад мішэнямі і слухалі, як першы сухі трэск куль раздаваўся над галовамі.

... „Страляў сорак сэкунд"—памеціў у блёкноце камандзір. Можаце ўстаць,—дазволіў камандзір.

Да мішэні выбеглі з бліндажу два чырвонаармейцы.

Антось ня спускаў вачэй з мішэняў. І калі для восьмай і дзевятай мішэні больш доўга затрымаўся чырвонаармеец, Антось сярдзіта буркнуў:

— Не пацэліў, доўга шукае...

Чырвонаармейцы пахаваліся зноў у бліндаж. Адзін з іх узяў тэлефоную трубку і прыклаў да вуха.

— Пятроўскі! Тав. Пятроўскі! Слухай! Прымай паказчыкі.

— Давай,—маланкаю праляцела слова ад Пятроўскага да чырвонаармейца па тэлефоне.

— Паражана пяць мішэняў: 2-ая, 3-ая, 5-ая, 7-ая і10-ая, у апошняй дзьве кулі.

— Здорава,—пішучы „2 кулі"—гаварыў Пятроўскі, маладзец. Ля кулямёта адзін за другім зьмяняліся па чарзе чырвонаармейцы. Раз по-разу гаварыў сваёю моваю „Максім".

За кожным разам з-пад мішэні тэлефон прыносіў весткі: „Паражана тры фігуры"..., „паражана пяць фігур"...

А вецер гойсаў па полі. Пераскакваў з куста на куст, з дрэва на дрэва. Пераганяў на небе хмаркі, з-за якіх час ад часу паказвалася сонца.

Антось выканаў задачу выдатна. Гэта ён адчуваў сам. Аднойчы Антось перад сном вышаў прайсьціся між палатак і паглядзець на ноч, якая нібы крылаты воран апускалася на лес, і заўважыў адноўленую штодзёнку. Падышоў— штосьці прачытаў, і нікому нічога не сказаўшы, пабег, пабег у палатку.

— Васілёк, ідзі нешта пакажу. І павёў Васіля да штадзёнкі:

Васіль Астапчук прэміруецца за энэргічную дапамогу адстаючым таварышом.
Антось Барук выканаў апошнюю задачу на выдатна.

Яны пераглянуліся. Засьмяяліся. Пайшлі ў палатку. Ідучы Антось Васілю гаварыў:

— Цяпер ніхто ня ўпікне, што ня ўмею страляць.

А прыглядзіўшыся на Антосеў твар можна было яскрава прачытаць радасьць перамогі.

Васіль, як-бы адказваючы Антосю, гаварыў:

— Цяпер ты, Антось, маеш поўнае заслужанае права рухацца далей. Пачынаць трэцюю задачу. Да яе ты маеш падрыхтоўку.

— Маю, маю,—неяк наіўнавата гаварыў Антось. Я пайду далей. А дапамог мне пайсьці далей, гэта ты, Васілёк.

Васіль, адабраючы Антосевы словы, упэўнена і рашуча заключыў:

— Павучымся, больш, будзем страляць яшчэ лепш.

Яго словы танулі ў шуме старога бору, што зялёнаю страхою вісеў па над палатняным горадам.

Л. ШАПИРО

КИПУЧИЕ ДНИ

(ПРОДОЛЖЕНИЕ)

Рудаков шел из ленуголка, в руках у него трепыхался развернутый журнал.

— Товарищ командир эскадрона, о вас что-то напечатано.

— Где, в журнале? Покажите.

— Да, но я только его вам не дам. Вы без нас читать будете, а я хочу вокруг этого дела народ организовать. Здесь много интересного для молодых красноармейцев. Давайте в ленинском уголке громкую читку организуем.

— Сегодня уже поздно.

— Нет, не сегодня, завтра. Чтеца самога лучшего подберу.

— Хорошо,—согласился комэск, а пока дайте посмотрю, что там такое.

— Возьмите, только принесите завтра.

Гребцов взял журнал, прочел „С. Казаченок", просмотрел первые строчки, перелистал пять страниц и двумя пальцами потрогал ~~бородку.~~ бородавку на правой щеке

— Казаченок. Это наш отсекр полкового комсомола. Я ему рассказал, а он, смотри, очерк накатал какой. Почитаю сегодня же. Всего хорошего.

— Спакойной ночи таварищ командир. Подождите,— вспомнил Рудаков,—газеты дам.

Сбегал в ленинский уголок, принес две газеты.

— Выписал вам „Правду" и „Красную Звезду" на три месяца. Вы уехали, сказать не успели, а я вам все-таки выписал. Деньги у помполита взял, рассчитаетесь с ним.

Гребцов взял газеты, сложил їх вместе с журналом и сказал:

— Вот молодец, на целых три месяца вооружил.

Библиотекарь смутился, затем, овладев сабою, ответил бойко.

— Должность моя такая—не зевать, смотреть в оба. Командир без газеты что кавалерист без коня—далеко не уедет.

Укладываясь спать, Панасюк чувствовал приятную усталость. Напряженная работа, заботы аб отделении давали себя чувствовать. И не только своего отделения. Он чувствовал за своими плечами весь эскадрон, хорошо знал задачи, поставленные перед подразделением.

Двойная отвественность требовала много усилий, энтузиазма, чуткости и наблюдательности.

Как младший командир, он должен быть примерным секратарем ячейки, как секретарь партийной ячейки—образцовым командиром отделения.

Спакойный, выдержанный, во всем строгий к себе и к своим подчиненным, он твердо требовал выполнения уставных правил. Однако никто никогда не мог его упрекнуть в том, что он выходит из рамок данных ему административных прав.

Чувство отвественности за свою ячэйку открывало ему невидимые источники энергии. Эта энергия не расходовалась на излишнюю суету, на разговоры.

Панасюк имел крепкий внутренний стержень. Свои действия, каждый свой поступок он взвешивал два раза—до и после его совершения. Решившись что-нибудь сделать, ясно представлял себе результат этого мероприятия. Жизнью своего отделения, как и работой ячейки, руководил планово, расчитанно.

Он разделся, аккуратно сложил на тумбочке обмунидрование, поправил сапоги под кроватью, бросил беглый взгляд на кровати бойцов своего отделения и полез под одеяло. Потом что-то вспомнив вытащил из бокавого кармана гимнастерки записную книжку—неизменную спутницу быстрых темпов боевой учебы с расписаниями занятий, копиями договоров социалистического соревнования, характеристиками бойцов, кличками лошадей, номерами винтовок и еще уймой записей, замечаний и соображений. Что-то записал, положил книжку на место, пригладил гимнастерку.

Было тепло под одеялом. Посьле трудового дня подкрадывался владыка ночи—крепкий сон.

Вертелись в голове пункты резолюции собрания: „расстановка сил... примерность коммунистов и комсомольцев... соревнование и ударничество... ни единого дисциплинарного проступка"...

Повернулся лицом к Звонареву.

Бойцы, прекратив шопот и хихиканье, засыпали. Звонарев уже тихо похрапывал. Голова его сползла на край подушки, одеяло отвернулось и обнажило широкую, валасатую грудь.

Панасюк протянул руку, прикрыл Звонарева до шеи и мысленно сказал.

— „Спи, буйная головушка, помощник ты мой".

„Почему буйная головушка и причем тут „помощник"— задал он себе вопрос. Но мысль эта выплыла у него так неожиданно, что не нашелся он сам себе ответить.

В Звонареве было что-то близкое, родственное своему командиру.

Панасюк это чувствовал, но не знал, в чем именно выражается эта родственность. Ему вспомнилось партийное собрание, дело с Сониным, настороженный взгляд командира эскадрона и напористость, неугамонность Звонарева.

— А Петренко на собрании не был,—думал он уже сквозь дрему. Мелькали затуманиваясь обрывки мыслей.

— На страничке... и отдельно и.. кружочек. На коновязи... рядом с Сониным. Звонарев соревнуется с Сониным. Двух зайцев. Внести коррективу... чье это слово? Ах, да, командира полка... летом на разборе...

Но коррективу внести не удалось. Мозг затянула мутной пеленой. Вдруг Панасюк увидел родной, залитый солнцем Смоленск и сонно вздохнул.

Биография Панасюка невелика, но обильна фактами тяжелой и суровой жизни.

Отца его сожрала империалистическая война. Мать умерла в тифозном и вшивом девятьсот девятнадцатом году. Беспризорные годы провел на крышах вагонов, на скрепах тормозов, в мусорных ящиках поездов, на солнечной, но голодной Украине. Дрался за место на грязном холодном полу Ермаковки, коротал морозные ночи, прижимаясь к прикрытым лохмотьями детским телам в котлах на площадях угрюмой Москвы.

Сотни бесприютной детворы в поисках тепла и хлеба шмыгали из края в край страны, гибли, как мухи, мерзли, как воробьи.

Панасюк часто вспоминает „предсмертные минуты", как он их называет. ...В 15-ти верстах от Бахмача остановился порожняк: паровозу нехватала топлива. Во всем поезде оказалось шесть человек.

Сильный мороз тысячами острых игл впивался в щеки, хватал за уши, сквозь ветхую одежду пробирался к телу. В темно-бархатном небе ярко сверкали звезды. В степи выл ветер, зловеще-монотонно гудели провода телеграфа, под ногами скрипел злобный мороз. Шесть человек два часа грелись у паровоза, но когда он охладел, люди начинали бегать из конца в конец состава.

Настежь открытые вагоны стаяли, как игрушечные коробочки, в морозном просторе. А в степи выл ветер, казалось приближается грозное чудовище, которое подхватит и разметет во все стороны эти вагоны-коробочки, тогда останутся люди в поле одни, не защищенные от ветра, и сонная смерть наступит мгновенно. И хотелось подпереть худыми плечиками вагон, чтобы удержать хоть одного свидетеля живой жизни.

В холодном ознобе дрожало тело, клонило ко сну, тянуло под вагон, хотелось прилечь, отдохнуть. Товарищ— худой обессилевший мальчик—бегал вдоль вагонов, уговаривал:

— Ох, спать. Присядем!

Но в Панасюке уже тогда был этот крепкий стержень жизни. Он не поддавался на удочку хитрой смерти и торопил друга.

— Бежим, бежим. Сон—это смерть. Не останавливайся, бежим.

Через четыре часа вдали послышался свисток паровоза. Это был призыв к жизни. Это было спасение.

На родину вернулся в 1921 году. Работал чернорабочим, потом на хлебопекарне. Осердился на мастера, бросился к нему с ножом, но раздумал, откинул нож в сторону, отпустил мастеру оплеуху и уехал.

Приехал в Москву. Снова жизнь с беспризорными, но уже тянуло работать, жить по-человечески. Два года мучился без квартиры, работал на разных работах В 1923 году поступил на электрозавод. Жизнь пошла по-новому, захватила общественная работа. Затем общеобразовательные курсы, комсомол

Будучи курсантом полковой школы вступил в партию. Школу окончил в 1930 году с оценкой „отлично" и на выпускном вечере из теплой широкой руки командира полка в руки Панасюка перекочевали карманные часы с надписью на крышке „лучшему курсанту-ударнику товарищу Панасюку".

* * *

— Поняли?—спросил Панасюк, выходя из станка.

— Понял, товарищ командир, поставлю, будьте спокойны,—усмехнулся Звонарев.

Панасюк вышел в фуражник, вынул записную книжку и облокатился на тюк сена.

Для того, чтобы не тратить много времени на записи, он пользовался своей самим созданной табличкой условных знаков. Фамилия бойца, внушающего какие-нибудь сомнения, заносилась на отдельный листок и обводилась кружком. Это значит—особое внимание, проверка личных качеств, настороженность, бдительность. Нуждающийся в помощи получал минус, а могущий быть использованным в помощ отстающим—плюс.

Из молодых бойцов первые три были оценены. Петренко получил кружок, Звонарев—плюс, Сонин— минус.

Петренко принес на коновязь полведра воды.

— Звонарев, забери коня—закричал он,—кто „Икоря" переставил?

— Не кричи, как на отца родного,—огрызнулся Звонарев.—На конюшне стоят по соседству и здесь должны быть рядом. Правильно, товарищ командир?

Панасюк улыбнулся, довольно кивнул головой.

— Нажимаем?—обратился Звонарев к Сонину.—Стрелки расчистил?

— Нет еше, сейчас,—сказал Сонин и вытащил из кармана деревянный нож.

— „Волокита", дай ногу.

Лошадь сначала посмотрела на Сонина, потом подняла ногу.

Тепер „соперники" стояли рядом, друг у друга на виду. Звонарев чистил коня и от удовольствия шмыгал носом. Легкие широко вдыхали здоровый морозный воздух. Было тепло и без полушубка.

Сонин искоса бросал ревнивый взгляд на Звонарева и сильнее нажимал на щетку и скребницу.

Со стороны электрической станции несется гул моторов и турбин.

На фоне зимней застывшей природы этот гул раздается как-то особенно. В его густой вибрации чувствуется мощь побеждающего человеческого разума.

Неширокая речушка в берегах уже замерзла, а в середине все так-же быстрая она мчит свои воды вниз, за городок.

Сад заполнен группами бойцов. Идут, ложатся на снег, встают, поворачиваются кругом, бегут, оставляя на снегу широкие следы.

За летней стеной молодые бойцы ходят на лыжах.

Лыжи сами уходят вперед и некоторые красноармейцы падают назад в снег, шутят, чертыхаются и снова становятся на лыжи.

Панасюк спускается с горы, и, согнувшись вперед, мчится к замерзшему ручью, подзадоривая бойцов.

Обратно идет с лыжами на плече, румяный, жизнерадостный.

— Товарищи, через три дня ходить вот так.

— Через три дня?—удивился Шепелев.

— Да, через три дня.

— Быстро,—сказал Петренко, ехидно улыбаясь Шепелеву,—малый ребенок за три дня просто не научится ходить, а тут на лыжах...

Он стоял на лыжах, притворно согнувшись.

— Вы уже из пеленок, кажется, вышли,—заметил Панасюк.

— Об этом я и толкую,—подхватил Петренко,—разрешите показать первые шаги.

— Давайте.

Петренко быстро спустился с горы и ровно пошел вниз к мостику.

Красноармейцы переглянулись.

— Я ему сейчас покажу, где раки зимуют,—шепнул Альтшулер Андрею и обратился к Панасюку.

— Товарищ командир, разрешите и мне.

— Давайте, если умеете.

Гришка отдал Соколову перчатки.

— А у нас вот как ходят,—сильно оттолкнулся палками и помчался вперед, лавируя между деревьями, приседая и выпрямляясь.

— Вот это ловко,—сказал Сонин, потирая руки.

— Да, этот перцу дал,—согласился Белоножка.

— Кто еще так умеет, выходи, не маскируйся,—улыбнулся Панасюк.

Бурдаев поднял руку.

— Разрешите.

— Давайте, пожалуйста, смелость города берет,—подбодрил его Панасюк.

Бурдаев только взобрался на горку—лыжи у него раз'ехались в стороны, он упал, выхватил из ремней ноги и лыжи сами понеслись вниз. Бурдаев остался сидеть с палками в руках. Бойцы расхохотались.

— Мировой рекорд,—крикнул Грянченко, хватаясь за живот.

— Лыжи пошли, а всадник принципиально воздержался—, усмехнулся командир отделения.

— Пожалуй, такая смелость не только города, но и дряхлый сарай не возьмет,—сказал Соколов, оттолкнулся палками и понесся с горы.

— Этот з Альтшулерам—корни, друг от друга не отстанут: куда один, туда и другой,—заметил Иванов.

Петренко поднимался вверх. Он поскользнулся и упал, подвернув под себя лыжу.

— Дура, на четырех ногах спотыкаешься,—с презрением подумал о нем Соколов, направляя лыжи к мостику.

В последние дни Андрей особенно возненавидел Петренко. И вот за что. Кроме хитрости и подтрунивания, при всяком удобном случае, над бойцами, Петренко еще оказался и неимоверно жадным.

Во время обеда в столовой Андрей каждый раз видел, как Петренко старается сесть за стол пятым или десятым для того, чтобы, овладев половником, иметь возможность выловить из бачка кость з лишним куском мяса. Он был вне себя, когда ему это не удавалось. Эта жадность, облеченная хитростью, выпирала из всего его нутра для того, кто пристально следил за ним. Соколов был тем, кто следил за ним изо дня в день с тех пор, как он впервые

столкнулся с ним в карантине. Тогда он уже показался Соколову слишком тонким, неразгаданным человеком, за которым кроется что-то темное, лукавое.

В самом деле, мог-ли сельхозрабочий вести себя так по отношению к товарищам? При том эта скрытность, жадность. Откуда это могло взяться у пролетария? Может быть, чуждое влияние, или скрытие социального положения?

Андрей вспомнил, как строго подходили у них к каждому призывнику, как чутко комиссия отбирала призывавшихся в Красную армию.

— „Нет, здесь что-то неладное"—подумал он и оглянулся на взбиравшегося к группе бойцов Петренко.

У родника стоял Альтшулер, а вверху на мостике, облокотившись об перило, улыбался Рудаков. Возле него лежал мешок с чем-то, бумага, красное полотно и еще что-то в связке черных коробочек.

— Эй, земляк, что там делаеш?—спросил Рудаков.

— Природой любуюсь,—ответил Альтшулер, снимая лыжи.

— Да, живое местечко, красота,—участливо заметил Рудаков.

— А ты чего туда забрался?—спросил Альтшулер.

— Отдыхаю.

— Что тащишь?

— Культурную революцию.

— Куда?

— В ленуголок. Мы в смотре красной казармы не подкачаем.

— Ты ее всю загреб, эту самую культурную рэволюцию?

— Не всю. Ишь собственник какой. И другим эскадронам оставил,—усмехнулся Рудаков, взвалил на плечи мешок поднял бумагу, полотно и пачку коробочек.

— Надо шагать. Вон и попутчица идет—жена Долгопятова.

— Здравствуйте, Софья Петровна,—крикнуло на молодой женщине в светлом пальто,—вы в эскадрон?

— Да,—ответила женщина,—подождите, помогу. Подошла, поздоровалась и взяла из рук Рудакова рулончик бумаги и красное полотно.

На обратном пути Рудаков догнал Соколова. Взвалив на плечи лыжи, они обнялись и пошли к летней сцене, туда, где занималось отделение.

* * *

— Да, войдите—послышалось из канцелярии.

Рудаков откашлялся, приоткрыл двери и вошел.

— Товарищ командир, бойцы ждут, чтец на месте. Альтшулер будет читать, из молодых. На все руки мастер. Голос, что труба, а читает—пальчики оближешь. Если устанет, я ему помощника приготовил—Звонарева.

Комэск собрал списки, бумажки, сложил их в ящик, запер его и встал.

— Этот очерк—хороший материал для ознакомления красноармейцев с прошлым городка, его ростом, с прошлым и настоящим положением рабочих. В очерке встречаются немецкие слова, я их буду переводить. Пошли.

В ленинском уголке бойцы подвинули стулья ближе к столу и следят за журналом, прижатым рукой Альтшулера к зеленой скатерти. Рудаков и его чтецы уже успели привлечь внимание красноармейцев к очерку о командире эскадрона и городке. Соколов положил руку на плечо Альтшулера.

— Гришка, помолись богу, да в путь дорогу.

Альтшулер шутливо перекрестился и начал читать громко, четко, раздельно:

„После отчаянного боя ночью немцы на рассвете заняли городок. Жители вылезли из погребов. На улицах началось движение.

Гребцов не успел прикрыть погреб или нарочно его оставил отрытым на случай, если снова начнется стрельба. В погреб упала зазевавшаяся собака. Она скулила, визжала, лаяла, но вылезть оттуда не могла.

Кузьма в сарае колол дрова. Жена его вышла из дому. В это время во двор вошел немецкий солдат, что-то спросил, показывая в сторону станции.

Женщина не поняла, что спрашивает он, уловила только одно слово „Камерад".

Немец громко что-то говорил.

Гребцов вышел из сарая.

— Валя, что за крик?

— Спрашивает что-то,—указала на немца жена.

Кузьма заговорил с солдатом по-немецки. Тот, услышав родной язык, обрадовался, на лице появилась улыбка, он протянул руку. Гребцов пожал ее.

— Товарища ищу,- сказал солдат.

— Не понимает жена вас. Я тоже раньше не знал, что такое „Камерад"...

Гришка вопросительно посмотрел на командира эскадрона Гребцов перевел.

— Камерад—значит товарищ.

Альтшулер читал дальше:

— На фронте у нас была собака. Солдаты ее звали „Ника" в честь Николая. А офицеры кричали:

— На камерад, на!

— Потом, когда в плен попал,—узнал, что звали они ее так для того, чтобы скомпрометировать это слово. Здорово оно им не нравилось.

— Чего мы тут стоим, пойдем в дом,—позвал Гребцов.

— А с товарищем как? Приказ надо выполнить.

— Ладно. Выполнишь. Идем,—настаивал Гребцов.

В комнате Валя уже возилась с самоваром. Разметавши в стороны ручки, в кроватке крепко спал ребенок. Немец стоял у дверей.

Запах сырости, незатейливая домашняя обстановка, обнаженный лик бедности, сладкий сон и свежее личико ребенка—все это взвалило ему на голову узел воспоминаний. Узел начал развертываться. И вот мелькнула далекая родина, семейный уют, молодая, но уже забитая горем и нищетой жена, двухлетний ребенок.

Бессильно надломились ноги, по телу прошла холодная зыбь. Вздрогнули брови, под глазами выступили две маленькие жилы и зажатая слеза застыла на ресницах. Фигура победителя потеряла гибкость. Серая короткая шинель, обтянутая толстым ремнем и пряжкой с надписью „помоги мне бог", беспомощно повисла на костлявых плечах. Невысокие сапоги, плотные и крепкие, внизу густо подбитые железными гвоздями, словно поссорившись, смотрели в разные стороны.

Зеленая металлическая каска, с потемневшим от пороха и дыма орлом, глубже осела на голову, наполовину прикрыла голубые влажные глаза. Под тонким, ровным носом растерянно глядели каРоткие, густые усы"...

— Ну, и победитель,—заметил Соколов,—он же побежденный.

Гребцов встал.

— Видите, кто был победителем. Не солдаты немецкие, а небольшая кучка офицеров. Солдаты наравне с нами переносили холод, голод и лишения. Мы делили с ними последний кусок хлеба.

Гришка продолжал: Чего стоишь там, проходи, садись,— пригласил Гребцов. Немец прошел к столу, робко, не раздеваясь, сел.

— Сынок?—отечески любуясь, указал он на кроватку.

— Да, в погребе сидели. Продрог, проголодался.

— Чего хромаеш?—тоже переходя на „ты"—спросил немец.

— Раненый я. Год в плену был у вас в Германии. Потом бежал, меня и ранили

Жена поставила на стол самовар. Гребцов налил немцу, потом себе.

— Пей, товариш, звать тебя как?

— Карл мое имя, фамилия—Вехер. Рабочий из Гамбурга.

— А я—Кузьма Гребцов. Местный рабочий.

Вехер пил маленькими глотками и тоном провинившегося говорил:

— На фронте может быць я в твою голову целился, а тепер с тобой за одним столом пьем чай.

— Так оно и получается,—вздохнул Гребцов—нам бы с тобой за одним столом пить чай да мирно трудиться, а нас друг друга убизать заставляют.

Вехер чувствовал себя натянуто. Слишком откровенный разговор Гребцова смутил его. Маленький червячок сомнения сосал его сердце. Ему что-то приказано сделать, а он здесь сидит. Близко станция, может кто-нибудь нагрянуть, подслушать разговор. Получится скандал, пострадают оба.

Был он солидарен с Гребцовым, но решил на сей раз оборвать разговор.

Вехер встал.

— Надо итти. Начальство ругаться будет.

— Пойду с тобой, погляжу „победителей".—улыбнулся Гребцов.

* * *

Шумела станция. Подгоняемые офицерами суетились немецкие солдаты. С платформ разгружали повозки.—Из вагонов выводили лошадей. Они прядали ушами, пугливо водили глазами, осторожно ступали по подмосткам, храпели, махали короткими хвостами.

Догорал пакгауз. Насытившийся огонь лениво дolизывал остатки обуглившегося дерева. Дул холодный, пронзительный ветер. Темнело.

На перроне сидел уже немолодой худой немец. Он держал во рту длинную трубку, ежился от холода и тянул сквозь зубы.

— Кальт унд нас унд вильт зих шляфен...

Командир эскадрона перевел.

— Сыро, холодно и хочется спать.

„Сердце Гребцова наполнилось злобой. Если бы он только мог, он бы зубами перегрыз горло тому, кто оторвал пролетария от мирного труда, заставил покинуть без средств к существованию бедную семью и пойти проливать кровь „фар фатэрлянд"...

— Фар фатэрлянд—за отечество, — об'яснил Гребцов и смутился от того, што речь шла о нем самом. Он чувствовал, что это место особенно сильное, и красноармейцы обратят внимание на него, сидящего на бархатном диване.

Так и случилось. Бойцы с благоговением смотрели на командира. Его интернациональная солидарность—любовь к товарищам по классу и жгучая ненависть к эксплоататорам—передалась красноармейцам. Они сидели, как наэлектризованные, взоры скользили по лицу комэска, гладили его усы и милую бородавочку.

Рудаков сигнализировал Звонареву, чтобы он заменил Альтшулера. Но Гришка отрицательно покачал головой и продолжал читать.

— „Хозяева" распоряжались. Построенную большевиками школу—семилетку превратили в конюшню, поставили туда своих лошадей. Из механического цеха спичечной фабрики вытащили станки, устроили казарму для солдат. Со спиртзавода деньщики тащили для офицеров огромные бутылки водки. За церковью у заброшенной водокачки построили бараки из зеленых щитов.

Появились юркие, суетливые спекулянты. Они прывели с собой переводчика, маленького, толстого и близорукога человека. Юлой вертелся он возле офицеров, щурил близорукие глаза и безумолчно говорил.

Офицеры продавали оставленное большевиками добро. У переезда за высокой железнодорожной будкой грузили пшеничную муку, гусей. Для гусей построили круг из цемента, наполнили его водой, возвели какие-то железные подмостки. Кричали офицеры. Гоготали гуси, в воздухе кружились перья.

В городке появились темные личности. Какие-то старухи шамкали.

— Шаштрица ты моя, большевики жаодно с немцами. Муку и гушей в Германию гонют, а гуши начинены жолотыми дешатками.

— Ну?

— Вот те хрешт.

Вернулся убежавший во время революции владелец лесозавода. Он снова занял свой роскошный дом, двухэтажный с красивым мезонином, львами на массивных дверях, окруженный высокими тополями.

* * *

Шли на окраину городка скучные, молчаливые, словно вражеская сила победила обоих и невидимые часовые с винтовками на изготовку ведут их к месту казни. Вехеру казалось, что и он как Гребцов, вырос в этом рабочем городке. Здесь в тяжелом труде прошли его юные годы. Капиталисты выпили его кровь, высосали соки жизни. Вот он притих, притаился родной завод, ценою многих жизней вырванный из рук хозяина. А руки зудят, жаждут работы, работы до бессилия, до оп'янения, но не для хозяина, а для себя, для братьев—рабочих.

По железнодорожной ветке пришли к опушке леса. Влево тянулся глухо шумевший лес, вправо разлеглось непроходимое кочковатое болото. Вошли в лес. Высокая насыпь немного протянулась и оборвалась. На насыпи уже успела вырасти и завянуть трава. Внизу громоздились обломки вагонов, рельсы, шпалы.

Гребцов протянул вниз руку.

— Царское правительство строило новую дорогу. Но до строительства ли им, тиранам, было, когда „война до победного конца". Вот он „победный конец".

По сторонам насыпи качались вершины столетних дубов. Казалось толстопузые попы махают кадилами, справляют панихиду по схороненной в насыпи идее строительства новой железнодорожной линии.

Вышли из лесу, направились к шоссейной дороге за переездом. Дорога привела к скотобойне. Небольшое каменное здание. Запах крови и нечистот сгустился, отстоялся, и не выветривался годами. На полянке в красной жиже копались собаки, взлетали вверх и снова слетались на пиршество кровожадные вороны. Они оглядывались по сторонам, вонзали в грязь толстые клювы.

Гребцов и Вехер обошли полянку, пошли огородом, через маленький дворик вышли на улицу.

Из двора старенькой хатенки два немецких солдата тащили поросенка. Чувствуя близкую кончину, порсесенок визжал и отбивался всеми силами.

За солдатами, бравируя изяшной выправкой, шел немецкий офицер. А за офицером бежал седой полусгорбленный старик. Он замахивался палкой, кричал.

— Иродово племя, погибели на вас нет! От своих дармоедов в погонах избавились, так других лешие нанесли! У-у, дьявол!—кипел старик.—Прикажи пустить поросенка. Шею сверну, лопни твои поганые глаза.

Близкое прикосновение палки взорвала офицера. Он повернулся к старику, глаза его злобно сверкнули, на лбу заиграл клубок жил.

— Фарфлюхтер большевик...

— Проклятый большевик—перевел Гребцов.

За словом большевик всегда следовала расправа.

Вехер и Гребцов шагали навстречу солдатам. Карл остановил солдат, что-то сказал им. Солдаты посмотрели на офицера, в нерешительности замялись. Вехер настойчивее повторил сказанное. Солдаты выпустили из рук поросенка. Поросенок захрюкал, побежал домой. Решительность Вехера подействовала на офицера, как ушат холодной воды. Он подбежал к Вехеру, запищал.

— Вас ист дас?[1]).

Гребцов отстранил Вехера, потряс огромным кулаком перед носом офицера, отрезал:

— Дас ист квас—и по русски,—а за пирогами позже придешь, собачий хвост...

Иванов подскочил и шлепнулся на стул.

— Вот молодец! Правильно. Зубы посчитать бы ему надо было. Товарищ командир экскадрона, почему гаду тумака не дали?

— Легко теперь говорить—ответил Гребцов,— а тогда их сила торжествовала. Тумаком в то время дело не решалось. Нужна была выдержка и организованность.

Звонкий голос Альтшулера гремел дальше:

Сторож Митрич, пожилой рабочий, охранял лесозавод и дом хозяина. Через улицу шагал он от дома к заводу. Походит около заводского забора, потопчется у будки возле ворот и опять идет к дому.

Была темная холодная ночь. Внизу за лесозаводом плескалась речка. Далеко за поворотом реки у деревянного моста жидкими огоньками светился город. Завод стоял застывшей громадой. На высокой трубе вертелся, скрипел железный флюгер. Днем на нем светилось вырубленное „1881 г".

В хозяйском дворе Митрич уловил звуки оркестра. Плакала флейта, на что-то жаловалась скрипка, разорялась медная труба, сердито вздрагивал барабан и между ними путались еще какие-то затерянные звуки. Они вылетали из открытой форточки, ударялись под крышей, отскакивали,

1) Это что такое.

поднимались вверх к вершинам тополей, таяли. А сверху вниз падали сухие листья. Ветер гнал их вперед, прижимал к забору.

Митрич обошел беседку, взобрался на веранду—ветер дул здесь не так сильно—прижался к стене. Холод беспокоил старые кости. В груди лениво с перебоями билось изношенное сердце. Сжал в руке палку, спутницу долгих бессонных ночей и в памяти, царапая извилины мозга, протянулся длинный путь его тяжелой жизни.

Рано состарился, на лбу легли глубокие морщины. Революцию встретил стариком, Митричем, как его теперь звали. И вот он оберегает завод и дом хозяина. Нет, не хозяина охраняет он. Митрич хорошо помнит наказ.

— Смотри в оба, старикан. Хозяин помнит, что короток его час. Ни одна гайка не должна быть взята им с завода. Как только заметишь что—сообщай Кузьме Гребцову, все будет сделано.

Митрич прижался к стене. Какие-то люди входили в парадные двери. Скрипела обувь. Пахло духами.

Одна комната осветилась ярким светом. От окна свет лег на дорожку во дворе, протянулся до беседки. Митрич глянул в окно. Расфуфыренные женщины и мужчины заполняли большую, красиво обставленную комнату. Рассаживались вокруг столов, заставленных бутылками, бокалами, тарелками. Раскланивались друг другу, шутили, улыбались.

Полный румяный немецкий офицер сидел рядом с хозяйской дочкой. Ее длинные черные косы разлеглись по спине вдоль лопаток, смешались с бахромой под креслом. Живое выхоленое лицо торжествовало. На щеках появлялись и исчезали маленькие ямочки. Большие черные глаза бегали во все стороны, горели жадными ненасытными огоньками. Пухлые, обнаженные ее руки протягивались к бокалу, закуске. Сверкали на пальцах драгоценные камни колец. Блестело шелковое платье, стянувшее плотное тело.

Офицер наливал бокал за бокалом, быстро хмелел, что-то пытался сказать соседке, но язык цеплялся за зубы, по телу расходилась дурманящая слабость. Дрожащими руками быстро переворачивал бутылку вверх дном и горлышко, захлебываясь красным напитком, наполняло бокалы.

Митрич спрятался за стеной. Но заметив, что на окно никто не обращает внимания, снова высунул голову. Доносившиеся из другой комнаты звуки оркестра вдруг оборвались. Офицер опустив голову—то-ли думал, то-ли спал. Хозяйская дочка громко и пьяно хохотала. На нее наставила лорнет пожилая дама в шляпе с пышным страусовым пером. Грузным телом она повернулась в сторону, что-то говорила худому мужчине, лысому с длинным носом в пенсне с золотой оправой.

Митрич узнал главного бухгалтера завода, Демидона Ивановича. Между собой рабочие звали его „Дылдон Иванович". За Дылдон Ивановичем виднелась тощая фигура местного попа. Седеющая бородка его вяло шевелилась. Святой отец был уже „под мухой". Протягивая руки к столу, он широкими руками своего одеяния опрокидывал на пол тарелки, бутылки...

— Во, батя, работу нашел,—пырснул Грянченко и виновато прикрыл рукой рот.

— Не мешай,—сказал Альтшулер и продолжал читать.

„За попом дама встряхивала подолом роскошного платья, кончиком скатерти незаметно вытирала лакированные лодочки, косилась на попа, тихо ругалась. Поп совсем невзначай облил ее каким-то напитком.

Рядом с ругавшейся дамой, свесив под стол живот и поглаживая черную бородку, сидел хозяин лесозавода. Было ему немало лет, но праздная, богатая жизнь сохранила свежий цвет лица, в груди попрежнему билось здоровое сердце. И потому взгляд его останавливался на рядом сидевшей женщине.

Отец переживал минуты тоскливого одиночества. В такие минуты являлась эта дама. За хозяйном сидели женщины, мужчины, немецкие офицеры.

Утихал звон посуды, стук вилок и ножей. Ожили разговоры пьяные, веселые, беспечные. Офицер держал за руку хозяйскую дочку. Его зеленые осоловелые глаза флегматично улыбались.

Дама, приведшая в порядок свое платье, приглашала гостей в другую комнату. Там будут танцы и игры. Офицеры кружились возле дам. Мелькали широкие спины женщин, уходили в другую комнату по-парно и поодиночку.

Среди груды разбитой посуды, пустых бутылок, об'едков и окурков, остались поп и один из офицеров. Обнявшись, они еле держались на ногах. Жиденькая поповская бородка прижалась к распухшему красному лицу офицера. Офицер разводил руками за спиной попа, припевал:

— Дейчланд, дейчланд ибер аллес.

Поп громко икнул, отозвался.

— Истинно Россия-матушка попалась. Но мы им... ик... еще покажем. Мира.. ик.. захотели. Война... до победного конца. Пусть враги... ик.. дрожат перед храбрым духом... ик... русского солдата. Всем будет крышка. Да, немчура?

Офицер ничего не ответил. Он схватился за живот, дохнул винным перегаром, заблевал попа, постоял, посмотрел на него и отправился в другую комнату. С трудом переставляя ноги он бормотал:

— Дейчланд, дейчланд, ибер аллес.

За ним плелся запачканный, замызганный поп, пессимистически рассуждая:

— Истинно Россия попалась.

Митрич вздрогнул. Собравшаяся под сердцем злобная желчь подступила к сердцу, пальцы невольно впились в ладони. Он потряс кулаком.

— Кровососы! В топку бы шурнуть вас так, чтобы и дыму не осталось.

Поздно ночью расходились „веселые гости". Митрич в это время зорко охранял завод. А утром, когда с дежурства шел домой, мимо станции, он увидел, как спешно и суетливо грузились немецкие войска".

Альтшулер кончил читать, закрыл журнал, отложил его в сторону.

— Все.

К журналу потянулись четыре руки. Но Звонарев оказался проворнее всех. Он сгреб журнал и приговаривая:

— Раньше батьки в пекло не лезьте. Я, кажется, старший помощник младшего чтеца, а не вы,—подсел к шахматному столику, начал перелистывать страницы.

Напряженное молчание вдруг прорвалось. Бойцы заговорили, зашептались, заерзали на стульях.

— „Дейчланд, дейчланд ибер аллес"—это песенка немецких шовинистов:

„Германия, Германия превыше всего“,—перевел Гребцов.

— А поп ловко нарисован,—сказал Рудаков.—Ну и батя, колокольня ему в рот.

Звонарев нашел то место, где описывается пьянка, повторил вслух:

„Святой отец был уже под мухой“... „Поповская бородка прижалась к распухшему красному лицу офицера“,—и расхохотался.

— Друзья-приятели.

— Обратите внимание на их идеологию,—сказал Гребцов. „Пусть враги... ик... дрожат перед храбрым духом русского солдата“ и „Дейчланд, дейчланд ибер аллес“—одного поля ягоды.

— Проще говоря, собрались в кучу тюха-матюха и колупай с братам,—усмехнулся Соколов.

— Таварищ командир, Митрич этот жив еще?—спросил Сенин.

— Жив, старик. Будем на заводе, я его вам покажу. Хотели на пенсию перевести—отказался. Рано,—говорит,—меня на-вынос. Ноги ходят, глаза видят, значит не вышел еще в тираж. Буду завод охранять.—Полсотни лет отдал заводу и не может с ним расстаться. Сторожем служит.

— Для меня одно непонятно,—обратился к Гребцову Альтшулер.—В 1918 году вы рабочым были, а теперь вы—командир эскадрона. Как вы в армию попали?

— Отвечу на этот вопрос коротко,—сказал Гребцов,—говорить красиво не умею. Да, я—местный рабочий. До войны двенадцать лет работал накатчиком на спичечной фабрике. Как я попал в Красную армию? Очень просто. Из плена пришел раненый в правую ногу. Большевики, отступая, оставили меня в городке для связи. Когда немцы ушли и вернулись наши, мне сделали операцию, и через пару недель я пошел на фронт гражданской войны, увел с сабой группу рабочих. Попал в первую конную армию. Был одним из организаторов нашего полка. Исходил Астраханские степи, бил Деникина, трепал Тютюника, колошматил Махно. Получил еще пять ранений. Потом нас перебросили в Белоруссию. Кто из вас слышал о героическом тысячеверстном переходе конной армии?

— Я, товарищ командир, — поднялся Грянченко, — вы нашей деревней проходили. Я тогда свиней пас и змея хорошо пускал. Мы, малыши, вслед за взрослыми бросали вверх фуражки и кричали.—Ур-рр-ра-а-а! Буденовцы идут!— Малый был, а помню острые шлемы, усталые лица и в мыльной пене дико-храпящих коней в пулеметных тачанках. Хорошо шли!

— Ну вот, один ветеран и нашелся,—улыбнулся Гребцов и продолжал:—Дивизия разместилась в городе, что в четырех верстах отсюда, а наш полк—в городке. Случайно я оказался в родном городке. Для меня безразлично. Городок родной, а Красная армия—тоже родная. В ее рядах готов служить везде, в любом краю, на любом полюсе.

— Расскажите нам, как вы воевали и за что орден Красного знамени получили,—попросил Иванов.

Камандир эскадрона посмотрел на часы.

— Долго рассказывать, да и время на исходе. Отложим это дело до более удобного случая.

(Конец первой части.)

ПЕТР БУЙВОЛИНСКИЙ

РЖА

РАССКАЗ

Околпачивают нашего брата разные христосики—спасу нет. Особенно, кто уши лопухом развесит и мозги возжей не придержит. К примеру, про себя скажу. Скопытился бы я, как пить дать, если-б не поддержали меня на самом краю обрыва.

А приключилось это со мной еще до службы в нашей разнещастной деревне Хомутики. Был я тогда лоботряс что надо. Насчет политики—ни в зуб ногой. А про прочие науки и говорить нечего. Ну вот. Ковыряюсь я как-то один раз у себя в огороде. Грядочку разделываю под разный овощ домашнего обихода. Весенний воздух ноздрями потягиваю, песенку для веселости помурлыкиваю. Все—честь-честью, как полагается трудящемуся человеку. Вдруг, на самом интересном месте слышу крик. Я наострил ухо. Так и есть: крик. И не откуда-нибудь, а из нашей избы. Тут у меня все в грудях и похолодело. Бандиты, думаю, режут мать, не иначе. Не помня себя, хватил я вилы, да к избе. Рванул дверь, глянул и застыл...

Отец мой, а не бандит, сидит около печки на корточках и рубает топором иконы. Отрубит кусок—и в горящую печку, отрубит—и в печку. А мать курицей напуганной вокруг него мечется, от крика исходит.

— Чего ты, богохульник,—кричит,—делаешь. Каб руки у тебя окаянного отсохли.

А отец ей:

— Не скрипи, мать. Пора за ум взяться. Будя перед идолами хребет гнуть.

У меня от сердца камень отвалился. Вздохнул я, как конь на манеже, и в уме за батькино дело голоснул: одобрил. И впрямь, на кой ляд иконы. Только пауков в углах разводить.

Покончил отец с образами. Все под орех разделал. Деревяшки сжег, а побрякушки из фальшивого золота в мусор выбросил. Все бы хорошо. Только не тут-то было. Замечаю, не в себе старик. Хмурый ходит. По вечерам где-то

пропадает. Ночью не спит, кроватью поскрипывает. По всему видать в мозгу ржа завелась, покою не дает.

Я помалкиваю. Думаю: поживем—увидим. Так и вышло. Получилось по моему. В один прекрасный денек все и обнаружилось.

Сидим это мы один раз с отцом в поле на голой земле возле своей полоски. Картошку в мундире за обе щеки наворачиваем. Силы подкрепляем после трудов праведных. А вокруг весна жирует: солнце теплоту на поля поплескивает, жаворонок в небе трепыхается, песней от радости захлебывается. Одно слово—красота. Даже отца разобрало. Гляжу, повеселел старик. Брови косматые разгладил, из глаз лаской на меня брызжет. И вдруг ни с того, ни с сего брякнул:

— Ты, Миша, без причалу душевного живешь. Не годится так человеку. У человека всегда в душе должен быть бог.

Я малость обалдел. Что за оказия, думаю. Иконы порубал, а про бога вспоминает. А он дальше кроет:

— Надо тебе священное писание в толк взять. Слово божие раскумекать. Есть,—говорит,—в деревне Огрызки братие во христе баптисты. Душевные люди. Туда тебе прямой путь.

Вот тебе, думаю, фунт гвоздей . Стало быть, вот какая у отца заноза. А вслух, между прочим, говорю:

— Не знаю как. Молодец из меня, что из оглобли кнут.

— Не сумлевайся,—отвечает.—Словом божим брезгать не к лицу. Вечерком сходим, послушаешь, поразмыслишь. Не плохому, ведь, учат.

Ладно, думаю, попробуем. Все одно—вечером деваться некуда. Скука. А тут тебе, можно сказать, бесплатное представление на манер театра.

Покончили мы к вечеру с пахотой. Домой заявились. Повечерели. А в сумерки, как говорится, ноги на плечи и в деревню Огрызки.

Ну вот. Приплелись мы. Ввалились в одну избу. Изба ничего: чистая, просторная. И народу не так, чтобы много, но порядочно. Которые на лавках сидят, а которым места нету, стены подпирают. Встретил нас мужиченка с христовой

бородкой. Тощий из себя, с пискливыме лейным голоском. Ласковыми словами приветил. Потеснил, которые на лавках сидели, место нам заарендовал. Уселись мы чинчином. Ждем, что дальше будет. А дальше самое главное началось. Залез мужичек с христовой бородкой за стол. Книжищу толстенную развернул и ну по ней отчитывать. Читает, читает, заморится—отдохнет. Своими словами побрешет и опять за книгу. Долго так читал и все про любовь к врагам и прочую бузу наворачизал. Потом молитвы распевали. Я тоже без дела не сидел. Где надо баском подтяну для приличного вида, а сам глазами шнырь-шнырь: по девчатам стреляю. Заприметил одну. Ничего из себя: кругом шестнадцать. И она, стерва, буркалы пялит, нутро мне выворачивает...

Словом, понравилось мне времяпровождение.

С того и пошло. Как только вечер сумерками нахмурится, я лыжи навастриваю. Направление на Огризки—и шкандыбаю. Сперва скуку этим убивал, а потом всерьез каша заварилась. Главный повадырь баптистов, мужиченка с христовой бородкой, заприметил меня, начал обхаживать. Подсядет ко мне и напевает:

— Опять, Миша, к нам. Хорошее дело. Вся жизнь у тебя впереди. Не оскверни ее помыслами греховными.

И пойдет чесать и пойдет. Чего только не наплетет. С ногами в печенки лезет. Я ничего, слушаю, а сам себе в мозгах шевелю:

— И чего это он, чудило, распинается? Какая ему от этого польза?

Только никак толком не разберусь, где собака зарыта. Все за чистую воду принимаю. А он свое зудит:

— Каждому, Миша, по заслугам воздается: кому геенна огненная, а кому блаженство вечное.

Долго так меня обрабатывал, богом да чортом запугивал, раем утешал. Потом евангелие стал подсовывать. Тут ты, мол, найдешь спасение души. И я, дуралей, пыхчу, а читаю, потом обливаюсь, а мозгами ворочаю. Все до тонкости хочу разобрать. Неудобно же перед другими дураком оказаться.

К тому времени весна рысцой по полям проплюхала. Укатила своей дорожкой в неизвестные края и у нас

с батькой последний запасец хлебушка слизнула. Что будешь делать? Хоть клади зубы на полку и наигрывай на животе барыню. Сунулись к своему благодетелю, мужиченке с христовой бородкой, Епифаневу. Так, мол, и так. Вышел весь хлебец, не оставь в беде.

— Отчего-ж,—говорит,—не помочь своему ближнему. Мы с нашим удовольствием. Только поработать придется. Бог труды любит. Мише,—говорит,—все одно в вашем хозяйстве делать нечего. Пускай у меня потрудится.

Почему, думаем, не так. Работать где-нибудь надо. Даром и чирий не венечит. На том и решили. Пошел я к нему работать. Целое лето тарабанил, спину гнул, потом обливался за кусок хлеба. Чужому дяде богатство наживал. А осенью меня, голубчика, пожалуй бриться, в Красную армию забрали. Сам хозяин провожал и в уши мне нашептывал:

— Ты, Миша, не забывай заповеди божией. Не бери оружие в руки. Поднявший меч—от меча погибнет. Не позорь нашу общину. Иначе проклятье падет на твою голову.

Ну я, конечно, на ус намотал и с тем в армию уехал.

Тут-то и началась со мной история.

После карантина и прочих канительных делов мы немножко пообтесались, вид подобающий приняли. Ну, известное дело, раз в армию пришел служить, надо с оружием уметь обращаться. Стали нас оружием оделять. Между прочим, и до меня очередь дошла.

Вот тебе,—говорит отделенный командир,—винтовочка а вот шашка. Учись орудовать ими, нагоняй холоду мировой буржуазии.

Я стал по всем правилам и отвечаю:

— Не возьму, товарищ отделенный.

— Отчего так?—спрашивает.

— Закон не позволяет. Баптист я.

— Буза,—говорит отделенный.- Никаких баптистов не признаю. И законов, окромя рабоче-крестьянских, не дожно быть. А, между прочим,—говорит,—тебе придется поиметь дело с самим командиром.

Вызвали меня, дружка сердечного, к командиру. С глазу на глаз с ним встретился.

— Что там у вас, товарищ Булавин?—спрашивает командир.

— А ничего,—говорю,—такого. Насчет оружия заковыка получилась. Потому, как я баптист, мне по штату не положено его в руках держать.

Серьезно посмотрел на меня командир. Головой покачал.

— Вот куда,—говорит,—вы докатились. Не только себе яму роете, но и всему пролетариату. Кто нашу трудовую республику будет защищать, если мы откажемся от оружия? Никто. Погибель для нее будет.

Я упорствую:

— Хоть режьте на куски, а от своего слова не отступлю.

— Никто вас,—отвечает,—резать не собирается. А вот мозги проветрить придется. Даю вам срок подумать, а дальше увидим, что делать.

Выкатился я колбаской от командира. Затылок чешу и смекаю: вот тебе фунт гвоздей. Заварилась каша—ложкой не провернешь. Не успел я это подумать, глядь—политрук налетает.

— Давайте,—говорит,—побеседуем с вами, товарищ Булавин.

— Отчего,—отвечаю,—не побеседовать. Можно. С хорошим человеком беседа—одно удовольствие.

Уселись мы в ленуголке. Разговорились. Стал меня политрук про домашнее житьишко расспрашивать. Я отвечаю, начистоту все выкладываю. Так, мол, и так: живем, да хлеб жуем, скота полторы калеки имеем и прочего барахла на три алтына. Не забыл и про мужиченку с христовой бородкой пару слов перекинуть.

Выслушал меня политрук и говорит:

— Обморочили вас, товарищ Булавин. По всем статьям вы трудовой элемент, а на удочку попались зловредному кулаку.

Я обиделся.

— Ничего подобного,—говорю.—Мужик по евангельскому закону поступает.

А политрук свое:

— Евангелие—маскировка. С евангелием легче околпачивать темных людей. Мы с вами,—говорит,—еще потолкуем на эту тему.

С тем и разошлись. Я, конечно, по своим делам, а политрук по своим.

На другой день опять прения у нас открылись. Принес политрук библию и говорит:

— Сейчас, товарищ Булавин, для спасения души библию почитаем.

Я малость удивился. Вот тебе, думаю, номер. Политрук и библия. Все одно, что хомут и кочерга. Однако, вида не показываю. Присел я на скамейку и уши наострил: слушать приготовился. А он открыл библию и ко мне с речью.

— Как по вашему, товариш Булавин, отчего день на земле получается?

— Гм, тут дурак ответит,—говорю.—Известно—от солнца.

— А вот в библии,—говорит,—совсем шиворот-на-выворот. Свет в первый день сотворен, а солнце в четвертый. И выходит—цыплёнок прежде яйца народился. Меня будто кто по башке дышлом ошарашил. Хлопаю глазами, а понять ничого не могу.!

— Как жė так?—думаю.—Ведь и впрямь неладно выходит.

Однако вида не показываю. Жду, что дальше будет. А политрук опомниться не дает, знай кроет:

— Вот тут,—говорит,—с Каином путаница получается. Как вы думаете, на ком он женился?

— Известно на ком,—отвечаю.—На бабе.

Политрук засмеялся и хитро подмигнул.

— Так-то оно должно быть,—заговорил он.—Да по библии не то получается. По библии выходит: Каин угробил брата Авеля, удрал в другую землю и там женился. На ком—неизвесно. Ведь, людей-то, окромя Каина, были Адам да Ева.

У меня даже волосы зашевелились на голове. Дыбом из пад кожи поперли, будто кто ржавым серпом по горлу провел. Не помню, как и разошлись мы. Целую ночь не спал, все мозгами прикидывал. И так поверну и этак, а выходит одно: брехня в библии накручена. Выходит, как бы для дураков она написана.

На завтра опять тем же концом по окаянной шее. Опять библейские и евангельские внутренности политрук потрошил. И так каждый день. Вижу я, от библии и евангелия

одни щепки остаются. Жалко мне, а ничего не поделаешь Умершого стуком головой об камень не воскресишь.

От такой тряски вылетала из-пад ног моих платформа. И получилось вроде, как я в воздухе повис: ни богу свеча, ни чорту кочерга. Схватила тут меня за сердце тоска, Гложет, как голодная собака кость. Завидно мне на ребят стало. Никаких тебе гвоздей, по платформе своей целый день топчутся, учобу на мозги накручивают, ударничеством темпы нагоняют. Уже лозу на всем скаку чекрыжат, буржуям глаза в тире пулями вышибают, а я на манер паразита по углам слоняюсь. Только и делов, что картошку на кухне чищу. К тому же и ребята стали насмехаться. Самокритикой начали у меня в печенках щекотать. Даже в газете протянули. Намалевали распохабного буржуя в обнимку с красноармейцем, а внизу подпись сварганили: „товарищ Булавин с буржуем братается". Закружилась у меня голова от обиды. Хотел я сгоряча газету сорвать со всеми потрохами, но ребята не дазволили.

— Языком—гаворят,—трепи, а рукам волю не давай.

Бросился я к политруку с жалобой. Как, мол, так. Никогда я с буржуями компании не водил, а они меня на весь эскадрон позорят.

Политрук успокоил меня:

— Не волнуйтесь, товарищ Булавин, понапрасну. Ребята правильно поступили. Кто не хочет трудовой народ защищать, тот, выходит, с буржуями братается.

Оказалось, и тут мне нечем крыть. А политрук бумажку мне подает и говорит:

— Вот почитайте лучше о вашем христосике—Епифанове. Сельсовет пишет по нашему запросу.

Взял я бумажку. Читать стал. Чем дальше читаю, тем шибче подо мной пол шатается. Будто на корабле я, а не в казарме. Все ходуном ходит. Да и было отчего вертеться. Епифанов-то мой, дышло ему в горло, настоящей контрой оказался. Библией и евангелием людей морочил, а сам против Советской власти в подвале оружие сохранял, по его указке колхоз спалили. И много кой чего другого натворил, пока его не заграбастали и куда полагается не упрятали.

Прочитал я бумажку и поплелся во двор башку свою дурацкую проветрить. Как огонь, она у меня горела и соображение всякое потеряла. Будто пустой котелок стала. Снял я фуражку и стриженую голову ветру подставил. Дует ветер, а я ничего не чую. Моросит дождик, а мне хоть бы хны... Вот до чего дошло. Совсем, можно сказать, обалдел человек и до точки дошел. Камень-камнем стал.

Подошол ко мне Мулатов, мой отделенный командир, и говорит:

— Ты чего-ж это, Булавин, как курица под дождиком мокнешь? Идем-ка в казарму, да в шашки срежемся. Давно с табой не играли.

Взял он меня под руку и повел, как старика столетнего. А по дороге утешать стал:

—Зря,—говорит,—ты так убиваешься. Овчинка выделки не стоит. Выкинь из головы эту муру, а то она тебя источит, как ржа железо.

Я молчу, будто в рот воды набрал, а он продолжает

— А на ребят ты не серчай. Они хоть и смеются, а тебе добра желают. Исправить тебя хочут. Жалко-ж тебя, чудака. Был бы кулацкий сынок али еще кто,—туда и дорога, а то свой же брат—бедняк. Такому гибнуть у нас не позволим.

Чую я—добра он мне желает, а ответить не могу. Запеклось у меня что-то в грудях и во рту пересохло, а язык мочалкой стал—не повернешь слова выговорить.

— Оставь,—говорю,—меня, товарищ отделенный, в покое. Дай мне очухаться. У меня,—говорю,—сейчас ум за разум заходит и голова может в роде бомбы разорваться.

— Не возражаю—отвечает отделенный.—Отдохни трошки—все и отойдет.

Ну вот. Промаялся я так до обеда. А в обед мне письмо принесли. Гляжу—от отца. Распечатал, читаю. Там, между прочим, отец пишет:

„Сглупили мы с табой, сынок, К пауку в лапы попали. А паук-то этот—Епифанов. Обратал он нас сетями и кровь нашу трудовую высасывал. Хорошо—скоро захлебнулся. Советская власть подрубила ему лапы и заслала, куда Макар телят не гонял. Тепер я плюнул на всех богов и чертей. Нет таких на белом свете. И ты выкинь из головы,

ежели они у тебя остались. Попомни мое слово: вся сила в самом трудовом человеке. И он сделает все, что захочет. Я вот захотел в колхоз пойти, по новому жить—и пошел, и жыву. Никакой бог мне не указ. Живу и не тужу. Другим того желаю“.

Прочитал я это и не выдержал: матом трохэтажным богов всех пугнул, а с ними заодно и братию поповскую. Уж очень злоба во мне накипела. Не долго думая, вваливаюсь к командиру.

— Дозвольте,—говорю,—мне, товарищ командир, винтовочку и шашку. Невмоготу больше паразитом быть.

Он поглядел на меня, засмеялся.

— Проветрились?—спрашивает.

— Проветрились—отвечаю.—всю дурь сквозняком прохватило.

— Я—говорит,—в вас не сомневался. Трудовому человеку нету другого пути.

Вот только от учобы вы поотстали.

— Ничого—говорю.—Зубами буду грызть, а догоню. У меня силы много. Пятипудовые мешки, как мячики бросал.

— Ну-ну, докажите, где раки зимуют,—подбодрил командир.

На этом беседу с командиром мы и закончили. С гэтого самого вся жизнь моя и перевернулась.

Уцепился я зубами за учобу. Грызу ее, аж искры сыпятся. Ребят силюсь догнать. Бывало, от рубки рука болью изнывает, от манежной езды все кости разламывает, а ничего: веселостью грудь распирает, смеяться хочется. Вот что значит на правильный путь попасть.

Ну, а теперь вот я младшим командиром стал.

ЕФИМ САДОВСКИЙ

КОМЭСК

Вчера меня снова вызвал к себе Комэск.

— Садись, тов. Ковалев. Я тебя снова по старому делу. Ну, как пишешь?

— Никак нет, товарищ командир эскадрона.

Комэск удивленно поднял голову с синими глазами (глаза у нашего комэска синие, как венгерка, глубокие и острые они у него)—прямо в меня.

Я встал и вытянулся.

— Не могу, тов. комэск. Хоть режьте не могу. Два раза пробовал—ничего не идет. Вот кажется всё вижу перед глазами, прямо руками хочу взять, а сяду за стол, за чистую бумагу, кручу ручку в руках—слово не выжму. Избавте, тов. комэск.

Комэск улыбнулся и перешел на шутливый тон:

—Знаю, знаю Ковалев, что ты клинком лучше владеешь, чем пером и на самом диком необузданном коне красивей сидишь, чем за столом. Но и это дело нужное. Меня уже два раза комполка спрашивал пишут ли в нашем экскадроне да и из редакции приходили, торопят.—Нет, нет не избавлю. Ты наш ветеран, а поэтому изволь поделиться с молодыми.

— Что значит воспитать в себе дисциплину. Ведь чувствую, что ничего не выйдет, что снова буду обливаться потом перед проклятым листом бумаги, что снова будут перед глазами протекать живые картины, а я буду бессилен остановить их, и все-же отчеканил Комэску: есть!—повернулся на левом каблуке, призвякнув шпорами и вышел.

Да, я самый старый человек в эскадроне. Я и комэск мы двое остались в нем. Многие бывшие бойцы нашего эскадрона командуют большими подразделениями, а один—Петя Голубев,—как мне говорил комэск, учится в военной академіі, кончает. Ромб оденет. А мы остались с комэском вдвоем в эскадроне. Скучно мне, когда я вхожу к комэску. Неужели это мы с ним в одно время нацепили на папаху

красные лоскутики и выехали в первый поход на неоседланных коней. Комэск видно тогда в первый раз сел на лошадь, Меня еще и теперь разбирает смех, когда я вспоминаю как он смешно прислонился к голове, ухватился за гриву и, стараясь не свалиться на бок, сдерживал ход лошади. Он не подавал виду, что не может ехать, а мы не показывали, что знаем это. Нам он понравился с первого взгляда. Высокий, стройный, втянутое сухое лицо и синие глаза. Как уже тогда они поразили нас... Они были лучшим на лице. Строгий, молчаливый и такие вечно смеющиеся глаза.

— Ну этот не сдаст,—решили мы между собой, и сразу-же по братски приняли его в свой круг.

Где ему уметь ездить на лошади? Кровельщик, он всю жизнь провел по городам, по постройкам и никогда не держал уздечки в руках. Но комэск уже тогда доказал, что может добиться чего захочет.

Однажды помню на привале, когда беляки были загнаны далеко за горы и мы устали их гнать, комполка об'явил двухдневную стоянку.

На второй день, когда силы несколько вернулись к нам и коням, комполка об'явил конный праздник. Каждый эскадрон должен был дать двух лучших ездоков. Как удивились мы, когда Иванов, мой теперешний комэск, вызвался охотником участвовать в празднике. Да, он по другому теперь сидел в селле (лошадь с седлом он отбил у беляков, в бою он был храбр и безшабашен). Но вызваться охотником итти в конное соревнование?... Нет, это можно только отчубашить. Да знает-ли он коня (конь беляцкий—еще довод против), а как он берет высоты,— мало прыгать через лужицы, тут тебе забор в человеческий рост, и еще тысячи догадок строили мы в голове. Но Иванов не говорил. Как прыгал мой комэск, как лихо он пускался в рысь, как красиво кружился по кругу. Кажется, что всю жизнь провел на лошади.

Недаром он так любил лошадей. Эта любовь к лошадям осталась у него и до сих пор. Еще и сейчас комэск утром из дому идет сначала в конюшню, а потом уже приходит сюда...

Лошади для него дороже всего. Он заставляет в них любить боевых друзей. И он прав. Мы с комэскам старики в нашем эскадроне, я был прав, когда говорил это, но как это я забыл еще о двух наших ветеранах. Как это я мог позабыть о „Львице“ и „Сирени“. На груди у комэска орден. В нашем полку из средних командиров он единственный, краснознамённый, но ведь этот орден не одного его, ведь он по праву должен разделить его с „Сиренью“. Какую чушь порю я, ну где лошадям прицепишь орден. Не на попоны-же его одевать. И все же „Сирень“ герой. Комэск сам рассказывал, что если бы не „Сирень“, его бы давно не было в живых.

Так отклонился я от темы. Мне нужно писать об эскадроне, мне нужно вспомнить, как я пришел в эскадрон, как мы не слезая по трое суток с коней засыпали на конях, совершалі переход через поля, болота, степи, горы. Эх, если б нашим коням крылья, летали бы мы тогда, кажется бы мир стал мал... Какую большую службу несли кони в рэволюции. Какую преданную службу несли они. Вот о других героях поэмы пишут, картины ставят. Почему коней обошли? Почему о нашей „Сирене“ не знают? Говорят, „Сирень“ вступила в строй в 14-ом году. Приводка 1914 года—когда загремели первые выстрелы из царских пушек, когда снаряды взметнули в воздух первые клочки разорванных тел, привели „Сирень“ в карантин. Две войны две революции прошел конь, а еще сегодня в строю.

В нашей конюшне (конюшня у нас каменная, расползлась в длину с большими светлыми окнами), а ведь кажется, что вчера мы привязывали своих коней к деревьям, спали вместе с ними под открытым небом часы, месяцы,—сколько их пролетало за это шумное время,— и вот в нашей конюшне, в левом углу, в самом крайнем стойле стоит небольшая лошадь серой масти. Если вы будете впервые обходить конюшню вы никогда не остановите своего внимания на ней. Лошадь. как лошадь, с виду еще возможно невзрачнее, чем другие. Низенькая, коренастая, крепкая на ноги, отличный пловец, сибирячка,—это и есть наша „Сирень“.

Комэск, когда входит в казарму,—первым делом к ней:

— Ну, старичок, тянем, везем рысью, рысью. В обоз не хочешь, и на пенсию не хочешь? Ишь мотаешь головой! Не хочешь, не хочешь?

„Сирень" узнает Иванова. Она пригибает голову и мотает ею из стороны в сторону, будто хочет этим сказать: освободи меня от привязи, давай снова в степи умчимся—далеко, далеко, и в бессонные ночи под песни, под присвист казацкий затюкаем, загоним, забросим в берлогу, в яму, в пропасть белогвардейские отряды.

В 1914 году „Сирень" вступила в строй и еще по сегодня с честью несет строевую службу. Комэск говорит об обозе, о пенсии. Отдать „Сирень" в обоз—это значит нанести кровную обиду ему.

Комэск скромен. Сколько раз, когда он останавливался возле „Сирени", я просил его рассказать историю ордена. Я знал ее, я отлично знал, но я хотел еще раз выслушать ее из уст комэска. Ведь и я был горд этим орденом. Не в одном ли, чорт подери, эскадроне мы служили, не одни ли мы песни пели, не вместе ли мы, в одну пору шли через бурные переправы и переходили молчаливыми ночами таинственные, загадочные и страшные места? Но комэск молчал...

„Сирень" была закреплена за комэскам. На парады он принципиально выезжал на ней. Невзрачная „Сирень" под ним тоже оживала. Она рвалась вскач, игриво цокала копытами, кокетничала под звуки польки, или вдруг принималась танцевать, вызывая улыбки и веселый смех.

Ах, „Сирень"!

Комэск получил орден за переправу. Мы гоняли Махно. Не было фронта, но был Махно хитрый, изворотливый, трусливый и в тоже время дерзкий, он уже порядком надоел нам.

Сейчас, когда я слышу припеў комсомольской песни— „Нынче здесь, а завтра там," мне вспоминаются те годы. Наши кони не успевали остыть, а мы сами поразмять застывшие чурбаном от долгого сидения ноги,—как приходил приказ сниматься, и снова украинский месяц дразнил нас с неба сном, по домашнему приветливо кивали головами вербы, и снова мимо нас застывшими чудовищами мелькали ветряки. А степи... ах, Днепр!

И однажды, когда мы, усталыя до одурения, стали на привал, разведчики принесли командиру весть: по ту сторону реки бандитский лагерь. Перепились. Спят. Можно снять. Комэск на „Сирени" и еще трое вызвались пойти пощупать.

„Сирень" тогда была моложе, еще и теперь кровь не стынет у ней, а тогда, Иванов, когда она бывало разбесится шпорами удержать не мог...

Выехали... Река после дождя поднялась в росте, Иванов на „Сирени" легко переплыл, трое-ж отстали. „Сирень". видно в ту пору воздухом перепилась, а воздух украинский сочный! Иванов оглянуться не успел, как она понесла и понесла...

Лихой человек наш комэск. Я на него в канцелярии посмотрю, кажется не в боевой теперь обстановке, и выстрелов не слышно, и кони расседланы, и люди на время как будто не торопятся, а у комэска вид, как будто он на фронте, в горячей полосе. И вид фронтовой и слово боевое...

Это сейчас, а тогда прадставте... Ноч украинская, месяц белобрысый. В военном деле месяц редко пользу приносит. Странно, что после изборетения газов, танков и других чудовищ не подумали о завесах против месяца. Ведь выдаст, чорт, в самую страшную минуту, выдаст и глазом не моргнет...

Мчится Иванов, а „Сирень" будто не после двухдневного изматывающего перехода, а сейчас со стойла, из конюшни, после жирного корма, прянной воды—свежей, ручьевой и она спокойна.

Ехать дальше одному было опасно. Комэск сдержал коня и обождал троих. Договорились между собой и снова пошли крыть версты.

Языки не брехали. За Сосновкой—большой украинской деревней—действительно стоял бандитский лагерь. Комэск рванул с папахи (мы и летом не сбрасывали конного снаряжения, чтоже это за коньник без папахи?) красную ленту, открыл ворот рубахи, что-б—разудальней вид был, и прямо в бандитскую стоянку.

— Где тут штаб?

Провели...

Долго ли сидел там Иванов не напишу, не знаю... только вышли они из штаба все. Комэск бросил взглядом кругом,—с п'яна поснули, только возле штаба 2 барахольщика замест часовых. Смешно, когда вспомню, как в прежнее время наряды несли. Барахольшчыкі ходят вокруг и ртом от зевоты гармошку разводят.

А комэску нужно штаб вывести. Приказали бандитские главари часовым седлать коней и в четвером выехали. Комэкс з боку и все совещаются... Случилось, как и было договорено, комэск повез главарей на большую добычу (повериjи бумажкам, а Иванов вдоволь набрал их). Выехали за околицу Сосновки, а там красные коньники показали как могут рубить.

Эх, сейчас, когда часы рубки, с какой лихвой обскакиваю я круг. Звенит ветер и клинок, как серебристая змея, только мелькает в воздухе. И комэск любит уроки рубки.

Сам выведет молодых бойцов, сам покажет, посмотрит, а потом поведет на бой... В нашем эскадроне лучшие рубаки. Притом комэску не научиться рубить, значит вместо клинка в руке кочергу держать.

А дальше, что было? А дальше вернулись коньники лихие и пошла там кутерма—тогда-же „Сирень" свое геройство проявила. В одном заковористом переулке шальная пуля сбросила комэска з седла, откатился он к забору, почернел от боли, прикрыл глаза и уже в предсмертной судороге пронеслись перед ним последние картины жизни. Рассказывают, что всегда так перед смертью снова на миг возвращается жизнь, вся с детства. Прикрыл комэск глаза и забылся. Вдруг чувствует, что теплое по лицу расплылося. С трудом приоткрыл глаза, и видит... „Сирень" целует, лижет, потом пригибается на передние коленки, будто просит на, садись, да поскорей. Комэск скрипя зубами от боли поднялся, ухватился за горт седла, подтянулся и, прислонив голову к ушке, согнулся. А „Сирени" только это и нужно было. Не от'ехали они и четырех верст, как мы встретились по пути...

Дорого стоила нам Сосновка. Троих наших дорогих товарищей унесла бандитская пуля, а комэск на три месяца выбыл из строя.

Когда его после встречи пересадили на таганку, увидели мы, что на „Сирени“ пулями процарапано седло, а по, гриве тоненькими каплями падает теплая конская кровь. Комэск в Сосновке сделал большое дело.—Задержали мы большой отряд, что шел к главным бандитским силам на помощь.

Бок о бок с „Сиренью“ стоит „Львица“ Пат и Паташон. Только Пат высок, да худ, а „Львица“ впрямь львица. Высокая, широкая, грузная, плотная. Львица раньше была в полковой батарее, там же она выказала свою храбрость. Когда белогвардейские пули растормошили батарею и в упряжи орудия „Львица“ осталась одна, она силой рванула постромки и откуда только у ней чертовки силы взялись, рванула и понесла. Чутьем бешеная почувствовала где стоят наши—из сил выбилась, а орудия приволокла за лес, в тыл.

* * *

В чане большом вода вскипает. Весело булькает, переливается. На морозном воздухе сухие дрова, как кости старческие, трещат. Треском зашипит и по сторонам огонь разбрасает.

Греют ребята возле конюшень воду, что бы теплой водой копыта заливать.

Наберет молодой боец Гиля ведро теплой воды из чана и несет в крайний угол к конюшне, в утренней ванне купать „Сирень“ и „Львицу“.

Стоит Гиля возле коней—ушву расправит, нежно погладит и любовно скажет:

— Герои вы мои разлюбезные! Орлы красные... Любит Гиля и ласку свою и ласку свою высказывает.

Стоят кони холеные, сытые.

Эх, кабы нашим коням крылья!

Смоленск—

С. БОГУШ

У ПОЛІ

(НАРЫС)

Ішлі раніцою, моўчкі ішлі. Прыслухоўваліся да кожнага шораху.

Марозны вецер люта лізаў гладкія месцы доўгай дарогі, са сьвістам ўзьдзіраў сьнег на ўзгорках і нёс круцячы віхрам.

Вецер пранізваўся праз шынэлі, шумеў па штыхох, на розныя лады цягнучы, як-бы адну ноту: Ціш-шэй...

Байцы ішлі далёка за горад.

Маўчалі...

Так заўсёды бывае перад пачаткам упартага бою.

* * *

Доўга ішлі... І калі чырвонаармейцы рассыпаліся па цёмным лесе, гатовыя да сустрэчы праціўніка, чырвонаармеец Багданаў нырнуў у сумёт паміж кустоў, абкапаў сябе рыхлымі камкамі сьнегу, азірнуўся на недалёкія суседнія акопы і заціх.

Пачынала шарэць. Ужо відаць былі белыя папахі і паасобныя дрэвы, далей вузкаю істужкаю цягнуўся цёмны гай.

— Адтуль будзе наступленьне,—вырашыў пра сябе Багданаў.

Чырвонаармейцу Багданаву захацелася паглядзець на лінію фронту. Ён упёрся локцем у сумёт, паправіў рукавіцаю шапку і пачаў падымацца.

Раптам, зусім нечакана, Багданаў прыгадаў словы камандзіра роты...

— Ідзем ня гуляць, а ваяваць.

Па сапраўднаму ваяваць ідзем. А калі так, каб замаскавацца, трэба скарыстаць кожную купіну, бугарок, лагчынку, кожнае дрэва, кожны куст. Хавайце сябе так, каб вы ўсе бачылі, а вораг, каб ня здолеў вас заўважыць.

Заўсёды рабі так, каб цябе ня бачылі,—паўтарыў сам сабе Багданаў словы камандзіра роты.

Расьцягнуўся Багданаў, выцягнуў доўгія ногі, паклаў ствол вінтоўкі на сыпучы сьнег.

— Вось, як трэба рабіць... выклікаў ён на сацспаборніцтва Лісоўскага.

Падняў галаву... Уперадзе за дрэвам, мільгануў чалавек. Мільгануў зусім блізка, амаль побач... Насторажыўся Багданаў.

Вось крадзецца чалавек. Вось зусім блізка супрацўнік.. Выведка?.. Хітры чорт! Вось, як гнецца.

Стой! Сам сабе у думках падаў каманду Багданаў.

— Я, брат, хутка зьніму цябе.

І моцна ціснуўшы дарагую вінтоўку, праз бугор рыхлага сьнегу папоўз у бок „праціўніка".

Таропка адхіляючы гольле, прабраўся да вялікага кусту. Пільна прыглядзіўся... Непадалёк вырасла постаць Лісоўскага. Нават павесялеў.

— Ды гэта-ж ты, а я думаў... Ну і добра... Я хацеў па ланцугу перадаць, што я на сацспаборніцтва цябе выклікаю на лепшае маскаваньне і пільнасьць. Лісоўскі блізка прыхіліўся да куста, расьціраў далоняю шчаку.

— Я згодны... Іду на флянг.

Справа пачуўся голас камандзіра аддзяленьня:

— Куды зьнік Багданаў? От ня ўмее трымаць сябе на баявых рубяжох...

З боку „праціўніка" пачуўся адзінокі стрэл. Чырвоная істужка ракеты прарэзала сіня-змрочны яшчэ небасхіл.

Зноў ціха. На перадзе рака аддзяляе нас ад „праціўніка".

Каля апошняй згарбачанай хаты, у канцы вёскі прымясьціўся назіральны пункт. Нэрвы правадоў зьбягаюцца сюды, дзе артылерыя рыхтуецца да адкрыцьця агню.

Упарта працуе гарматны разьлік. Капаюць акопы. Сіні змрок хавае іх ад „праціўніка". Бягуць хвіліны. Заўзята працуюць чырвонаармейцы. Навокал цішыня такая спакойная, якая бывае толькі перад самым раньнем. Палахліва гудзе толькі тэлефон. Ля трубкі схіліўшыся тэлефаністы напружана ловіць кожнае слова загаду.

* * *

Збоку „праціўніка" рухалася некалькі чалавек. Лісоўскі пільна сачыў за імі. Міжвольна падумалася: а каб былі ў белых паласох іх-бы ніколі і ня ўгледзіў-бы.

Тых, што ішлі заўважылі і другія. Здавалася, што праціўнік пачаў пераходзіць да адчыненай дзейнасьці, ігна-

руючы неабходнасьць далейшага маскаваньня. Здавалася, што яшчэ хвіліна і яны пойдуць у штыхі. Але гэтага ня здарылася. Перад самым рубяжом некалькі з тых, што наступалі, раптам пападалі ў сьнег. Неўзабаве пачуўся адзін няўпэўнены стрэл, а далей другі, за ім трэці і ўсьлед адзіночным стрэлам—залпы. Пасьля ўмяшаліся ў справу і „Максімы“.

Зусім прыземіўшыся Лісоўскі рвануўся ў бок „праціўніка“. Ззаду за ім чулася каманда:

— Агонь.

А за камандаю, частыя, арганізаваныя стрэлы. Лісоўскі па снайпэрскі прыцэліўся. Раптам пачуўся сыгнал:

— Г-а-а-а-а-зы-ы-ы!

Каманда перахолзіць у дзейнічаньне. Хвіліна і на галовах байцоў супроцьгазы. Відаць, як чырвонаармейцы страляюць ужо ў масках.

Засланяючы сабой хваёвы гай і частку неба, паўзла з боку „праціўніка“ цёмная заслона.

Зрэдку чуліся адзінокія стрэлы. З заслоны выбегала некалькі чалавек, у кожную хвіліну гатовых да атакі.

Лісоўскі паглядзеў у бок сваіх. Людзі падымаліся то па адным, то па два і падаваліся ў глыбіню фронту. Падалі ў сьнег, падымаліся, зноў прыземваліся, стралялі.

Да самай дарогі стралялі чырвонаармейцы. Воддаль іх, некалькі чалавек, са штыхамі на-перавес стараюцца прасунуцца наперад. Але іх, частым агнём, стрымлівае снайпэр Багданаў.

На дарозе каля камандзірскага назіральнага пункту заіграў сыгналіст. Побач, рвануўшыся ў гору, яркая ракета апісала ў паветры дугу і ціха апала ў сьнег.

Заняткі скончыліся.

* * *

Збор. Усе на сваіх мясцох. Чакаюць разбору двухбакавога вучэньня.

— Добры дзень, таварышы!

— Добры дзень,—узрываецца ў адказ гул галасоў.

—Ну, хто згубіў што-небудзь у паходзе, або ў час вучэньня? Штыха, альбо затвора ніхто ня згубіў?

Усе маўчаць.

— Ніхто нічога ня згубіў?—паўтарыў камандзір батальёна.

Зноў цішыня,—ніхто не адзываецца. Але вось з левага флянгу ў гару падымаецца рука, і зараз-жа апушчаецца ізноў.

— Учым рэч, таварыш чырвонаармеец?—пытаецца камандзір.

— Я згубіў насавую хусьцінку.

Выбухае дружны галасны сьмех.

— А сябе ніхто не пашкодзіў?—пытаўся зноў камандзір. Хто нацёр ногі, ці зрабіў яшчэ якую бяду, падымеце ў гару рукі.

Усе маўчаць.

— Няма нікога,—згадзіўшыся,—гаворыць сам камандзір. А цяпер пра вынікі заняткаў. Добра. І бачыў ваша імкненьне і добрасумленнасьць у часе прабежак, маскаваньня і самога бою. Зноў кажу,—добра. За ўзорную і выдатную работу ў баю, байцом і камандзірам другой роты ад імя службы абвяшчаю падзяку.

— Дзякую за ўдарную службу!

У адказ, як адным голасам дружна рванулася:

— Служым працоўнаму народу!

Вышлі з поля. Хрумянціць пад нагамі сьнег. З узгоркаў зьдзірае галаледзіцу вецер. Па мосьце, стукаючы коламі, праходзіць артылерыя.

ВСЕВОЛОД РОМАНОВ

ДОРОГИ

Впереди лежат дороги
И встают они, как быль.
Не одни прошли здесь ноги,
Вороша сухую пыль.

Едем все мы на маневры
И качаемся в седле,
Но поход наш здесь не первый,
Говорят дороги мне.

Через дикие пороги
С кровью в сердце они шли.
Мне знакомы те дороги,
Где буденновцы прошли.

И когда восток зарею
Разукрасил небосклон,
Наша конница волною
Била вражий эскадрон.

Обагрились панской кровью
Наши острые клинки.
С сердцем, полным острой болью,
Рассыпалися враги.

И проходит предо мною
Дней ушедших старина.
Если враг пойдет войною,
Мы отпор дадим всегда.

Пограничные уж цепи
Так границу стерегут,
Что враги да в наши сети
Рано-ль, поздно-ль попадут.

И лежат под летним жаром
Наши вольные поля.
Любим мы тебя недаром,
Наша милая земля.

ВСЕВОЛОД РОМАНОВ

НА БОЕВОЙ ОПЕРАЦИИ

Начальник заставы просто сказал,
Крепко и ясно сказал он:
— Бродит банда по болотам и лесам,
цель—пробраться за наш кордон.

На сердце прибавилась сразу тревога—
Хитер и коварен проклятый враг!
Задача: закрыть на границе дороги,—
Чтобы пробраться не смог он никак.

И вот по дорогам, километры бросая,
Загорелыя лица—открытый взор.
Идут пограничники, неутомимо шагая,
Ставя чекистский дозор.

Вам не расскажет никто наверно,
Где наши ребята шли.
Мы в холод ночей проходили уверенно
По пояс в болото брели.

Граница, как нерв, напряженно взволнована.
Можно-ль з границай шутить?
Мысли одним обручем перекованы,
Бандитов туда не пустить.

Вдруг на заставе внезапно тревога.
Мгновенье... и застава пуста.
И миг вздорожал, зовут на подмогу
В болота, в трущебы, в леса.

Сжимается чекистов стальное кольцо.
Враг уже заперт в мышеловку.
Пусть пули свистят, но отряды бойцов
Прекрасно узнали бандитов сноровку.

И карты врагов еще раз перебиты.
И пусть это помнит негодник другой—
Убит атаман. Остальные бандиты
Взяты за горло чекистской рукой.

Проверим точно свои мы заряды,
И в памяти дни боевые свежи.
Бессонные ночи проводим в наряде
Мы, охраняя свои рубежи.

П. БУРАЧЭЎСКІ

ЭПІЗОДЫ З ГІСТОРЫІ БАРАЦЬБЫ ЗА ПРАЛЕТАРСКУЮ ДЫКТАТУРУ НА БЕЛАРУСІ

БЕЛАРУСЬ да лютаўскай рэвалюцыі 1917 году была калёніяй царызму. Гэта надавала пэўныя свае асаблівасьці і рэвалюцыйнаму руху, рэвалюцыйнай барацьбе рабочай клясы з капіталізмам.

Пад кіраўніцтвам ленінскай камуністычнай партыі, рабочая кляса, на чале якой ішлі рабочыя асноўных пралетарскіх цэнтраў: Ленінграду, Масквы і інш., арганізаваўшы сілы, узброена выступіла ў гістарычныя дні Кастрычніка супроць буржуазіі, узяла ўладу ў свае рукі і павяла жорсткую барацьбу з контррэвалюцыйнымі сіламі, якія імкнуліся зьнішчыць маладую савецкую рэспубліку.

Удзельнікі імпэрыялістычнай вайны рабочыя, батракі, бяднейшыя сяляне эканамічна адсталай, разбуранай вайной і нацыянальна прыгнечанай Беларусі ішлі ў рады Чырвонай гвардыі і актыўна змагаліся на важнейшых вучастках барацьбы за ўтрыманьне і пашырэньне Кастрычніцкіх перамог пралетарыяту. Барацьба за пралетарскую дыктатуру на Беларусі праходзіла ў надзвычай цяжкіх умовах як па сваім характары, так і па зацяжнасьці.

Беларусь на працягу значнага часу была адным з тых важнейшых вучасткаў, дзе ішла жорсткая барацьба за Кастрычніцкія заваёвы, рашуча выкарчоўваліся якія-б там ні былі спробы контррэвалюцыі зьнішчыць савецкую ўладу.

У рэвалюцыйнай барацьбе на Беларусі, пры непасрэднай сувязі і сумесным правядзеньні гэтае барацьбы з пралетарыятам РСФСР, пад кіраўніцтвам ленінскай камуністычнай партыі, вырасьлі кадры бальшавіцкіх змагароў, якія забясьпе-

чылі заваяваньне пралетарскай дыктатуры. Гэтыя кадры цяпер кіруюць сацыялістычным будаўніцтвам на паасобных вучастках, зьнішчаючы супраціўленьне кулака і яго агентуры ў радох партыі, забясьпечваючы выкананьне пяцігодкі ў чатыры гады, забясьпечваючы пабудову бясклясавага сацыялістычнага грамадзтва.

Рэвалюцыйны рух на Беларусі, пад кіраўніцтвам бальшавікоў і з дапамогай расійскага пралетарыяту, узрастаў, пашыраўся і ператвараўся ў магутную сілу, якая ахапіла ня толькі рабочых, батракоў і бяднейшае сялянства акупаванай Беларусі, але і шырокія масы нямецкіх салдат.

Да выхаду з Беларусі нямецкіх акупантаў працоўнае насельніцтва знаходзілася ў надзвычай цяжкіх умовах, правоў як матэрыяльных, так і палітычных яно было пазбаўлена. Акупантамі імпэрыялістамі працоўнае насельніцтва было пазбаўлена нават мінімальных магчымасьцяй задаволіць патрэбы больш-менш чалавечага жыцьця. Да ўсяго гэтага „літасьцю“ акупантаў, на плечы працоўных мас был ўскладзены ўсялякія дадатковыя павіннасьці. Ня гледзячы на страшэнныя пакуты, працоўныя масы акупаванай Беларусі не радаваў і зварот расійскага імпэрыялізму—паноў-фабрыкантаў. Жаданьні, імкненьні працоўных мас Беларус былі накіраваны да таго, каб заваяваць і пабудаваць уладу рабочых і сялян, каб у корані зьнішчыць сыстэму капіталізму і разам з рабочай клясай, існаваўшай ужо ў РСФСР, стварыць чалавечыя ўмовы жыцьця. Гэтыя жаданьні і імкненьні выяўляліся ў рэвалюцыйнай барацьбе супроць акупантаў.

Бальшавікі, якія кіравалі гэтай барацьбой, былі ў глыбокім падпольлі, пры строгай канспірацыі. У гарадох і мястэчках, у буйнейшых сельскіх пунктах існавалі падпольныя партыйныя камітэты, якія яднала рэвалюцыйных рабочых, батракоў, сялян-беднякоў, служачых і саматужнікаў і кіравалі рэвалюцыйнай барацьбой працоўных мас. Як прыклад, возьмем Рагачоўскі падпольны камітэт пад кіраўніцтвам т. Рыскіна А. Б. Рагачоўскі падпольны камітэт прымаў актыўны ўдзел у арганізацыі барацьбы ў 1917 г. супроць белагвардзейшчыны з рэштак былой магілеўскай царскай знаці, а таксама ў 1918 г. супроць нямецкіх імпэрыялістычных акупантаў. Гэты камітэт ня толькі аб'яднаў мясцовых

рабочых, батракоў, беднякоў і кіраваў іх барацьбой, але ўцягнуў у гэту барацьбу і нямецкіх салдат, якія дапамагалі т. Рыскіну набываць зброю, неабходную для ўзбраеньня партызанскіх атрадаў.

Партызанскія атрады ўзьнікалі, арганізоўваліся аднача-сова з арганізацыяй рабочых і вясковых ячэек нашай партыі. Гэтыя атрады былі магутнай сілай у барацьбе супроць акупантаў.

Вось, што піша пра работу Рагачоўскага партыйнага камітэту т. Б—н:

„Да моманту рэвалюцыі ў Нямеччыне, арганізацыя была зусім падрыхтавана. Горад Рагачоў адным з першых быў пакінут немцамі і там адразу арганізаваўся рэўком. Тое-ж самае было па ўсіх буйных пунктах павету. Да моманту эвакуацыі Беларусі немцамі сярод салдат пачаўся разлад. Наша агітацыя сярод салдат была палегчана. Памятаю, што адна з адыходзячых нямецкіх частак увайшла ў Бабруйск з чырвонымі сьцягамі, на якіх быў надпіс, прыкладна такога зьместу:

„Нямецкія салдаты! нясеце рэвалюцыю ў Нямеччыну", а ўнізе гэтага сьцягу быў подпіс:

„Рагачоўскі камітэт камуністычнай партыі Літвы і Беларусі".

Гэта была па сутнасьці ўжо ўзброеная спартакаўская група, арганізаваная Рагачоўскім падпольным камітэтам бальшавікоў пад кіраўніцтвам т. Рыскіна.

Рэвалюцыйная барацьба працоўных мас акупаванай Беларусі была вялікай пагрозай для акупантаў, а разам з тым для ўсёй капіталістычнай сыстэмы. Таму ўлада акупантаў і ваеншчына прасьледвала ня толькі непасрэдных удзельнікаў рэвалюцыйнага руху, але і ўсіх тых, хто на погляд акупантаў мог такімі зьяўляцца. У паасобных найбольш буйных пунктах, акрамя перапоўненых былых турмаў, былі пабудаваны спэцыяльныя баракі. Баракі былі абведзены непралазнай калючай дротавай агароджай у некалькі радоў і ахоўваліся ўзмоцненымі вайсковымі караўламі. Гэтыя баракі, якія мелі назву „карантыну", на справе былі такімі-ж турмамі, і былі перапоўнены вялікай колькасьцю рабочых і сялян Беларусі.

У 1918 г. аўтару гэтых радкоў прышлося пабываць у такіх бараках-„карантынах“. Але вядома, не для карантыну, а сядзець у заключэньні, пад строгай аховай і сыстэматычнымі допытамі.

Пасьля адыходу нямецкіх акупацыйных войск, у лістападзе 1918 г. пачалі ствараца саветы і рэўкомы, якія ў шмат якіх мясцох былі цадрыхтаваны ў часе падпольля. Працоўныя Беларусі ўстанаўленьне савецкай улады сустрэлі з вялікім энтузіязмам і праяўлялі надзвычайную актыўнасьць у справе стварэньня яе органаў.

Мне, як інструктару, арганізатару ўлады выпадала на долю ў паасобных паселішчах быць першым прадстаўніком савецкай улады. Я быў сьведкаю тэй вялікай радасьці ва ўздыме актыўнасьці і энтузіязьме, якія выказвала працоўнае насельніцтва пры выбарах мясцовых органаў улады.

Там, дзе праходзіў фронт, дзе адбываліся бойкі, замест насельных пунктаў заставаліся акопы, бліндажы, вялізарныя ямы знарадных выбухаў. Працоўнае насельніцтва жыло тут ў зямлянках, харчавалася ўсялякімі сурагатамі. У зімовы час нам з труднасьцямі прыходзілася знаходзіць месца для правядзеньня сходаў насельніцтва. Аднак і ў такіх мясцох і ўмовах працоўнае насельніцтва з вялікай радасьцю сустракала савецкую ўладу, якую яно чакала, і ўсямерна дапамагала ў яе стварэньні. Падлеткі і старыя прыносілі і здавалі рэвальвэры, вінтоўкі і іншую зброю, якая рознымі спосабамі была здабыта ад акупантаў. Пасьля аднаго сходу, які скончыўся позьняй ноччу, і на якім быў выбран сельскі савет, адна бабулька прынесла і перадала мне цяжкі пакунак, які быў закручан у анучу. „Гэта ад аднаго нямецкага генэрала“, сказала яна. У гэтым пакунку былі: добры браўнінг і бінокль.

У другіх мясцох да мяне зварочвалася моладзь, частка з тых, што зьвярнуліся з палону, з просьбай запісаць у бальшавікі. Пасьля растлумачэньня ім задачы камуністычнай партыі і аб тым, хто зьяўляецца і можа быць яе членам, працоўная моладзь прасіла запісаць яе ў партыю, заяўляючы аб сваёй адданасьці і гатоўнасьці выканаць усе яе даручэньні і ісьці на абарону заваёў рабочых і сялян. Аднaчасова з першымі саветамі арганізаваліся і камячэйкі там, дзе іх ня было, і папаўняліся новымі членамі там, дзе яны ўжо існавалі.

Белапольскія паны пры дапамозе Антанты павялі на саветы ўзброены наступ. Рэўкомы і саветы вымушаны былі ствараць чырвонаармейскія атрады і адбіваць белагвардзейскія напады, дапамагаць часткам Чырвонай арміі разам з ёй абараняць заваёвы Кастрычніка.

У лютым 1919 г. мне прышлося пераехаць на фронт пад Вільню, куды былі падцягнуты і сканцэнтраваны значныя сілы белапалякаў, якія па сваёй колькасьці і ўзбраеньні мелі перавагу ў параўнаньні з часткамі Чырвонай арміі. Ня гледзячы на перавагу сіл ворага і яго шалёнае імкненьне разьбіць наш фронт, зьвярнуць капіталістычны лад, нашы чырвонаармейскія часьці абаранялі кожны вучастак фронту з такой упартасьцю, што ворагу прыходзілася займаць некаторыя нашы пазыцыі толькі пасьля доўгіх боек з вялізарнейшымі стратамі сваіх сіл, прычым асобныя нашы часьці, будучы акружаны і ня маючы магчымасьці адступаць, ня толькі не здаваліся белапалякам у палон, але з посьпехам выходзілі з цяжкага становішча, без асаблівых страт сваіх байцоў, а часамі нават з захопам белапольскіх палонных. Адзін з такіх выпадкаў быў з 145 стралковым палком. Абкружаны ворагам гэты полк не пайшоў прабіваць шлях адступленьня, а арганізавана рушыў у наступленьне, у тыл ворага і праз яго флянг, разьбіваючы разьезды, заставы і вартавыя аховы, прымусіў гэтым самым затрымаць наступ з боку ворага і заняў новыя пазыцыі. Прыкладную вытрыманасьць, ініцыятыўнасьць у кіраўніцтве і вядзеньні гэтай апэрацыі праявіў камандзір першага батальёну т. Рубо, які пасьля быў прызначан камандзірам палка і за баявыя заслугі ўзнагароджан ордэнам чырвонага сьцягу.

На асобных вучастках нашы часьці папаўняліся і ўзмацняліся рабочымі дружынамі і групамі рабочых з Менску, Гомелю і атрадамі асобага прызначэньня, якія прыбывалі з іншых мясцоў Беларусі (з арганізацый Дзісенскага, Вялейскага, Слуцкага і інш. паветаў).

Ня гледзячы на ўсямернае папаўненьне ўзбраеньняў белапалякаў і дапамогу, якую яны атрымлівалі ад капіталістычных краін, часьці нашай Чырвонай арміі адбівалі ворага і стойка затрымлівалі яго наступ, пераходзячы сыстэматычна ў контрнаступ.

Да восені 1919 г. белапалякам удалося прайсьці да рэк Беларусі і Заходняй Дзьвіны, на якіх далейшае наступленьне іх было затрымана.

Усё гэта патрабавала вялікай згуртаванасьці ўсіх пролетарскіх сіл і падрыхтоўкі да сур'ёзнай абароны і рашучага адпору азьвярэлым горагам саветаў.

БССР у значнай сваёй частцы засталася захопленай белапалякамі. Пралетарыят Беларусі арганізаваў і праводзіў рад баявых мерапрыемстваў, накіраваных для барацьбы з белапалякамі, за вызваленьне БССР.

У ліку ўсіх сродкаў і дзеяньняў у справе вызваленьня Беларусі ад белапалякаў і ўстанаўленьня пралетарскай дыктатуры на Беларусі немалаважную ролю адыграў партызанскі рух. Партызанскі рух зьяўляўся магутнай сілай і аказаў вялікую непасрэдную дапамогу Чырвонай арміі ў справе вызваленьня Беларусі ад белапалякаў. Неабходна часткова спыніцца на жыцьці і баявой рабоце чырвоных партызан, якія дзейнічалі супроць белапольскіх акупантаў на Беларусі.

У справе пабудовы ўлады і кіраўніцтва акупантамі белапалякамі было амаль усё цалкам успрынята ад царскіх верхаводаў. Усе чыноўнікі „Жэчы Паспалітай“ патрабавалі ад насельніцтва падпарадкаваньня і паслухмянасьці, і ўжывалі пры гэтым мэтады допытаў і зьдзекаў, якія нагадвалі сярэднявечча. Асабліва яны праявілі сябе па вышукваньні, вылаўліваньні і зьнішчэньні камуністаў, чырвоных партызан, рэволюцыйна настроеных рабочых і сялян і ўсіх тых, хто толькі мог ня толькі садзейнічаць, але нават мысьліць не па нораву акупантаў. Працавала жандармэрыя, дэфэнзыва, якая спалучала ў сабе ўсе традыцыі правакацыі і тэрору былой царскай ахранкі. Яна нават была больш здольна за былую царскую ахранку. У дэфэнзыве працавалі ня толькі чыны былой царскай ахранкі, але і новыя польскія героі, якія выявілі сябе на гэтым „фронце“. Тут былі і здольныя аўстрыйскія жандары з Галіцыі і нямецкія з Пазнані. Хто хоць ня ўмеў, а павінен быў размаўляць па-польску,—інакш ён быў-бы западозраны ў „бальшавізьме“. Пры захопе якога-небудзь гораду, або мястэчка апрача ўсякага роду гвалтаў і зьдзекаў жандары адразалі ў яўрэяў бароды.

Польская ваеншчына ўжывала гвалты шырокіх разьмераў. Культурнае жыцьцё польскага салдата „натхнялася“ рэлігійным дурманам і побач з гэтым насычалася распуствам і пахабствам.

Быў яшчэ рад новаўвядзеньняў, накіраваных на сацыяльнае, нацыянальнае прыгнечаньне працоўных, але пра іх варта толькі прыгадаць, параўнсўваючы з тымі гвалтамі і зьдзекамі, сацыяльна-нацыянальным прыгнечаньнем, якое пануе і па сёнешні дзень у Заходняй Беларусі і Заходняй Украіне. Адтуль, праз друк працоўныя ўсяго сьвету даведваюцца пра той бесьперапынны разгром усіх грамадзкіх рабоча-сялянскіх арганізацый (разгром беларускай „Грамады“, разгром таварыства беларускай школы і інш. арганізацый працоўных Зах. Беларусі і Зах. Украіны). Вядома таксама аб тым, што ў польскіх турмах сядзяць тысячы рабочых і сялян-беларусоў, украінцаў, палякаў, яўрэяў, над якімі ўтвараюцца жахлівыя гвалты і зьдзекі.

У надзвычай цяжкіх умовах чырвоным партызанам прыходзілася весьці сваю барацьбу. Хвойныя лясы Беларусі, перасечаныя рэкамі, рэчкамі, дарогамі, падзеленыя ў адных мясцох палянкамі, у другіх—лугамі і балотамі для чырвоных партызан былі сховай, жыльлём і штаб-кватэрамі. У іх праводзілася грамадзка-палітычная і культурная работа. Для чырвоных партызан, акрамя лясоў, у асобных выпадках былі даступны ня толькі асобныя пасёлкі і вёскі, а і гарады, прадпрыемствы, тэлефонная і тэлеграфная сувязь, чыгуначны і аўтамабільны транспарт. Чырвоныя партызаны зьяўляліся ня толькі жыхарамі бліжэйшых вёсак і пасёлішч, але і жыхарамі гарадоў, памешчыцкіх маёнткаў, арміі. Кантынгент чырвоных партызан быў самы разнастайны. У партызанскіх атрадах былі: беларусы, рускія, яўрэі, палякі; былі рабочыя, батракі, сяляне, служачыя, розныя чыны арміі, камуністы, беспартыйныя; з ніжэйшай, сярэдняй і вышэйшай адукацыяй.

Гэты разнастайны склад чырвоных партызан быў паміж сабой згуртаваны, дружны. Чырвоных партызан аб'яднала клясавая сьвядомасьць, ідэі вызваленьня. Кіраўніцтвам для чырвоных партызан зьяўлялася баявая праграма камуністычнай партыі бальшавікоў, якая ўказвала сапраўдныя шляхі і сродкі палітычнага і эканамічнага вызваленьня

рабочых і усіх працоўных гораду і вёскі ад акупантаў, эксплёатаатараў. Чырвоных партызан зьбівалі, каралі сьмерцю, калі яны пападаліся, а для таго, каб іх вылавіць цалкам і зусім зьнішчыць, прымаліся і праводзіліся акупантамі ўсе магчымыя захады і сродкі.

Атрады чырвоных партызан ня гледзячы на прасьледваньні і жорсткі тэрор, ня гледзячы на забойствы і здрады, ня спынялі сваёй барацьбы. Яны вырасталі ў магутныя і баявыя сілы і штодзённа атрымлівалі моцныя папаўненьні. Чырвоны партызан знаходзіў прытулак і абарону ў горадзе, вёсцы, мястэчку, паселішчы ня толькі ў тым выпадку, калі яго ведалі асабіста як суседа, або знаё мага, але і ў тым выпадку калі ён упяршыню сустракаўся ці прыходзіў разам са знаёмымі, ці нават бяз іх.

Сярод чырвоных партызан раёнаў блізкіх да Менску знаходзіліся жыхары ня толькі былога Менскага, Ігуменскага, Бабруйскага і Слуцкага паветаў, але і з больш далёкіх паветаў Беларусі, як Вілейскага, Дзісенскага, Навагрудзкага ды іншых. Незалежна ад таго, хто адкуль зьяўляўся, ён у аднолькавай меры быў акружан увагай, сымпатыяй і абаронай таго мясцовага працоўнага насельніцтва, дзе ён знаходзіўся.

У ваколіцах Менску, у раёнах суседніх вёсак і лясоў кіраваў партызанскімі атрадамі беларускі ўраджэнец з раёнаў Мядзельскіх азёр, Вілейскага павету, т. Шаранговіч.

За кароткі час свайго прабываньня ён атрымаў ня толькі магчымасьць пражываць і мець абарону ў гэтых раёнах, але і зьявіўся арганізатарам і кіраўніком партызанскага руху на вучастку Барысаў—Баранавічы, які быў акупаваны белапалякамі. Яго імя зьяўлялася ня толькі аўтарытэтам, але вялікай дзейнічаючай сілай, якая арганізоўвала, згуртоўвала і надавала бадзёрасьці і баявой адвагі і энэргіі ва ўсіх партызанскіх атрадах акупаванай Беларусі.

Пакажам на асобныя моманты жыцьця і баявой работы чырвоных партызан у зімовы час 1919—1920 г.г. У гэты час актыўныя апэрацыі праводзіць было вельмі цяжка. З вясны 1920 г. белапалякі пачалі ўзмоцненыя вайсковы наступ супроць Чырвонай арміі па ўсім фронце. У напрамку да Барысава і Бабруйску ішлі нагружаныя цягнікі з танкамі артылерыяй, знарадамі, кавалерыяй, новымі пяхотным

часткамі і інш. На паасобных вучастках белапалякі пачалі прарываць фронт і весьці наступленьне. Асабліва белапалякі ўцяшаліся сваімі „подвигами“ на Ўкраіне ў сувязі з тым, што ім даволі шпарка ўдалося заняць Кіеў. Чырвоныя партызаны, на чале якіх стаяў т. Шаранговіч. не маглі спакойна адносіцца да ўсіх гэтых зьяў. Узрастаў рэвалюцыйны рух, нездаваленьне сярод рабочых, частка якіх ужо лічылася чырвонымі партызанамі і мела сувязь з т. Шаранговічам. Асобныя чырвоныя партызаны знаходзіліся ў гарадох, мястэчках, вёсках, маёнтках і паселішчах, чакалі і заўсёды былі гатовы да дзейнічаньня па загаду кіраўніцтва.

Становішча патрабавала баявых дзеяньняў. Неабходна была арганізаванасьць, вытрыманасьць, асьцярожнасьць, інакш можна было загубіць усё і ўсіх. Тав. Шаранговіч з асаблівай энэргіяй і адвагай на працягу адных сутак наведаў гор. Менск, вёскі Гатава, Кайкава, маёнтак Ігнацічы, мястэчка Самахвалавічы,—дзе асабіста сустракаўся з падрыхтаванымі ўжо чырвонымі партызанамі. Разьлічыўшы і ўзважыўшы ўсе моманты і папярэдня ведаючы ўсе абставіны, ён вызначыў плян дзеяньня. Хутка пачалі канцэнтравацца і разьмяркоўвацца па асобных вучастках баявыя атрады чырвоных партызан. Кожны атрад і асобныя партызаны мелі розныя заданьні. Рабілася ўсё тое, каб перашкодзіць, прыпыніць, спаралізаваць дзеяньні акупантаў. У адных мясцох партызанамі абстрэльваліся і спускаліся цягнікі пад адкос, у другіх разрывалася тэлефонная і тэлеграфная сувязь, у трэціх мясцох спыняўся ўсякі рух з аднаго пункту ў другі і г. д.

Аб дзейнічаньнях і намерах акупантаў для чырвоных партызан, тым больш для т. Шаранговіча, было вядома, Апэрацыі чырвоных партызан выклікалі новую хвалю тэрору з боку мясцовай улады акупантаў і ваеншчыны. Пачалі дзейнічаць карныя экспэдыцыі. Карныя атрады распраўляліся з вёскамі, рабілі вялікія аблавы па лясох. Але чырвоных партызан было злавіць ня так ужо лёгка. Пачаліся ўзмоцненыя расстрэлы падазроных і нават бязьвінных. Для таго, каб знайсьці сьляды чырвоных партызан і іх вылавіць, рабіліся катаваньні і зьдзекі. Займаючы якую-небудзь вёску, карныя атрады выстрайвалі ў рад мясцовых жыхароў і пагражаючы расстрэлам кожнаму пятаму ці дзесятаму чала-

веку, патрабавалі выдачы партызан. Бацькоў партызан карныя атрады прымушалі разьбіраць свае хаты да апошняга бярвеньня, прымушалі бацькоў і сыноў пляваць адзін другому ў твар і біць адзін аднаго. Карныя атрады практыкавалі рад іншых зьвярыных, нечалавечых зьдзекаў, даводзілі свае ахвяры да інваліднасьці і сьмерці. У ліку такіх ахвяр памёр селянін з вёскі Кайкава—Чумак Цімох, бацька чырвонага партызана Чумака Кузьмы.

У выніку асобных вышукаў і масавых аблаў некаторыя чырвоныя партызаны пападаліся ў палон, але яны лічылі за лепшае памерці сьмерцю герояў, чым папасьці ў рукі катаў дэфэнзывы. У ліку такіх памёр чырвоны партызан Маслыка, які ня меў магчымасьці выратавацца, ня здаўся, а застрэліў сябе.

Асобнай увагай для акупантаў зьяўляўся т. Шаранговіч. Пасьля бесьперапынных вышукаў і раду ўзброеных аблаў, засад, на працягу доўгага пэрыяду ва ўсіх мясцох, акупантам ўдалося раптоўна захапіць т. Шаранговіча.

Тав. Шаранговіча прывезьлі ў Менск і яму пагражала кара сьмерці, аднак Шаранговіча прыгаварылі да 20 год катаргі і выслалі ў Кракаў.

Зразумела, што гэта не магло не адбіцца на настроях і дзейнасьці чырвоных партызан, асабліва мясцовага працоўнага насельніцтва. У некаторай ступені стварылася часовая нейкая разгубленасьць.

Маючы вопыт партызанскай барацьбы і ведаючы контрдзеяньні з боку акупантаў, чырвоныя партызаны групамі ў паасобных мясцох не здавалі пазыцый, а працягвалі ўпартую барацьбу з акупантамі.

Чырвоная армія ў гэты час спыніла наступ на белапалякаў і перайшла ў контрнаступ і, прарваўшы фронт, зайшла ў тыл ворага ад Полацку ў напрамку да Вілейкі, на кілёмэтраў 90—100 і ад мястэчак Бярэзіна і Пагоста ў напрамку да Ігумена—на кілёмэтраў 60, а пасьля гэтага нанесла руйнуючы ўдар і павяла нясупыннае наступленьне па ўсім фронце.

Чырвоныя партызаны таксама пачынаюць больш актыўна дзейнічаць. У асобных мясцох яны абстрэльваюць ворага, наносячы ўдары па адстаючых яго асобных частках, захапляючы інвэнтар і абозы, вызваляючы палонных чырвонаар-

мейцаў. Яны ўключаюцца ў рады праходзячых часьцей. і працягваюць барацьбу з ворагам, як лепшыя байцы рабоча-сялянскай Чырвонай арміі.

Партызанскі рух на Беларусі, які адыграў вялікую ролю ў справе барацьбы за краіну пралетарскай дыктатуры, у непасрэднай барацьбе ў часе грамадзянскай вайны і вызваленьня Беларусі ад белапалякаў, зьяўляўся толькі аднэй часткай барацьбы рабочай клясы. Разгортваньне партызанскага руху, яго рост і сіла зьявіліся вынікам агульнага рэволюцыйнага руху і барацьбы рабочай клясы пад выпрабаваным кіраўніцтвам ленінскай камуністычнай партыі. На ўсім працягу рэвалюцыйнай барацьбы на Беларусі, у часе імпэрыялістычнай вайны, у часе нямецкай і белапольскай акупацый, незалежна ад абставін, ня гледзячы на жахлівы тэрор, існавалі і расьлі арганізацыі кампартыі і рэвалюцыйныя прафсаюзы. Усё гэта не давала спакою ўладзе буржуазіі і апошняя прымала ўсякія меры да таго, каб задушыць рэвалюцыйны рух, вылавіць і зьнішчыць яго зачыншчыкаў і кіраўнікоў—камуністаў. Белапалякі даходзілі са сваімі дзеяньнямі ў гэтай барацьбе да масавага фізычнага зьнішчэньня рэвалюцыйных барацьбітоў. Так, спачуваючымі ім, і нават проста падазронымі былі перапоўнены турмы, памяшканьні дэфэнзывы і паліцыі, і амаль штодзённа ў тых ці іншых мясцох, асабліва вясной 1920 г., абвяшчаліся прысуды да кары сьмерцю.

Абвесткі для распаўсюджваньня друкаваліся ў друкарні і былі ў асноўным такога зьместу:

„Салдаты (пералічваліся з указаньнем прозьвішча і імя), цывільныя (таксама пералічваліся), пастановай палявога суду камандзіра акруговага этапу Мінска-літоўскага, дню (указвалася дата). 1920 г. за здраду і змову супроць войска польскага прыгаворан да кары сьмерцю праз расстрэл (указвалася, дзе і калі прыгавор быў выканан і за гэтым быў працяг абвесткі). Пастановай таго-ж суду за гэту самую віну прыгавораны да кары цяжкой турмы на 10 год салдаты (пералічваліся), цывільныя (пералічваліся)". Далей пісалася: „за тое што ведаў аб гэтай змове і здрадзе і не паведаміў свайго начальніка" (пералічвалася, хто на які тэрмін цяжкай турмы прыгаворан), і ў апошнім пункце такой абвесткі зьмяшчалася: „за тое, што схавалі салдацкія

карабіны без дазволу ўлады прыгавораны гэтым жа судом (указвалася хто і на які тэрмін)". Падпісваў абвесткі ў большасьці камандзір акруговага этапу Шэмэт. Аднак, усё гэта не спыняла, а пашырала рэвалюцыйны рух і ўключала ў рады сапраўдных барацьбітоў за пралетарскую перамогу новых удзельнікаў. Ня гледзячы на ўсямерную хлусьню, якую буржуазія і сацыял-лёкаі шырока распаўсюджвалі ў адносіне камуністаў, шырокія пралетарскія масы ня толькі не аддаляліся ад камуністычнай партыі, а, наадварот, зьбліжаліся з кампартыяй і ішлі за ёй, як сапраўдным, пасьлядоўным, выпрабаваным кіраўніком рабочай клясы, якая кіравала барацьбой за вызваленьне працоўных ад ярма капіталізму, за пралетарскую перамогу, за ўладу рабочых і сялян.

Пасьля вызваленьня БССР ад белапалякаў і сканчэньня вайны контррэвалюцыя не супакоілася і ня спыніла сваёй барацьбы, імкнучыся зьнішчыць уладу саветаў. У канцы 1920 г. і ў пачатку 1921 г. гэта барацьба на Беларусі праявілася ў арганізацыі ўзброеных банд для барацьбы з саветамі, у наладжваньні бесьперапынных бандыцкіх наскокаў. Вырэзваліся і зьнішчаліся цэлыя сем'і працоўных, забіваліся паасобныя работнікі, паралізавалася ў асобных глухіх, больш наступных для бандытаў мясцох, нармальная работа і жыцьцё. Асабліва праяўлялі сябе ў БССР банды Булак-Балаховіча, Паўлоўскага, Моніча і інш. бандытаў. Бандытызм на Беларусі меў сувязь з белагвардзейшчынай і іх прыхільнікамі і абаронцамі—капіталістычнымі краінамі, якія ім ўсямерна дапамагалі.

Асобныя бандыты прабавалі пралезьці рознымі шляхамі ў органы савецкай улады і нават у рады кампартыі з тым, каб скарыстоўваньнем свайго становішча, здрадніцкай работай дасягнуць максымальных вынікаў у сваёй шкодніцкай бандыцкай рабоце, разьлічваючы на перамогу і зьнішчэньне ўлады Саветаў. З ліку гэтых дзеячоў і натхніцеляў бандытаў у БССР быў вядомы Жылінскі. Аднак і гэтага бандыта партыйная арганізацыя і органы ВЧК выкрылі, як здрадніка і бандыта. Нашы атрады асобнага прызначэньня і вайсковыя часьці, пры актыўнай дапамозе мясцовага працоўнага насельніцтва, прымусілі банды спыніць свае дзеяньні, вылавілі іх дзеячоў і ўдзельнікаў, якія не пасьпелі

ўцячы за мяжу пад абарону сваіх прыхільнікаў, а такія бандыты, як Жылінскі і яму паадобныя былі пакараны пралетарскім судом па заслугах.

Пасьля таго, калі Кастрычніцкія заваёвы аказаліся недаступнымі для пасягацельстваў белапольскіх бандыцкіх зграй контррэвалюцыі, улада саветаў замацавалася. І ва ўмовах пралетарскай дыктатуры, на аднэй шостай частцы зямной кулі, рабочая кляса пад кіраўніцтвам ленінскай комуністычнай партыі пачала разьвіваць народную гаспадарку і культуру на новых сацыялістычных шляхох. Гісторыя барацьбы на франтох сацыялістычнага будаўніцтва таксама мае багата момантаў гераічнай барацьбы пралетарыяту на чале з камуністычнай партыяй.

Пасьля вызваленьня Беларусі ад белапалякаў і ад ўсіх белагвардзейскіх банд з савецкай тэрыторыі, чырвоныя партызаны ўключыліся і прымаюць удзел ва ўсіх галінах будаўніцтва і сацыялістычнага наступу, выконваючы разнастайную работу, працуючы на розных вучастках сацыялістычнага будаўніцтва.

Тав. Шаранговіч у 1922 г. быў вызвален у парадку абмену. Цяпер т. Шаранговіч зьяўляецца сакратаром Цэнтральнага камітэту Камуністычнай партыі (бальшавікоў) Беларусі. Усе чырвоныя партызаны вядуць актыўную, энэргічную работу ў розных мясцох СССР і БССР, з такой жа актыўнасьцю і энэргіяй яны заўсёды гатовы стаць узброенымі байцамі на абарону краіны пралетарскай дыктатуры, якая будуе бяскласавае сацыялістычнае грамадзтва.

Л. БЭНДЭ.

БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА ДА 15-й ГАДАВІНЫ КАСТРЫЧНІКА*)

II. Некалькі слоў пра крытыку.

Таварышы, якія тут выступалі, скардзяцца, што дрэнна з крытыкай. Мы не стварылі яшчэ такой літаратурнай крытыкі, якая была-б крытыкай у поўным сэнсе гэтага слова, якая-б аказвала дапамогу пісьменьнікам, выходзячы з канкрэтных задач, пастаўленых партыяй перад літаратурай, якая-б арыентавала савецкую грамадзкасьць у справах мастацкае творчасьці.

Я ўжо казаў, што наша крытыка дапушчала шмат істотных, невыбачальных памылак у адносінах да савецкіх пісьменьнікаў. Аднак, няправільна было-б гаварыць, што спадчына ў галіне крытыкі, якую атрымаў Аргкамітэт ад Беларускай асацыяцыі, зьяўляецца толькі адмоўнай. У актыве нашай крытыкі шмат дадатнага, шмат таго, што і для далейшага разьвіцьця нашай літаратурнай крытыкі зьяўляецца фундамантам, на якім мы будзем у далейшым ствараць сапраўдную літаратурна-мастацкую крытыку. Аднак і пасьля пастановы ЦК партыі там-сям былі крытычныя выступленьні ў проста супроцьлеглым духу і сэнсе пастановы ЦК. Найбольш характэрныя выступленьні ў часопісы „Полымя Рэвалюцыі“ і ў газэце „Зьвязда“—у апошняй супроць пачынаючага паэты Шапавалава. Крытыкі так крытыкавалі маладога поэта, што адначасова абвінавачвалі яго ў фармалізьме—гэта за тое, што ён, быццам, ня шукае за словам сэнсу,—у трацкізьме, у плагіяце і г. д. Тон гэтай крытыкі зусім не ўласьцівы тону, традыцыям бальшавіцкага друку.

Мы маем за апошні час выступленьні ў крытыцы выразна тэндэнцыйнага характару. Я маю на ўвазе крытычнае выступленьне Сядуры супроць зборніка беларускіх пісьменьнікаў, выданага ў Маскве, дзе аўтар ухітрыўся

*) Працяг, пачатак глядзі ў № 3.

крыпісаць раду пісьменьнікаў і крытыкаў зусім супроцьлеглае таму, што яны пішуць і што яны думалі. Ёсьць яшчэ такога роду крытыка, яна яшчэ ня зьнішчана і Аргкамітэт праявіў недастаткова актыўнасьці ў барацьбе супроць такой вульгарызатарскай крытыкі, якая часам зьяўляецца там-сям на старонках асобных часопісаў ці газэт і нават у такой аўтарытэтнай газэце, як цэнтральны орган нашай партыі—„Зьвязда“. Трэба сказаць, што ў сувязі з абвастрэньнем клясавай барацьбы мы маем і ажыўленьне зьяўленьняў такога парадку, як вялікадзяржаўны шавінізм, ажыўленьне беларускага нацыяналізму, які імкнецца прарвацца ізноў-такі праз літаратуру, праз крытыку.

Пра адносіны да беларускай літаратуры з боку Гіхл‘а. Яны вядомы. Гэтыя адносіны не стымулююць імкненьня нашых пісьменьнікаў выйсьці за межы свае рэспублікі, перамагчы тую правінцыяльную абмежаванасьць, якая яшчэ на жаль ня зжыта поўнасьцю ў нашай літаратуры.

Я маю на ўвазе некалькі фактаў. Пра пераклад на рускую мову твораў беларускіх пісьменьнікаў у нас ідзе гутарка ўжо некалькі год. Шмат год мы гаворым пра гэта, а між тым, справа ад гэтага не пасунулася ўперад. За апошнія два гады адна толькі кніга т. Александровіча пераведзена на рускую мову, і пры гэтым пераклад і работа над гэтай кнігай працягвалася больш за два гады.

Аповесьць Галавача „Спалох на загонах“—вышла ў нас другім выданьнем. Гэта аповесьць, якая атрымала ацэнку як твор, што ўздымае на новую, больш высокую ступень беларускую літаратуру, да гэтага часу ня выдана на рускай мове. Чаму?—Першае выданьне рэдактару Гіхл у чымасьці не спадабалася. Пакуль ён меркаваў, у нас першае выданьне разышлося; пісьменьнік падрыхтаваў другое выданьне, зрабіў значныя зьмены, дадаткі і паслаў яго ў Гіхл. Нядаўна мы атрымалі ліст ад т. Жамчужынай прыкладна такога зьместу: „Тав. Галавач, пазнаёміліся з вашым другім выданьнем. Яно значна лепш за першае. Аднак, калі вы зробіце некаторыя папраўкі і ўвядзеце партыйную ячэйку ў вёсцы, мы зможам яго надрукаваць“.

У творы Галавача адбіваюцца працэсы калектывізацыі, а вясковая ячэйка ў яго не паказана. Вось і прапануецца ўвесьці ячэйку—тады твор можа быць пераведзены на рускую мову.

Такія-ж фокусы Гіхл выробляе і ў адносінах да т. Лынькова і да другіх выдатных пісьменьнікаў Савецкай Беларусі, якія заслужылі таго, каб іх чытаў і рускі чытач і чытач іншых нацыянальнасьцяй.

За апошні час наглядаецца ажыўленьне і нацыяналістычных тэндэнцый, прычым надзвычай тонкае, надзвычай хітрае. Гэтыя тэндэнцыі ідуць зараз і актывізуюцца ў тым напрамку, каб, па-першае, ахаяць тую работу, якая праведзена нашай партыяй па барацьбе з беларускім нацыяналізмам, каб усялякімі спосабамі рэабілітаваць контррэвалюцыйны нацыянал-дэмакратызм, каб часам нават хаваючыся пад маску „барацьбы“ супроць вялікадзяржаўнага шавінізму працягнуць нацыяналістычную, нацыянал-дэмакратычную кантрабанду.

Я маю на ўвазе і такога роду выступленьні, як ахайваньне, аплёўваньне беларускай савецкай літаратуры з моцным акцэнтам на карысьць старой, дарэвалюцыйнай літаратуры. Так, адзін з крытыкаў (Сідарэнка), кажучы пра старога пісьменьніка, паказваючы на яго вялікі талент, на яго вялікія мастацкія дасягненьні, абагульняе: „мы вельмі шмат разважалі аб стварэньні такой літаратуры (г. зн. дзейнай літаратуры, як старая, Л. Б.), спрачаемся, ламаем пер'і, фігуруем на старонках ганарарных ведамасьцяй, мятусімся каля вакон выдавецкіх кас; „прэзрыцельна фыркаем“ па адрасе нашых папярэднікаў і тымчасам канкрэтна вельмі мала чаго робім для таго, каб узбагаціць культуру і г. д.“

Нельга-ж зараз праз савецкі друк адкрыта ахайваць савецкую літаратуру, для гэтага трэба маскавацца. І Сідарэнка маскуецца ў адным месцы за „мы“, у другім „некаторыя нашы“ і г. д. Вось яго характарыстыка савецкіх паэтаў:

„Як-бы ня кічыліся некаторыя нашы рыфмачы сваёй жыдка забеленай пад халтурны бруд вытрыманасьцю, ды ім нечым супроцьставіць свае ўбогія вершы без разбору ўсяму старому“... і г. д.

Калі ўзяць артыкул Сідарэнкі ў цэлым, у якім ён не знаходзіць нічога дадатнага ў беларускай савецкай літаратуры, дык яго выказваньні маюць на мэце не асобных літаратурных няўдак, а ўсю савецкую літаратуру.

Артыкул Сідарэнкі як і нацыяналістычны панігірык Сымона Баранавых (зьмешчаны ў нумары 17 газэты „Літаратура і мастацтва") ёсьць нішто іншае, як спроба даць рэванш, як спроба ачарніць, ахаяць барацьбу нашай партыі супроць нацыянал-дэмакратызму, як спроба рэабілітацыі нацыянал-дэмакратызму.

Побач з гэтымі варожымі вылазкамі, у тым-жа нумары 17-м газэты „ЛіМ" і потым у нумары 3-м „Полымя рэвалюцыі" надрукован артыкул Кучара з яўна апартуністычнымі ўстаноўкамі, якія льлюць ваду на млын новых клясава-варожых нацыянал-дэмакратычных вылазак.

Побач з рэцыдывамі адмоўных бакоў старой белаппаўскай крытыкі, ёсьць з боку некаторых нашых таварышоў зусім няправільнае разуменьне сэнсу пастановы ЦК аб перабудове літаратурна-мастацкіх арганізацый.

Некаторыя нашы таварышы—камуністы і камсамольцы—зразумелі так пастанову ЦК, што неабходнасьць уважлівых, беражлівых, таварыскіх адносін да савецкага пісьменьніка, што садзейнасьць савецкаму пісьменьніку быццам-бы зьнімае задачу барацьбы супроць буржуазна-кулацкіх уплываў, што ліквідацыяй БелАПП'у быццам-бы рэабілітуецца, амністуецца ня нашае, варожае ў мінулай творчасьці раду пісьменьнікаў. Адсюль у некаторых таварышоў гнілы лібэралізм да клясава-варожых вылазак, прымірэнчыя адносіны да актывізацыі нацыянал-дэмакратычных вылазак.

Змагаючыся супроць рэцыдываў зьяжджацельскай крытыкі, супроць вульгарызатарства, трэба ўзмацніць пільнасьць і барацьбу супроць буржуазных вылазак, супроць буржуазнага ўплыву на савецкую літаратуру і разам з тым узмацніць барацьбу з прымірэнцтвам да клясава-варожай ідэалёгіі.

За 15 год савецкая літаратура дабілася вялізарных посьпехаў. Грунтуючыся на папярэдніх посьпехах, пад кіраўніцтвам ленінскай партыі, савецкая літаратура пераможна ідзе да новых сусьветна-гістарычных заваёў.

В. Н.

Гельдэрс „Паветраная вайна 1936 г.“

Выд. В. В. Беларусі 1932 г., цана 1 руб. 50 кап.

Дзяржаўнае ваеннае выдавецтва Беларусі выдала кніжку нямецкага маёра Гельдэрса „Паветраная вайна 1936 г.“ (зруйнаваньне Парыжу). Кніжка Гельдэрса цікава ня толькі для спэцыялістаў авіяцыі, яна цікава і для кожнага чырвонаармейца, для кожнага працоўнага Савецкага саюзу. Папулярная форма (раман) робіць яе даступнай для шырокіх чытацкіх колаў. Яна цікава з таго боку, дзе аўтар дае ў вобразна-нагляднай форме бой паветранага флёту, бой паміж ангельскай і францускай авіяцыяй. Гэтыя малюнкі, бадай, самыя каштоўныя ва ўсім рамане Гельдэрса. Вобраз паветранага бою ангельскіх экскадрыльляў з францускай авіяцыяй зьяўляецца, бадай што, аднэй у сусьветнай літаратуры спробай даць агульны малюнак новых тактычных прыёмаў паветранай вайны, над пытаньнямі якой працуюць зараз імпэрыялістычныя стратэгія і тактыка.

Ня гледзячы на тое, што Гельдэрс, пішучы раман, забягае ўперад, апісвае паветраную вайну 1936 г., старонкі яго кніжкі дыхаюць цьвярозасьцю, суровай рэальнасьцю, якую ўжо нясе сучасная авіяцыя, пазбаўлены фантазіі. Гельдэрс, як выяўляецца з яго раману, гарачы прыхільнік тых апэрацыйна-тэхнічных поглядаў, што авія-паветраны флёт павінен зьяўляцца зусім самастойным, незалежным ад іншых родаў войск. Такія погляды шырока распаўсюджаны зараз ва ўсіх буржуазных арміях.

Для таго, каб пераканаць свайго чытача ў праваце яго поглядаў,— ён паказвае выключныя посьпехі асобнага паветранага флёту пад кіраўніцтвам палкоўніка і выдатнага генэрала Брэнклея, паражэньне францускай авіяцыі і нікчэмнасьць ангельскай вайсковай авіяцыі, пабудаванай па сучасных прынцыпах. Гэтыя моманты заслугоўваюць крытычнай увагі нашага чытача.

Раз' яднанай тактыцы дзеяньня францускай і ангельскай вайсковай авіяцыі, Гельдэрс проціпастаўляе малюнкі згрупаванай тактыкі генэрала Брэклея, дзякуючы якой ангельскі паветраны флёт ня толькі зруйнаваў Парыж, ня толькі зьнішчыў францускую авіяцыю, але і вырашыў лёс вайны на карысьць Францыі.

Тактычныя погляды Гельдэрса, увасобленыя ў вобразе дзеяньняў і развіжаньняў Брэклея, заслугоўваюць уважлівага вывучэньня і крытыкі з боку спэцыялістаў. Яны заслугоўваюць і таго, каб кожны баец Чырвонай арміі з імі пазнаёміўся. Ня трацяць цікавасьці і другія моманты з раману Гельдэрса. Імпэрыялістам, аматарам і падпальшчыкам новых войн таксама становіцца ясна, што новая імпэрыялістычная вайна няўхільна прыдзе да новых выбухаў рабочых паўстаньняў. Гельдэрс сваім раманам як бы хоча папярэдзіць аб гэтым імпэрыялістаў, як-бы дае ім парады аб неабходнасьці

сваячасовага „заспакаеньня“ тылу, Момант гэты мае на мэце наіўны і худасочны малюнак, ці правільней, штрыхі паўстаньня камуністаў у Парыжы.

Гельдэрсы, рыхтуючы новую сусьветную бойню, ня могуць ня лічыцца з такім фактам, як рабочая кляса, як камуністычная партыя. Той факт, што Гельдэрс не абышоў рабочых паўстаньняў (хоць толькі ў Парыжы) сьведчыць, што вораг прымушан лічыцца з сілай нашых брацкіх кампартый, з сілай рабочай клясы.

Гэтая-ж баязьлівасьць адчуваецца і там, дзе Гельдэрс у канцы сваёй кніжкі, паказваючы капітуляцыю Францыі, якой прышлося весьці барацьбу і з вонкавым і ўнутраным ворагам, гаворыць:

„На армію і флёт нельга больш спадзявацца. Навошта патрэбен увесь складаны ваенны мэханізм, танкі, падводныя лодкі, лінейныя караблі, цяжкія гарматы, калі здраджваюць людзі“. У гэтым выпукляецца страх сусьветнай буржуазіі перад яго-ж выклІканымі сіламі; у гэтым выяўляецца яе пэрспэктыва. Але Гельдэрсы даюць выхад, раяць стварыць паветраны флёт дрэдноўтаў з надзейнымі сваімі людзьмі. Наўрад ці зьявіцца гэта рашаючым выхадам. З гэтага боку кніжка Гельдэрса цікавая, хоць гэты бок найбольш наіўны.

Нашаму чытачу кніжка Гельдэрса дапаможа ўявіць некаторыя бакі, некаторыя „таемнасьці“ падрыхтоўкі новых імпэрыялістычных войн, асабліва гэтыя месцы кніжкі цікавы дзе аўтар злосна настроен супроць Францыі, выбалтвае праўду аб імпэрыялістычных інтарэсах Францыі, а часткова Англіі ў калёніях, у дамініёнах.

Гэта кніжка пакажа нашаму чытачу, на каго яшчэ спрабуе імпэрыялізм абаперціся ў сваіх агідных і крывавых намерах. Гаворачы аб паўстаньні рабочага Парыжу, Гельдэрс заўважае: „На шчасьце насельніцтва Францыі пераважна дробна-буржуазнае. Небясьпечны толькі Парыж, Ліён, Гаўр, Марсель і прамысловыя гарады поўначы“. Але-ж Гельдэрсы як і героі яго раману забываюць, што і дробна-буржуазнае насельніцтва і Францыі, і Англіі, і Нямеччыны навучылася таму-сяму. Імпэрыялізм дапамог гэтаму насельніцтву задумацца над сваім далейшым лёсам.

Кніжка Гельдэрса для нас карысна і таму, што яна ў нагляднай форме паказвае, як пад страхам „унутранага“ ворага—рабочага паўстаньня—зьнікаюць супярэчнасьці паміж імпэрыялістычнымі дзяржавамі, адыходзяць на задні плян і выступае адзінства інтарэсаў клясы эксплёататараў супроць эксплёатуемых.

Выходзячы з усяго гэтага мы параім нашаму чытачу кніжку Гельдэрса. У кніжцы Гельдэрса чытач заўважыць і лірычныя адступленьні, лірычныя цёплыя апісаньні ўчынкаў і перажываньняў яго герояў. Рэдакцыя „Красной звезды“ зусім правільна заўважае, што „пры ацэнцы іх ня трэба забываць, што Гельдэрс ня толькі маёр“, лірызм Гельдэрса—гэта лірызм капіталіста. Так яго і ацэнім.

У заключэньне некалькі слоў пра пераклад і выданьне. Пераклад з расійскай мовы і літпраўка зроблены С. Русаковічам і М. Касянковым. Нельга лічыць гэты пераклад здавальняючым і пісьменным. Больш таго. Чытач знойдзе ў ім рад проста такіх недапушчальных вольнасьцяй у дачыненьні да беларускай мовы. Беларуская мова—ёсьць самастойная мова. З перакладу часам выглядае другое, менавіта, што беларуская мова гэта

перакручаная расійская мова. Вядома ўжо, што расійскае слова „орудие" па-беларуску „гармата", перакладчыкам не вядома навошта патрабавалася гэтае слова перакручваць у слова „арудзьдзяў" (стар. 34). Тое самае і са словамі „пулемет". Перакладчыкі перакладаюць „кулямэт", слова „ствол" зусім не перакладаецца. Праўда, гэта не перашкаджае на другіх старонках рабіць і правільныя пераклады. Тое-ж слова „орудие" ў канцы кніжкі перакладаецца „гармата", а словы „пулемет"—„кулямёт". Мы паказалі толькі на тры прыклады, але, аднак, ня толькі гэтымі прыкладамі абмяжоўваецца неахайнасьць перакладу.

Выдана кніжка недапушчальна неахайна. Патрабавалася цэлая старонка для „заўважаных памылак друку" а заўважана толькі 41 памылка. Калі-ж узяць „не заўважаныя", дык прышлося-б друкаваць дадатак па меншай меры на чвэртку аркуша. Гэта ня жарт, а суровая праўда друкарскай работы. Савецкі чытач мае права патрабаваць ад выдавецтва і друкарні каб яны давалі пісьменна і акуратна зробленую кніжку. На жаль, гэтага нельга сказаць пра выданьне кніжкі Гельдэрса.

Ад рэдакцыі: Даючы агульны агляд кніжкі Гельдэрса, рэдакцыя ў бліжэйшых нумарох часопісу дасьць больш падрабязны і крытычны яе разгляд.

